Hugo Nisbeth och "Figaro".

Af

J. N. Nyman.

Marie.

Tala inte illa om honom! Han är min far.

Tonio.

Den gamle?... Förlåt, mademoiselle! Det var inte honom, jag menade... det var den der lille ljuslette.

Marie (skrattande).

Han är också min far.

Tonio.

Han också?... Det var besynnerligt det! Nå, då var det väl någon af de andra.

Marie.

Det är i alla fall min far.

Tonio.

Ni har då ett helt regemente till far, ni, mademoiselle Marie?

Marie.

Alldeles riktigt! Regementet är min far — min fosterfar.

»*Regementets dotter*», I akten, 5 scenen.

Om man vågade försöket att utforska Hugo Nisbeths tankar i politik, ekonomi, literatur eller något annat allmänt ämne, då blef man oftast lika klok på hvad man ville veta, som tyrolaren Tonio i Saint Georges' & Bayards och Donizettis täcka sångkomedi blef i fråga om faderskapet till »det tjuguandra linieregementets skönaste prydnad», den älskvärda marketenterskan Marie. Jag vill minnas, att hon hade 1,500 »fäder» i regementet, och jag är alldeles viss, att man, ur hvad H. Nisbeth sagt eller skrifvit på de senaste nio åren, skulle kunna framleta 1,500 plötsliga omkastningar från en

åsigt till en annan, mycket olik den förra. Ej nog härmed: lika naiv som »Regementets dotter» var i föreställningen om sina fosterfäder, lika öppenhjertigt bekände H. Nisbeth sina färgskiftningar och fann det vara den naturligaste sak i verlden, att en människa tänker och talar olika i hvarje ögonblick. Gjorde man honom uppmärksam på, att han kort förut sagt raka motsatsen, så tog han den anmärkningen mycket lugnt. Han förklarade, antingen att han haft rätt båda gångerna eller att det endast är »pedanter och skolfuxar», som envist hålla fast vid hvad de en gång fått i sin hjerna.

Det är således icke någon lätt sak att finna den ledande tråden i H. Nisbeths journalistiska verksamhet, och när redaktionen af Dagens Krönika bad mig skildra hans arbete i pressens tjenst, insåg jag genast svårigheterna härvid. Men på samma gång föreföll mig ämnet ganska frestande. H. Nisbeth blef i lifstiden föremål för så olika omdömen, än smickrande beröm, än skoningslöst klander — det förra gifvetvis mest i med-, det senare i motgången — att det ju kan vara skäl att utreda, i hvad mån det ena eller andra var rättvist. Kanske skall man vid denna undersökning äfven lyckas komma hans publicistiska grundåsigter på spåren, liksom man i »Regementets dotter» till sist får klart för sig, hvem som är hjeltinnans far.

Men äfven frånsedt Figaro-utgifvarens grundåskådning — hvars befintlighet mången kanske skall frestas att sätta i tvifvel — voro tidningens uppkomst och yttre öden både nog sällsamma, ja, man kan gerna säga äfventyrliga, att ännu fängsla uppmärksamheten, och tillräckligt lärorika att utgöra ett nyttigt studium för andra tidningsmän. H. Nisbeth har bland dem fått många efterapare, företrädesvis i sådant, som just ej varit efterföljansvärdt.

Jag vill i det följande söka att noga begränsa ämnet till hvad som på ett eller annat sätt tillhör offentligheten och således förbigå rent enskilda förhållanden. Om emellertid någon

skulle tycka, att jag gått allt för långt i afslöjanden, så kan jag försvara mig med, att en tidningsutgifvare, hvilken så strängt som H. Nisbeth nagelfar med andras göranden och låtanden, han träder derigenom sjelf fram inför offentligheten och underställer sig dess dom. För öfrigt var H. Nisbeth icke den, som stack under stol med sina personliga förhållanden, och om än han dervid stundom slog på reklamtrumman och berömde sig sjelf öfver höfvan, så hände vid andra tillfällen, att han gjorde sig sju resor värre, än han i verkligheten var. Ty hufvudsaken blef för honom alltid att fästa uppmärksamheten på sig och tidningen.

*

Låt oss börja från början.

Alla H. Nisbeths minnestecknare hafva mer eller mindre sysselsatt sig med hans adliga börd. Då jag nu följer dem i spåren, sker det endast för att framhålla en kontrast.

I flere årtionden har hans föräldrahem utgjort en af medelpunkterna för det ädlare umgängeslifvet i Kalmar. Orsaken härtill har dock icke legat i någon familjens åtrå att flyta ofvanpå eller i någon förmåga att representera, utan i det anseende för gammaldags redbarhet i förening med modern bildning, hvilket alla dess medlemmar förvärfvat. Hans far, den nu 84-årige tulldistriktschefen, erkännes allmänt såsom en ärans man; han åtnjuter lika stor som välförtjent aktning både såsom människa och statstjenare. Alla Hugo Nisbeths syskon äro, kunde man säga, specialister. I synnerhet två bland systrarna äro skickliga pianister; en af dem förestår elementarläroverket för flickor i Kalmar och en pianoskola derstädes; en annan har inrättat en pianoskola i Malmö; en tredje har på utställningarna i Stockholm gjort sig känd såsom skicklig målarinna; en fjerde har idkat språkstudier inom- och utomlands. Hos dem alla äro kunskaperna och bildningen något för mer än ett skimmer på ytan eller en dekoration för fåfängan. Dessutom har H. Nisbeth en något yngre, efterlefvande bror, som först beträdde den militära banan och der-

efter varit verkställande direktör vid Stockholms Handelsbanks afdelningskontor i Jönköping.

Sedan nära ett tjugutal år minnes jag lifligt denna högt ansedda familj. Då jag några år senare i Stockholm råkade den bland dess medlemmar, Hugo Nisbeth, som jag ej förut lärt känna, och då jag tagit farväl efter det första sammanträffandet med honom, tänkte jag för mig sjelf, att äpplet stundom faller bra långt från trädet. Han var mycket olik alla de andra i familjen.

Icke så, som om ej äfven han egt förmånen att kunna vinna människor! Man skulle till och med kunna säga, att han hade lika stor tjusningsförmåga som alla de andra till sammans. Den berodde hos honom på hans frihet från förkonstling, hans ledighet i sättet att inleda bekantskaper och umgås med personer, hans tvärsäkerhet, förenad med godmodighet och friskhet i ton och åskådning — otvifvelaktigt egenskaper, som lågo i hans lynne, men som han utvecklat under sitt sjömanslif. Han var ett stycke kosmopolit, som för länge sedan lemnat småstadsintrycken bakom sig och som, må hända riktigt nog, ansåg sjelfva Stockholm vara en mycket stor småstad. Till hans förmån böra slutligen medräknas det praktiska förstånd och den vidsträckta erfarenhet, som han förvärfvat i verldsvimlet.

Man har nyligen skrifvit om honom, att han »bar skalken i ögat». Man borde hafva tillagt, att då hans naturliga humor ej tog uttryck på detta sätt, vitnade hans blick om ett klart, skarpt och snabbt omdöme — och den bedrog då visst icke.

Men specialist var han ej i något afseende. Han saknade alldeles grundliga insigter i något ämne, så vidt det ej skulle varit i navigation, något hvarpå jag dock tviflar. Hans språkkunskaper bestodo hufvudsakligast i förmågan att tämligen ledigt tala engelska. Men han hade i stället studerat litet af hvarje. Han var ett barn af sin tid. Och framför allt ett utmärkt ämne till en journalist, ty en sådan behöfver endast hafva läppjat på så många som möjligt af det mänskliga

vetandets källor, icke för att sedan vetenskapligt analysera någon af dem, utan blott för att servera dem i behaglig omvexling och blandning åt den nyhetstörstande allmänheten.

Att H. Nisbeth var adelsman, skulle man omöjligen kunnat gissa, om man ej vetat af det förut. Äfven de, som i många år förtroligt umgåtts med honom, torde intyga, att han aldrig röjde det minsta af bördsstolthet. Tvärt om kunde man tycka, att han alldeles för litet uppskattade sitt adelskap, som dock säkerligen vid mer än ett tillfälle hjelpt honom att komma fram i verlden och knyta dessa talrika förbindelser, af hvilka han visste draga så stor fördel. Men till de fel, han hade — och vi komma till dem längre ned — hörde åtminstone icke fåfängan.

Utan att för öfrigt yttra mig om den större eller mindre befogenheten af det angrepp, som August Strindberg sedermera riktade mot H. Nisbeth, vill jag endast i förbigående anmärka, att den Nisbethska vapenskölden hade dervid gerna kunnat få vara i fred. Sjelfva denna, af A. Strindberg valda, utgångspunkt innebar en dubbel orättvisa. Först och främst mot den anfallnes högt aktade familj, som sålunda fick oförskyldt lida för en sin medlem. Och dessutom mot den angripne sjelf, som nog hade många andra svaga punkter, så att hugget icke behöfde måttas mot en, som ej fans.

När jag först gjorde bekantskap med H. Nisbeth, hade han varit journalist i åtskilliga år och tillryggalagt en, för så jämförelsevis kort tid, ganska skiftande bana. Han hade varit medarbetare i Posttidningen och uppsatt »Expositionstidningen», som började såsom veckotidning för att sedan blifva daglig, men måste upphöra efter ett kortvarigt lif, från den 1 April 1866 till ett stycke in i Juli samma år. Han hade, från eget tryckeri vid Lilla Nygatan, utgifvit »Stockholms Börs- och Handelstidning» och sedermera varit med om att uppsätta och sjelf redigerat »Svensk Handels- och Industritidning», från och med början af 1868 till hösten 1870, då han råkade i sin första svåra konflikt med den mäktige bankdirektören A. O.

Wallenberg och måste i tidningen lemna plats för Edvard Nachman. Sedan hade H. Nisbeth en kort tid sysslat som medarbetare i Nya Dagligt Allehanda, innan han, år 1872, reste till Amerika, der han skulle göra *business* och skrifva korrespondenser hem till Aftonbladet.

Hvad som egentligen först väckte en allmännare uppmärksamhet på honom, var dessa amerikanska bref, som han under August Sohlmans två sista år lemnade till Aftonbladet. Dessa korrespondenser lästes mycket gerna, och de voro mycket lättlästa. Att de icke saknade journalistiskt värde, torde vara bevisadt derigenom, att de bedömdes synnerligen förmånligt både af Sohlman sjelf och hans då varande högra hand, den rutinerade journalisten C. E. Ekgren, som öfvertog redaktörskapet, sedan Sohlman drunknat den 5 Juli 1874, och skötte det till den 1 Sept., för att då öfverlemna det till Ad. Hedin. Äfven denne, som var så sträng i sina fordringar, ehuru på samma gång så mån om sina medarbetare, förstod att använda N. till korrespondentresor.

För att återgå till de nyss omtalade brefven, gäller om dem, att de nogsamt röjde, både hvad H. Nisbeth var och hvad han icke var. Han egde hvarken någon fint utarbetad eller eljest fängslande stil eller förmågan att grundligt behandla ett svårt ämne; ja, jag misstänker, att han ej alltid gaf sig ro att sorgfälligt studera, hvad han skildrade. Men han hade en slagruta, hvaröfver han sjelf, och icke utan skäl, berömde sig: förmågan att snabbt uppfatta, hvad som kunde falla allmänheten på läppen, och att servera det i den mest appetissanta form. Han var en förträfflig publicistisk kock. Och hans konst bestod icke minst uti att välja goda »recept», eller kanske rättare sagdt: goda ingredienser, med samma frihet som Kajsa Varg, när hon föreskref sitt »man tager» — lika godt hvarifrån man tager det, om man endast tager det som är godt nog. Eller, för att tala utan bild: H. Nisbeth förstod att i sina resebref från hin sidan Atlanten använda äfven de

tryckta källor, som särskildt den amerikanska literaturen erbjuder i så stort öfverflöd.

Jag är mycket hågad att tro, att det var med full medvetenhet härom och med kännedom om N:s fyndighet i öfrigt, som Ad. Hedin gaf honom ett smeknamn, hvilket hade sin träffande udd och ej minst derför vann allmän anklang. Ad. Hedin hittade på att kalla H. Nisbeth för *Mr Smart*. En annan skulle känt sig sårad eller till och med blifvit retad af denna något tvetydiga komplimang för klipskhet, men N. hade ju varit i Amerika och ville gerna betraktas som till hälften amerikan; han använde sjelf ordet *smart* i berömmande syfte, d. v. s. om hvad han ansåg vara bra gjordt, och han uppfattade derför sitt vedernamn såsom uttryck för ett artigt smicker.

Det är mig omöjligt att i detta sammanhang motstå frestelsen att omtala en händelse, som på sin tid väckte stor bestörtning inom Aftonbladsredaktionen.

Det var på hösten 1874, kort efter det Ad. Hedin tillträdt redaktörsbefattningen. H. Nisbeth skulle ut på en ny korrespondentfärd. Dessförinnan hade han till en förläggare, då varande ekonomie direktören i Aftonbladet, musikhandlaren Abr. Hirsch, sålt (enligt hvad jag vill minnas, till ett pris af 500 kr.) rätten att i bokform utgifva hans bref från Amerika under vistandet der 1872—1874. Men som ju de ur tidningen urklippta brefven borde genomses, hyfsas, hyflas och poleras för att kunna med fördel presentera sig i bokform, och då N. ej sjelf kunde i fjärran land sköta detta redigeringsbestyr, åtog jag mig det.

Allt gick bra, och inga nämnvärda svårigheter hade mött. Men en vacker dag får redaktionen ett bref från Amerika, kort derpå ett andra och, som jag tror, sedermera ett tredje och ett fjerde, hvilka alla handlade om samma sak: det af N. i ett resebref från Niagara skildrade Terrapintornet, och alla öfverensstämde uti att beteckna N:s berättelse om detta torn såsom en den mest fullfjädrade anka, ja, de till och med insi-

nuerade, att det samma sannolikt var fallet med sjelfva uppgiften om hans resa dit. Det var dock stor synd på historia! Den hade stått införd i Aftonbladet för den 12 Juni 1874, i ett längre »Bref från Amerika», med underrubriken: »XLIX. — *Vid Niagara!* — *Cataract House* den 15 Maj 1874» och undertecknadt af signaturen *H. N.* Det innehöll en mycket liffull och färgrik skildring af korrespondentens besök på platsen och fängslade för öfrigt genom intressanta historiska, topografiska och geologiska upplysningar, romantiska legender, som en vägvisare berättat för författaren (!) m. m. Men af största verkan var dock slutet, som här nedan återgifves ordagrant, till bevis närmast på H. N:s förmåga att göra något af en god idé. Det lydde så:

Trappuppgångarne till Terrapintornet voro så väl på fotsteg som väggar fullsållade med inskurna namn. Der fann jag hertigar, markiser, grefvar, baroner, bankirer m. fl. huller om buller, och såsom en krydda på det hela hade här och der en sentimental blåstrumpa med synbarligen mycken möda lyckats inskära något, som vittnade om den höga själsstämning hon laborerade med. Förgäfves letade jag efter något svenskt namn, och med harm gjorde jag äfven den upptäckten, att under det de amerikanska och europeiska tidningarna till ett stort antal haft representanter der, jag icke kunde upptäcka en enda svensk. Der såg jag N. Y. Herald, N. Y. Tribune, London Times, Daily Telegraph, Standard, Kölnische Zeitung m. fl. — Detta förtröt mig! — Och så tog jag ur min ena ficka min knif, öppnade ett af dess af äkta Eskilstunastål förfärdigade blad, tog ur min revolverficka ett tjugodollarsstycke af äkta californiskt guld (jag har alltid betraktat guld vara det bästa vapen man kan bära) och med dessa båda antipodiska krafter inhögg jag, så sirligt som det var mig möjligt, i latinska bokstäfver följande:

"H... N.....
Correspondent of the »Aftonbladet»
(Evening Times),
The Standard Paper in Scandinavia."

Och der står det nu, och så länge som Terrapintornet icke störtat ned från sin svindlande ståndpunkt och begrafts i det brusande fallet vid dess fot, skall denna enkla runa bära vittne om Sveriges första tidning och dess ödmjuke korrespondent

H. N.

Jag är öfvertygad, att mången ärlig svensk kände sitt hjerta klappa häftigare, då han läste denna högstämda skildring af hur svenska stålet biter. Visst är, att den icke endast ofantligt mycket smickrade alla redaktionsmedlemmarne af »the standard paper in Scandinavia», utan äfven högeligen gladde Aftonbladsbolaget, enkannerligen dess styrelse och verkställande direktör, samt betydligt stärkte korrespondentens kredit hos bolaget.

Hur dessa illusioner gäckades, är redan antydt. De privata meddelandena innehöllo, att korrespondenten icke behöft råka ut för svindel eller sätta sitt lif på spel genom att bestiga Terrapintornet, ty det hade åtskilliga år förut blifvit nedtaget, enligt hvad de *nyaste* resehandböckerna kunde meddela.

Just som dessa öfverraskande nyheter inlupo, hade Aftonbladet börjat en sträng räfst med svenska bokmarknadens öfversättare och andra förmenta humbugsmakare inom literaturen. Midt under den antydda ransakningen slog Terrapintornet ned som en bomb i redaktionen. Ad. Hedin teg, men var bister att skåda; hans läppar hoppressades och munnen vidgades — ett säkert tecken, att det låg åska i luften. B. F. Olsson, som förestod utrikesafdelningen och var stor rumormästare i fråga om öfversättningsbockar och redaktionsgrodor, slog knytnäfven i bordet och bedyrade, att det var den största skandal, som kunnat hända Aftonbladet, och att »Mr Smart» var en förb.... — jag tror, han högg till med: »skojare».

Skamfläcken måste utplånas ur literaturen, derom voro alla ense. Lyckligtvis förekom den i bokens sista ark, som väl var uppsatt, men ej tryckt. Inskriptionen hade aldrig funnits till annat än i fantasien och ströks alltså skoningslöst ur boken. Terrapintornet hade stått på för osäker grund och blef derför undanröjdt — först ur verkligheten, sedan ur »Två år i Amerika», hvars trettioåttonde kapitel derigenom förkortades till sidorna 316—322.*

* Vid den tiden Aftonbladet på ofvan antydda sätt sysselsatte sig med att *äta öfversättare* till snart sagdt hvar enda qvällsvard, blamerades

Denna lilla händelse var dock endast ett lätt moln, som icke i nämnvärd mån skymde H. Nisbeths utsigter i Aftonbladet — så länge Ad. Hedin qvarstod som redaktör. Men det var ej länge. Den olycksaliga, oblidkeliga, personliga striden mellan honom och Aftonbladsbolagets ekonomie direktör, hr Abr. Hirsch, kunde icke sluta på annat sätt än med Hedins afgång. Om *han* varit för »radikal», för häftig, så lyckades bolaget vinna till hans efterträdare en, som var dess frommare eller i allt fall spakare. För öfrigt var, såsom man vet, hr P. A. Gödecke raka motsatsen till Hedin, äfven hvad politiska insigter och publicistisk förmåga vidkommer.

H. Nisbeth qvarstod visserligen någon tid såsom medarbetare äfven under hr Gödecke, men rönte föga uppmuntran och kunde, af flere skäl, än mindre hoppas på någon framgång i Aftonbladet, då ett nytt redaktionsombyte förbereddes der, hvarigenom N:s gamle vedersakare från Allehanda-tiden, hr J. R. Spilhammar, utsågs af bolaget till efterträdare åt hr Gödecke. Icke heller i någon annan tidning hade N. funnit en varaktig stad, innan han kom sig för med att, midt i högsommaren 1878, börja utgifvandet af en ny veckotidning: »Figaro».

*

Det föregående har blifvit en något lång inledning till ämnet, men jag hoppas att just derför kunna låta berättelsen

---

dess egna spalter, likaledes genom H. Nisbeths benägna medverkan, på det allra löjligaste sätt genom en grof öfversättningsbock, i det nämligen Amerikakorrespondenten beskref redaktionsomkostnaderna för New York Herald, utan att känna den dubbla betydelsen af ordet *ink (bläck* och *trycksvärta)*. »Man må rycka på axlarna» — skref han — »men det är emellertid ett *faktum*, att detta blad använder omkr. 40,000 kr. om året endast på *bläck*». — Claës Lundin företog sig då att i Stockholms Dagblads krönika anställa en beräkning, hvad detta gjorde i genomsnitt, och kom till det resultat, att äfven om man drog till med en kolossal redaktionspersonal, skulle bläckåtgången blifva minst ett oxhufvud pr man.

Red:s anm.

om Figaros uppkomst och öden nu fortgå så mycket raskare. Utbedjande mig läsarens fortsatta, benägna uppmärksamhet, får jag derför säga som fotografen: »nu börjas det!»

En dag på försommaren 1878 sutto H. Nisbeth och jag på Hasselbacken; slumpen hade fört oss till hopa vid en *lunch*. Samtalet kom snart att röra sig kring de journalistiska förhållandena i Stockholm. Han och jag voro alldeles ense, att mycket i dem tarfvade rättelse. Den dagliga pressen var för tungrodd, torr, slentrianmässig, föga vaken, men högeligen sömngifvande; derom borde icke bli tu tal. Och de vecko- eller halfveckotidningar, som uppstått, hade antingen varit behäftade med samma lyten eller ock vanställts af de motsatta: äfventyrlighet i åsigter, råhet i tonen, simpelhet i språket och dålig rykt i det hela. Skulle ej en tidning kunna vara hyfsad och lättläst, frisk och »fin» på samma gång? Skulle den ej kunna ligga på salongsbordet, men ändock läsas med nöje och nytta både i ungkarlsrummen och arbetarehemmen? Kunde man ej vara glad och roande utan att begagna pöbelspråk eller plumpa källarqvickheter? Och slutligen: borde man ej vara nog fördomsfri att låta allt gälla för hvad det kan, men å andra sidan nog modig att taga i tu med missförhållanden, der de verkligen finnas?

H. Nisbeth talade med förtjusning om den betydelse, som några af de stora amerikanska veckotidningarna fått, och om deras egares ofantliga inkomster. Skulle ej någonting jämförligt, ehuru gifvetvis afpassadt efter våra små förhållanden, kunna göras i Sverige?

Någon tid derefter talade man om, att N. låg sjuk i sin vanliga åkomma. Den kallades för »reumatism», och, liksom så mycket annat hos honom, skylldes den på hans förflutna sjömanslif. Men elakheten påstod, att uttrycket »reumatism» var endast en eufemism och att krämpan borde rätteligen kännetecknas som »gikt». Om denna vet man dock, att den ej framkallas af enbart vatten. Möjligen led han af båda sjukdomarne på en gång, så att den läkare hade rätt, som

trodde, att det var »gammal reumatism, påspädd med ny gikt».

Jag skyndade således till sjuklingen för att höra, hur det stod till. Han låg ofvanpå sängen, men inlindad i filtar midt i sommarhettan. Ena handen och foten voro tjockt omvirade och sågo ut som ett par försvarliga korkfendrar af det slag, som användes till skydd för fartyg vid ilandläggning. Utmed sängen stod en smal flaska, innehållande en svart vätska, som han uppgaf sig hafva fått från rödskinnen i Amerika och som skulle utgöra ett osvikligt smärtstillande medel. Sedermera bekräftade sig emellertid min gissning, att detta arcanum anskaffats från betydligt närmare håll.

Han tycktes icke mycket tänka på sjukdomen och plågorna eller ville åtminstone icke låtsa om dem. I stället önskade han tala om samma ämne som sist: den påtänkta veckotidningen. Han hade redan klart för sig, hurudan uppställningen borde bli — i viss mån en efterlikning af »Fäderneslandets». Sålunda skulle först komma en utrikesöfversigt (dock så kort som möjligt), derefter en krönika o. s. v. Han hade ej ännu hittat på rubriker till dessa afdelningar. Efter åtskilligt trefvande föreslogos och antogos rubrikerna »Jorden rundt» och »På utkiken». Om den sistnämnda tycktes han tveka ett ögonblick, men inföll sedan beslutsamt:

»De komma naturligtvis att skratta åt den, eftersom jag varit sjöman. Men så mycket bättre! Det blir en reklam för tidningen!»

Några andra originalrubriker uppfunnos aldrig för Figaro. Den ledande afdelningen kom att få till öfverskrift endast: »Stockholm den — — —», o. s. v. Reklamafdelningen skulle innehålla, förutom puffar, äfven korta, anslående, helst sarkastiska eller humoristiska notiser, noga ordnade på amerikanskt vis efter radtalet, så att de kortaste kommo först, men fick icke någon rubrik, utan försågs i stället sedermera med en vignett, föreställande en halft uppslagen rakknif. Det var just icke någon vacker sinnebild, hvarken till formen eller bety-

delsen, och den torde lika litet som den snart nog införda vignetten framför texten hafva blifvit vald med tanke på salongsbordet. Såsom illustration betraktad, var titelvignettens rakstuguscen högst tarflig; den visade till en början en hjulbent barberarpojke och en kund med ociviliseradt helskägg, på hvilken den mot åskådaren vände Figaro tycktes hålla på att skära af näsan. Trots de försmädliga anmärkningarna häröfver, dröjde det tre fjerdedels år, innan denna illustration försvann, och ytterligare ett fjerdedels år, innan den utbyttes mot en mera hyfsad, hvars Figaro handskades varsammare med rakknifven, medan kundens skäggväxt var mer vårdad och åtminstone utvisade, att han blifvit rakad förut.

Nordisk Familjebok uppgifver, under rubriken Figaro, att H. Nisbeths tidning började den 1 Augusti 1878 med 300 kronors kapital och att af första numret såldes 1,200 exemplar, men att år 1881 (då den åberopade artikeln skrefs) hade tidningens upplaga ökats till mer än 13,200 ex. Jag vet bestämdt, att dessa siffror lemnats af N. sjelf till då varande medredaktören i Nordisk Familjebok, hr B. F. Olsson. De tarfva emellertid ett beriktigande och några närmare förklaringar.

Ehuru det kan synas tämligen likgiltigt, må således nämnas, att n:r 1 af Figaro var dagtecknadt icke den 1 Augusti, utan söndagen den 28 Juli 1878 och, i likhet med åtskilliga andra veckotidningar, blifvit tryckt några dagar förut, så att det kunnat afsändas till landsorten på fredagen och utdelas i Stockholm på lördagen. Men redan den 9 Juli hade utgifvits ett n:r 0, hvilket dock tryckts endast i ett par tiotal exemplar. Det var till formatet ännu mindre än de vanliga almanakorna samt utlemnades endast till justitiedepartementet och, såsom en raritet, till några af N:s vänner. Icke ens på nationalbiblioteket finnes detta miniatyrnummer. Det innehöll endast korta, betydelselösa satser, såsom: »Der Wenzel kommt!» m. m. och var egentligen afsedt att bevara giltigheten af tillståndsbeviset. Detta hade nämligen uttagits tidigt i Juni och, såsom

ju slentrianen är, meddelade det en alldeles godtyckligt, på administrativ väg och vid sidan om Tryckfrihetsförordningens § 1 mom. 4, tillkommen bestämmelse, att första numret af den periodiska skriften skulle utgifvas inom en månad, efter det justitieministern lemnat beviset om hinderslösheten. På samma gång man har svårt att förstå, hvartill detta egendomliga stadgande egentligen skall tjena, finner man af H. Nisbeths förfaringssätt, hur ringa besvär det kostar att kringgå och oskadliggöra det administrativa påhittet. — Detta n:r o af Figaro utkom således på dagen nio år före N:s död, den 9 sistlidne Juli.

Hvad beträffar de öfriga sifferuppgifterna under artikeln »Figaro» i Nordisk Familjebok, så förhöll det sig nog så, att H. Nisbeth började sin nya veckotidning utan stora förberedelser i ena eller andra afseendet, och mycket möjligt är, att han ej hade mer än 300 kronor på fickan, när n:r 1 skulle utgifvas. Men redan med kännedom om, att en sådan summa ej plägade förslå långt för honom, kan man sluta till, att han snart måtte hafva fått mer förlagskapital. Så var ock händelsen. Med afseende på den stora upplagan af 13,200 ex. är vidare att märka, att både denna och ännu högre siffror uppnåddes, dock endast på konstlad väg: antingen genom upptagande af prenumeration till ett ytterst lågt pris för månaderna närmast före och under det stora prenumerationsfisket vid årsskiftet eller genom löften om bilagor i en eller annan form. På detta sätt steg upplagan ryckvis, så att N. en gång kunde, icke osant, skryta af, att han kommit hack i häl efter Dagens Nyheter. Men det oundvikliga bakslaget dröjde ej länge, och då syntes upplagans fall större, än det i verkligheten var, om man reducerade allt till normala utvecklingsförhållanden. Förgäfves sökte kloka och försigtiga personer öfvertyga N. om skadan af sådana manövrer, som nog kunde hjelpa för tillfället, men alldeles säkert stjelpte i längden; hans smak för dem var så oöfvervinnelig och hans motvilja för ett långsamt, men säkert, framåtgående så stor, att han icke kände sig lugn,

då han ej hade i görningen någon ny plan att jaga upp tidningens spridning, låt vara blott för ögonblicket.

I en kort dödsfallsnotis, omedelbart efter N:s frånfälle, skref Aftonbladet, att han »gjort sig mest bemärkt såsom den egentlige grundläggaren af vår boulevardpress». Om denna klingande fras gäller alldeles det samma som om en annan, hvarigenom N. betecknats »som en svensk Villemessant». Båda uttryckssätten låta mycket bra, just till följd af sin ihålighet; men man har orsak till tvifvel, att deras andemening stått rätt klar för de ärade skriftställare, som användt dem. Man må leta än så länge och väl, både med ljus och lykta, inom svenska publiciteten — man skall dock ej der kunna finna något ens tillnärmelsevis motsvarande vare sig den franska boulevardpressen eller skaparen af den franska tidningen »Le Figaro». Vår nyaste svenska tidning med namnet Figaro och dess grundläggare röjde så godt som ingen likhet med de nyss nämnda förebilderna och torde näppeligen hafva åsyftat eller kunnat uppnå någon sådan på annat sätt, än att den svenske Figaro verkligen höll på att bli, hvad den franske i ett par, tre årtionden varit: en lysande affär. H. Nisbeth kände föga af den franska literaturen och hade ingen smak för den; och han hvarken uppskattade till fullo eller egde förmågan att efterlikna de stilistiska förtjensterna hos t. ex. Jean Hippolyte de Villemessant eller någon af dennes skicklige medarbetare.

Ojemförligt mycket mer skäl för sig hade talet om, att H. Nisbeths Figaro var anlagd efter amerikanskt mönster; men äfven detta omdöme gäller dock endast med begränsning. Det amerikanska bestod mest uti de från amerikanska blad öfversatta eller helt enkelt ur svensk-amerikanska blad klippta artiklarna, notiserna och burleska anekdoterna samt i enstaka försök att efterbilda den amerikanska genren, särskildt i reklamafdelningen.

Redan Figaros n:r 1 för den 28 Juli 1878 visade sådana ansatser. Sålunda innehöll det, under rubriken: *General Grant och »Figaro»*, en kort artikel om ett besök, som den nya tid-

ningens utgifvare aflagt hos förre presidenten general Grant, hvilken då vistades i Stockholm och bodde å Grand Hôtel. Både besöket och beskrifningen derom tycktes hafva undanstökats helt hastigt; den senare upptog ungefär två tredjedels spalt, hvaraf första hälften utgjorde en kåserande inledning och återstoden handlade om audiensen och det samtal, som dervid fördes. Det måtte icke hafva varit mycket innehållsrikt — åtminstone fick man ej veta detta genom skildringen, som fast mer torde hafva gäckat mången läsares förhoppning, att författaren skulle företagit en någorlunda grundlig »interview» eller kunnat omtala åtskilliga slående yttranden af den ädle medborgaren-generalen och statsmannen eller i allt fall förstått att göra något mer och bättre af det tacksamma ämnet. Det enda anmärkningsvärda i uppsatsen var slutet, som omnämnde, att generalen till sist önskat sin gäst lycka till den nya tidningen samt bjudit honom en cigarr och tryckt hans hand till afsked — hvarefter i artikeln tillades följande, som här återgifves noggrant, ehuru med mindre stilsort:

(Obs. Denna af general Grant gifna cigarr finnes å vår byrå, och annonsörer, som införa en annons mera än tio gånger, få taga den i beskådande.)

Metkroken fångade må hända icke många, som införde en annons minst tio gånger, men lät emellertid mycket tala om sig och fäste uppmärksamheten på det nya bladet samt lockade till byrån folk, som försökte, och lyckades, att på ganska billiga vilkor få se den underbara cigarren, exempelvis mot erläggande af blott 2 kr. 50 öre i prenumeration till årets slut.

Förutom den omtalade uppsatsen funnos i samma nummer kortare stycken af utgifvarens hand under Stockholms- och notisafdelningarna. Den främsta ledande notisen var så till vida märklig, att den i få ord redogjorde för tidningens program. Figaro hade »icke för afsigt att inkräkta något af de stora politiska tidningarnas områden»; han ville således hvarken lemna något bidrag till utredningen af de stora, på dagordningen stående politiska frågorna eller täfla med dag-

bladen om återgifvandet af veckans händelser, utan i stället sätta såsom sin uppgift »att åt den stora publiken, bredvid den politiska pressen, söka lemna en tidning med ett omvexlende och lättläst innehåll, lämpadt för alla samhällsklasser». Alldeles uteslutna från behandling i tidningen skulle dock de stora samhällsfrågorna icke vara. För öfrigt ville den söka icke endast manliga, utan äfven qvinliga, läsare och till sitt innehåll vara sådan, att hvarje familjefader kunde utan tvekan lemna den i de sinas händer.

Dessutom innehöll första numret artiklarne under rubrikerna »Jorden rundt» och »På utkiken», en lofordande öfversigt öfver de firmor, som börjat annonsera i bladet, några korta afdelningar för musik och teater och för bokhandelsnyheter, m. m., samt öfversättningar, bestående af en begynnande följetong, några berättelser och skildringar, ett referat under rubriken »Inför utlandets domstolar» och slutligen småstycken såsom »Hvarjehanda».

Figaro tog således sina första steg försigtigt och blygsamt. Äfven reklamerna föreföllo ganska oskyldiga. Både det nu omtalade numret och de närmast följande voro lättlästa och omvexlande; de hade några friska artiklar och utkolporterades energiskt. Följden blef, att afsättningen växte från 1,200 af n:r 1 till 1,800 af n:r 2 och 2,300 af n:r 3. Om utgifvaren dragit lärdom af denna lyckliga början och fortsatt efter samma grundtanke, dock med afhjelpande af bristerna, särskildt genom anskaffande af flere goda uppsatser af svenske författare, originalnotiser m. m., genom ännu bättre val af utländska saker samt en mer vårdad öfversättning af dem och framför allt genom en följdriktig ledning för det hela — då hade tidningen antagligen snart nog vunnit en ekonomiskt tryggad ställning och kunnat påräkna ett säkert, om än långsamt, framåtgående. Men en sådan jemn utveckling öfverensstämde icke med utgifvarens lynne, och emedan han dessutom saknade en på grundliga insigter fotad öfvertygelse i de vigtigaste samhällsfrågorna, kunde man ganska tidigt spåra det osäkra

trefvande och vacklande, som längre fram öfvergick till de tvärastè rubbningar och våldsammaste omkastningar i bladets hållning.

Politiken och de allmänna frågorna hade ju fått endast en mindre del af utrymmet sig anvisad, och det förtjenar nämnas, att H. Nisbeth till en början sorgfälligt iakttog begränsningen härutinnan. En gång — det var i n:r 10 för den 26 Sept. 1878 — bad han till och med sina läsare, men framför allt sina läsarinnor, om öfverseende med, att detta nummers innehåll var väl mycket bemängdt med politik, och han lofvade att sedan »göra bot och bättring och söka att i kommande nummer lemna en riklig ersättning i en gladare och mera omvexlande läsning». Detta märkliga nummer, till hvilket jag strax nedan skall återkomma, hade dock icke innehållit mer politik än en tämligen lång ledare och en kortare notis, båda handlande om det omedelbart förestående riksdagsmannavalet i Stockholm.

Ännu vigtigare att påminna sig är, att när Figaro under denna sin första tid upptog politiska spörsmål, behandlades de i en liberal anda, men på samma gång med lugn och måttfullhet i tonen, samt att tidningen då ännu stod oberoende af den mäktige A. O. Wallenberg och sålunda vågade yttra ett, om än hofsamt, klander mot denne. Ty så här stod det att läsa i en — sannolikt af H. Nisbeth sjelf författad — artikel under »Stockholm» i n:r 4 för den 18 Augusti:

Då den ledande viljan i Stockholms enskilda bank refuserade att invexla de sex eller sju falska tiokronsedlar, som presenterats banken till inlösen, handlade den tvifvelsutan föga välbetänkt. Herr Wallenberg, som alltid begagnat sin makt och sitt stora inflytande utan några synnerliga konsiderationer, borde ha tänkt sig, att det icke finnes bara vänner här i lifvet och att hos ovännerna i allmänhet är att påräkna en stor benägenhet för att göra en obehaglig situation än obehagligare. Med detta vilja vi ingalunda ha sagt, att icke herr Wallenberg handlade principielt riktigt . . ., men den bank, hvilken han med så stor skicklighet byggt upp och vetat att förskaffa ett så stort anseende, har han gifvit ett farligt grundskott, liksom han äfven kallat till lifs en mängd funderingar rörande lämpligheten af det banksystem, som i honom så länge haft en lika stark som skicklig skyddare.

Artikelförfattaren gjorde vidare den tvifvelsutan riktiga anmärkningen, att: »lika säkert som det är, att hr Wallenberg ofta missbrukat sin makt, lika säkert är det också, att mången nu missbrukar det tillfälle till vedergällning eller prickning, som hr Wallenberg sjelf skapat». Ty äfven förutsatt, att man med skäl kunde neka att taga emot Enskilda bankens tiokronesedlar, så följde väl deraf ingalunda, att man behöfde bereda allmänheten obehaget af t. ex. förbudet att vid tullens uppbördskontor mottaga i liqvid någon af samma banks sedelvalörer, och ännu mindre att enskilda personer borde refusera samma banks sedlar, men mottaga alla andra bankers, hvilka ju lika väl kunnat bli hedrade med förfalskares uppmärksamhet. Slutligen heter det:

Vare nu härmed huru som helst, ett är emellertid säkert, att herr Wallenberg gjort både sig sjelf, sin bank och alla enskilda banker i Sverige en ganska tvifvelaktig tjenst genom sin inlösensvägran. Det banksystem, som hittills haft sin förnämsta styrka i sedelutgifningsrätten, har han äfven gifvit ett förfärligt bakslag, från hvilket det aldrig skall fullkomligt repa sig, och en gång inne i bankfunderingar, skall publiken nog också börja tänka på, huruvida bankernas stora depositions- och upp- och afskrifningsfonder alltid äro placerade på ett fullt betryggande sätt...

Vill man söka ett ytterligare bevis på Figaros frihet från inflytelser af hr A. O. Wallenberg under dessa första månader, så har man det i tidningens hållning vid riksdagsmannavalet i Stockholm 1878. Bladet motsatte sig då den i väsentlig mån genom hr Wallenbergs inflytelse tillkomna »högerlistan» och kämpade i stället varmt för en s. k. vensterlista, som kunde påräkna stöd närmast från yrkesidkarne. Båda listorna voro emellertid egentligen »blandade» eller kompromisslistor; såsom sådana hade de gemensamt sju namn: A. Adlersparre, G. Ericsson (f. d. jernarbetaren, som då insköts i riksdagen i st. f. den kasserade smeden Hagerman), A. H. E. Fock, S. A. Hedin, L. Peyron, M. Rubenson och J. Sjöberg. Men i fråga om de öfriga nio namnen voro meningarne delade. Medan högern ville hafva K. J. Berg, C. M. L. Björnstjerna, G. W. v. Francken, G. F. Gilljam, B. A. Leijonhufvud, C. G.

Lindmark, B. O. Stackelberg, O. R. Themptander (nu varande h. exc. statsministern, hvars namn då först förekom i de politiska striderna) och A. V. Åbergsson — upptog venstern i stället C. J. Grafström, T. J. Hartelius, Hj. Laqvist, J. Mankell, Joh. Ohlsson, P. A. Siljeström, G. H. Stråle, M. F. Wallin och Th. Winborg.

För dessa sistnämnda nio hvässte alltså Figaro sin raknif. Men bladets ståndpunkt härvid berodde nog icke på någon fast rotad öfvertygelse, utan på begäret eller t. o. m. behofvet att stå väl hos hrr förläggare och annonsörer, som till största delen utgjordes af näringsidkare. Bland desse Figaros då varande gynnare och vänner nämndes särskildt två skräddaremästare, som voro kände såsom afgjorde venstermän, och så till vida kunde med skäl sägas, att bladets politik hade sina »randiga skäl och rutiga orsaker».

Ungefär en vecka före valet infann sig på Figaros byrå den bekante skräddaremästaren Eric Färnlund, vanligen »medborgaren Färnlund» kallad — en person, som plägade skryta öfver sina republikanska tänkesätt, men ofta äfven öfver den politiska betydelsen af det samtal, som han fört, då han en gång tog mått till byxor åt Carl XV. Nu förrådde Färnlunds mer än vanligt gravitetiska uppträdande, att han hade något särdeles vigtigt att förkunna.

»På hvilken sida står bror i den här valkampanjen?» sporde Färnlund.

»På den liberala sidan!» svarade Nisbeth utan tvekan och väl vetande, hvilken politiker han hade framför sig.

»Jag hoppades det», inföll F. med en suck af lättnad och framförde så sitt ärende. Meningen var, att Figaro skulle kunna göra något för vensterlistan, särskildt för omvalet af G. H. Stråle, som »intelligensen» ville »peta», emedan han lutat för starkt åt landtmannapartiet. En för Stråles kandidatur intresserad person, som F. namngaf i förtroende, hade utfäst sig att tillsläppa medlen, om Figaro ville i nästa nummer på ett kraftigt sätt verka för den goda saken och låta sprida samma

nummer i ett tillräckligt antal exemplar. Frågan var, hvad det skulle kosta.

N. kunde så mycket mindre hafva något att invända mot förslaget, som oktoberqvartalet stod för dörren och en gratisspridning just då måste verka fördelaktigt på prenumerationen. Han tog en blyerts och räknade ut; det var strax gjordt. Om den vanliga upplagan af inemot 3,000 ex. ökades med 7,000 ex. till gratisutdelning, så kostade dessa, efter 7 öre pr ex., i rundt tal 500 kr.

»Blir det inte billigare?» frågade F.

»Nej, det är med rabatt!» svarade N.

Dermed ansågs affären aftalad. Den var, såsom sådan, lika oklanderlig, som t. ex. den gratisutdelning af tidningar och ströskrifter, hvilken på senare tiden ombesörjts af de båda motsatta tullpolitiska lägren.

Redan två veckor förut hade Figaro i en ledare yttrat sig ogillande om magistratens likgiltighet för petitionerna om ökande af valställenas antal och betecknat den som ett bevis på vederbörandes önskan att »bereda öfvervigt åt de byråkratiska och plutokratiska elementen på yrkesidkarnes bekostnad». Och nu, till den 26 Sept. eller dagen före valet, meddelade tidningen en längre, men för öfrigt ganska moderat och sansad ledare, som klandrade byråkratiens och det af den samma ledda »konservativa och ensidiga» valmötets åtgärd att utestänga de begåfvade och sjelfständige männen G. H. Ståle och J. Mankell samt förordade vensterlistan oförändrad. Numret trycktes i den omtalade stora upplagan, och spridningen ombesörjdes samvetsgrant, genom talrika bud och kolportörer. Agitationen gjorde nog hvad den kunde. Men på den tiden beherskade ämbetsmännen ännu valen i Stockholm, och deras lista segrade således fullständigt. Icke ens hr Ståle gick igenom, ehuru han kom högst i röstetal bland vensterkandidaterne.

Möjligen skall det roa läsaren att få veta, hur det sedan gick med liqviden. Då Figaro ej kunnat genom sitt bistånd bereda framgång åt hr Stråles kandidatur, hade den onämnde

välgöraren ingen lust att betala fiolerna. Färnlund, som ju varit ombud, pressades af Nisbeth, och affären uppgjordes dem emellan genom ett »papper», som belånades. Men när F. sedan kom på obestånd, måste N. inlösa »papperet»; han fick således aldrig någon annan ersättning för gratisspridningen vid valet 1878 än det gagn, som den kunde göra för qvartalsprenumerationen.

Under de följande åren drabbades F. af fortsatta ekonomiska motgångar, som slutligen så nedstämde honom, att han förkortade sitt lif. Figaro hade då nyss blifvit daglig och — begagnade tillfället för att göra ett sensationsreferat öfver sin gamle väns sorgliga slut.

*

De nyss skildrade tilldragelserna från början af Figaros bana kunna tjena som bevis, att tidningen då ändock sköttes med förstånd och kommit in på en i det hela taget god riktning.

Icke ens den af N. införda särskilda reklamafdelningen jäfvar nyssnämnda omdöme. Den ovilja, hvarmed åtskilliga blad kastade sig öfver det nya reklamsystemet, och det skoningslösa ogillande, som de redan i princip uttalade deröfver, föreföllo i verkligheten som en yttring af, om icke ram afundsjuka, så åtminstone okunnighet eller t. o. m. hyckleri. För en fördomsfri uppfattning tyckes det vara ett framsteg, att tidningsreklamerna sammanföras till en särskild afdelning, så att läsaren vet, hvar han har dem och hvad han skall rätta sig efter, i stället för att de, såsom ännu hos oss oftast sker, inblandas mellan meddelanden af allmännyttigt eller objektivt innehåll. Man skall säga, att gränsen härvid är svår att uppdraga, och det må nog vara sant, men deraf följer icke, att gärdet skall uppgifvas eller ingen gräns alls finnas mellan å ena sidan fullt oväldiga meddelanden af en redaktion och å andra sidan sådana, som inflyta, derför att tidningen vill gynna

en vän eller annonsör. Jag mins, hur »gubben Wallman» på sin tid plägade i en mycket fin tidning få reklamer för sina icke just så fina midsommarlustresor. Men innan denna förmån beviljades, frågade alltid tidn:s egare: »Har han annonserat?» — och när svaret lydde, att gubben Wallman var en mycket flitig annonsör, då gaf egaren genast beskedet: »För all del skrif något vackert om honom!»

När sådant sker dagligen och i mycket stor omfattning, tycker man att vissa ifrare mot reklamväsendet icke borde tacka himlen, derför att de ej äro som andra människor. Allra minst då, i trots af både tryckfrihetslag och god moral, den seden, eller rättare oseden, har vunnit insteg, att såsom betalda annonser införas rätt betänkliga saker, och det med utgifvarens goda minne och utan att han bekymrar sig vidare om saken, än att han kanske någon gång förklarar sig ej vilja stå i ansvar för sådant. Ett redbart och väl skött reklamväsende skulle deremot förutsätta både moraliskt ansvar, sorgfällig undersökning, god urskiljning och tillräcklig auktoritet hos redaktionen.

Reklamerna i Figaro hade till en början den vanliga, mer oförargliga arten af »påbröd» åt annonsörerne, och att utgifvaren sade ifrån detta ärligt och öppet, var väl ej något fel. Men ett sådant oskyldighetens tillstånd skulle ej räcka länge. H. Nisbeth började snart att mot betalning införa nära nog hvad som helst i hvilken afdelning som helst, och ehuru han visserligen icke varit den ende, som på senare åren sålt sin penna, så gjorde han det dock på ett hänsynslösare och för pressens anseende mer kränkande sätt än någon annan.

Redan under första hälften af 1879 inträffade två händelser, som, om än de för tillfället skaffade tidningen inkomster eller kassaförlag och ehuru särskildt den ena hastigt ökade upplagan, dock båda blefvo ödesdigra, derigenom att de förde tidningen ut på det sluttande plan, der »resan utföre» sedermera ej kunde häjdas. Jag menar offentliggörandet af handlingarne i rättegången mellan L. O. Smith och I. W. Smitt

samt hr A. O. Wallenbergs allt mer växande och snart oemotståndliga inflytande.

Redogörelsen för Smith-Smittska målet började införas den 16 Mars 1879 och fortsattes sedan, jemte redaktionens egna betraktelser i ämnet, utan afbrott i $2^1/_2$ månader eller t. o. m. den 1 Juni, då ett n:r 22 B utkom med samma omfång som hufvudnumret och till tre fjerdedelar fyldt med inlagorna i rättegången, hvilka till väsentlig del utgjordes af parternes enskilda brefvexling. Derefter fingo tidningens afnämare något andrum till slutet af Juli, då samma sak upptogs å nyo och behandlades i referat och artiklar under $1^1/_2$ månad. Väl försäkrades redan i en ledare för den 23 Mars, att meningen icke var »att endast reta och sedan mata våra läsares nyfikenhet», utan fast mer att

»lemna bidrag till blottandet af ett samhällsondt, för att icke säga riks-ondt, som lagt och fortfarande lägger sin förqväfvande och förintande kalla och okänsliga hand öfver vårt merkantila och industriella lif, som stäcker vår företagsamhet, bryter och krossar vårt mod, vårt hopp och vår tillförsigt och som höljer vårt land med nöd och elände, der annars idoghet och välstånd kunde vara bofasta.»

Men dessa svassande floskler afsågo nog endast att försätta de mer naive läsarne i den rätta stämningen, och i hvad fall som helst blef följden, att rättegångsförhandlingarna och redaktionens egna utläggningar öfver dem slökos med glupskhet af skandalhungern. Upplagan steg oafbrutet, och efterfrågan växte, så att åtskilliga nummer måste tryckas om. Det var en så mycket bättre affär, som H. Nisbeth, enligt hvad han sjelf omtalade, tog betaldt af hr L. O. Smith för införandet af dennes skrifter i målet; och när hr I. W. Smitt icke för sin del ville vara lika generös, förstod hr L. O. Smith att utveckla hela originaliteten af sitt mäcenatskap — på ett sätt, hvarom det ofvan omtalade numret 22 B gaf ett vitsord, då det upplyste: »Denna hr I. W. Smitts skrift är efter fullt annonspris betald af hr L. O. Smith.»

Figaro hade då hunnit skaffa sig talrika bildade läsare och vänner, bland hvilka de allra fleste med ledsnad eller för

trytelse följde det riksspektakel, som tidningen satte i scen. Varningar och föreställningar till utgifvaren saknades icke, men de voro naturligtvis fruktlösa. Mången hoppades emellertid — och en eller annan har sedermera å nyo invaggat sig i snarlika förhoppningar ända till för ett par år sedan — att äfventyrligheterna snart skulle blifva en öfvervunnen ståndpunkt, och att bladets slyngelår skulle efterträdas af en mogen och sansad mannaålder. Men man fick vänta förgäfves. I stället för att begagna skandalen och sensationen såsom kryckor, som bortkastades, då de ej längre behöfdes, fann H. Nisbeth dem så verksamma, då det gälde att höja sig öfver den vanliga nivån, att han ej ville göra sig af med dem, och han hade slutligen ej nog mod att kunna vara dem förutan.

Ännu mer vidtgående följder fingo Figaros inledda förbindelser med A. O. Wallenberg. Första gången, som man märkte att denne hade sitt finger med i spelet — och sådant märkte man alltid mycket lätt — var i Figaros n:r 1 för 1879. Några veckor förut hade den bekanta rusningen mot Stockholms enskilda bank inträffat; hr A. O. W. hade då med knapp nöd räddats ur en mycket svår knipa. Tidningen hade den 15 Dec. bedömt både ställningen och hr W. fördomsfritt, med en viss humor och synbarligen utan påtryckning. Men hr W. behöfde pressen för att stärka sitt inflytande och försvara sina åsigter; det unga bladet behöfde kanske banken — allt nog: bland de tidningar, i hvilka man med största bestämdhet igenkände hr W:s röst, var nu äfven Figaro.

Och der ljöd den rösten allt tydligare för nästan hvarje nummer under det första halfåret af 1879. Väl sökte den förställa sig och härma Jakobs röst, men händerna voro dock Esaus händer.

Ännu skulle emellertid detta döljas, öfverskylas, bortförklaras. H. Nisbeth hade sannolikt en föreställning om, att det komme att skada tidningen, om den ansågs stå i hr A. O. W:s sold, och han egde ännu nog viljekraft och oberoende att kunna hålla igen. Han talade om hr W. såsom tredje person

och med reservation i vissa stycken. Så heter det i n:r 21 för den 25 Maj s. å.:

Ty visserligen äro vi inga vänner till hr Wallenbergs bankprinciper, åtminstone innan de underkastats vissa modifikationer, och erkänna oss således helt öppet att i detta fall höra till hans mest afgjorda motståndare; men detta har icke kunnat förmå oss att deltaga i en simpel agitation mot en personlighet som .... likväl är allt för framstående i hufvud och arbete, att icke förtjena aktning och beundran.

Denna förklaring ser ut nästan som ett haltande på båda sidor — så vidt den icke skulle vara snarast en »trefvare» eller t. o. m. ett spegelfäkteri.

En sådan förbindelse måste så småningom leda dertill, att den, som var den ojemförligt starkare i karaktär, vilja, insigter och ekonomisk ställning, således hr W., fick öfvertaget. Han blef snart allrådande i Figaros politik, särskildt under riksdagarne. Ännu skulle dock Figaro söka att sticka under stol härmed. Ett tillfälle härtill erbjöd sig mot slutet af 1880, då en tidning i södra Sverige utspridt åtskilliga historier, bl. a. att hr W. varit författare eller åtminstone förläggare till tre namngifna broschyrer och att, enär Enskilda bankens delegare ställt till direktionens förfogande 150,000 kr., detta belopp skulle utgöra en »reptiliefond» till besoldande af tidningar och förläggande af broschyrer m. m. Dessa berättelser föranledde en längre, af hr Wallenberg undertecknad gensaga i Figaro för den 5 Dec. 1880, och omedelbart efter den samma fogade tidningens utgifvare ett tillägg. Han förklarade »offentligen och på hedersord», att han aldrig erhållit ett öre från den omtalade fonden »eller något som helst understöd ur hr Wallenbergs fickor», och att hr Wallenberg visserligen hade till tidningen lemnat »många värdefulla uppsatser», men att han ingalunda var »den ende af framstående personer, hvilkas skriftställarealster varit inrymda i Figaros spalter» ... »Vår tidning behöfver, hvad bättre är, icke några bidrag af någon som helst reptiliefond», hette det bland annat.

Man läste detta tillkännagifvande och småmyste, ty det lemnade allt för märkbara kryphål öppna. Om Figaro ej fått

bidrag från någon reptiliefond, som icke fans, eller omedelbart från hr W:s fickor, så lät det ju ändock mycket väl tänka sig, att tidningen hade låneförbindelser med Enskilda banken.

Sant var dock, att Figaro då ännu stod sig godt och hade att påräkna medverkan från olika håll, äfven från andra utmärkta pennor än hr Wallenbergs, samt dessutom åtnjöt ett visst anseende och kunde med hopp om framgång deltaga i det offentliga meningsutbytet. Bladet gaf ett år inemot 22,000 kr. i nettobehållning, och uppgifterna om, att spekulanter bjudit ganska höga belopp för affären, voro icke grundlösa. Någon fast anställd redaktion hade tidningen aldrig egt, utom i enstaka undantagsfall och för kortare tider; så t. ex. var hr P. A. Ölander under några få månader anställd såsom musikanmälare. Men liksom H. Nisbeth från början haft och ännu länge hade goda hjelpare i ekonomiskt afseende, så var äfven händelsen med bidragen till tidningens innehåll. Sjelf kunde han ju icke få mycken tid öfrig till författareskap, då han skulle sköta ekonomien och det glada umgängeslifvet, i hvilket han af sin obetänksamhet indrogs allt mer, i samma mån som affären gick framåt. Under de två första rubrikerna, »Jorden rundt» och »På utkiken», skref han ej något, förr än tidningen fortgått i sju år och två månader, eller i Okt. 1885, och kort derpå försvunno dessa afdelningar. Till ledareafdelningen bidrogo olika författare; bland dem var hr A. O. Wallenberg den flitigaste under åren 1879—1883. Riksdagsredogörelserna skötte hr W. så godt som ensam, och han bidrog derjemte kraftigt med pikanta eller sarkastiska notiser. Mest sysslade utgifvaren med reklam- och notisafdelningen eller med »urklipp» från utländska blad.

Från och med 1881 kunde det ej löna mödan att söka hemlighålla det intima förhållandet mellan hr A. O. Wallenberg och tidningen. Om han två år förut fått ett finger med, så hade han nu hela handen. Genom hans tillskyndelse utdelades Figaro inom Förste kammaren. H. Nisbeth var inbjuden till hr W:s supéer, der han kom upp i smöret bland

framstående politici; och i sina utbetalningar rörde han sig med Stockholms enskilda banks sedlar i så nya och friska exemplar, att man ej kunde tvifla på, att de kommit utan mellanhänder direkt från banken.

Man kan gerna göra full rättvisa åt hr A. O. W:s stilistiska förmåga och sakkännedom, ja till och med gå in på ganska mycket i de åsigter, han förfäktade; detta hindrar icke befogenheten af omdömet, att han måste förr eller senare skrifva ihjel hvarje tidning, i hvilken han fått så oinskränkt makt, som det slutligen blef händelsen i Figaro. Oafsedt den misstro för egennytta och personliga bevekelsegrunder, hvarmed hr W:s uppsatser alltid emottogos, äfven då de undantagsvis icke förtjenade det, hade han de för en medarbetare i en veckotidning farliga felen att kämpa med en allt för tung rustning och att — här liksom i sin riksdagsmannaverksamhet — ständigt återkomma till vissa älsklingsämnen och derigenom mörda intresset för dem. Stilen i hans artiklar blef olidligt uttänjd, en gifven följd deraf, att de skrefvos efter hans diktamen, utan att sedermera förkortas eller affilas. Visserligen skickades de i korrekturafdrag från tryckeriet till banken, men återkommo merendels derifrån utan några betydande ändringar. Det var ju otänkbart, att hr W. skulle medhunnit att omredigera och rätta dem. Mer lättlästa, men vanligtvis också mer personliga och elaka, voro de småbitar, ofta egenhändigt skrifna, som han lemnade till »rakknifsafdelningen». Han plägade på sina manuskript beteckna dem med anvisningen: »I småraderna» — ett namn, som han sjelf hittat på åt denna afdelning, der han med lif och lust anföll sina politiske motståndare: Arvid Posse, S. A. Hedlund, L. O. Larsson, m. fl., ej sällan på ett sätt, som mycket lätt kunnat föranleda tryckfrihetsåtal. Man fick stundom se honom styra kurs, med sin vanliga vaggande, men dock så trygga gång, långt uppåt höjden af Malmskilnadsgatan, till J. W. Holms officin, der Figaro trycktes och der hr W., för att vara osynlig, slank in i ett litet kyffe, som

fick sin dager endast genom ett par små fönstergluggar af ungefär en fot i fyrkant.

Jag hade en gång nöjet och äran att samarbeta med den store bankdirektören. En dag under förra hälften af Maj 1882 fick jag besök af H. Nisbeth, som utan omsvep, men med den öfvertalande ton, hvilken var honom egen, bad:

»Jag skall resa till London i afton... vill du ej göra mig den tjensten att redigera nästa nummer af Figaro?»

Jag var öfverhopad med andra göromål och hade mycket svårt att säga ja, utan invände:

»Det, tycker jag, vore hr Wallenbergs vederbörliga skyldighet!»

»Ja... Wallenberg bad, att du skulle komma upp till honom i dag i Enskilda banken.»

Mina aktier hade nog aldrig stått högt hos A. O. W. Han och jag voro »antipodiska krafter», för att jag må använda H. Nisbeths uttryck i beskrifningen om Terrapintornet; och hr W. var guldet, hvilket ju H. N. der betecknade som det bästa bland vapen. För öfrigt hade det nog på sqvallervägen kommit till hr W:s öron, att jag från början, och så länge ännu något hopp fans, hade sagt till H. Nisbeth, att om hr W. finge stå vid rodret litet till, så skulle skutan göra ett jämmerligt haveri. I andra tidningar utöfvade man en sorgfällig kritik öfver hans artiklar, men i Figaro ingen. Och hans skriftställareverksamhet der gick ju, både till innehåll och form, stick i stäf mot det program, som bladet först uppstält och som skaffat det vind i seglen.

Helsningen från hr W. gjorde mig derför visserligen mycket förvånad, men ännu mer nyfiken, och detta häfde betänkligheterna. Vid direktörens mottagningstid infann jag mig på ort och ställe och blef genast insläppt i det lilla rum, der bankens *A* och *O* residerade. Med en vänlig nick bjöd han mig att sitta ned på andra sidan om bordet och började, halft skämtsamt:

»Nu får vi bara inte skrifva så, att vi sätter honom på Långholmen!»

Jag höll på att svara, att nog skulle *jag* taga mig i akt, men ändrade det så, att ordet »jag» icke fick tonvigten. Och så fördes samtalet in på, hvilka ämnen, som kunde vara att behandla. Endast tämligen oskyldiga sådana hade nämnts. Hr W. frågade, om jag ej visste något mer »rafflande». Jag kunde i hastigheten ej hitta på något annat än lifvet på den s. k. riksdagskrogen, der somliga af svenska folkets representanter plägade hålla hus natten i ända, medan vanliga rumlare köras ut från schweizerierna strax efter kl. 12. Det var en otillbörlig frihet, som hrr riksdagsmän togo sig, ett fult föredöme, som de gåfvo. Hr W. var alldeles ense härom och försäkrade, att, så vidt han visste, var det endast landtmannapartiets medlemmar, som besökte »krogen»; alla andra afskydde den. Han bad mig, att om jag behandlade ämnet, jag ej skulle glömma nämna, att Förste kammarens ledamöter åtnöjde sig med att vid långa aftonplena låta hålla litet kallmat, öl och vin i sin klubblokal.

H. Nisbeth blef borta längre, än hvad som var ämnadt. Han hade rest till England i *business*. Den misskredit, hvari den s. k. franska konjaken då råkat (t. o. m. den, som på etiketterna angafs såsom godkänd af prof. Malmsten), hade fört N. på den tanken, att här vore ett öppet fält för en ny dryck. Under sin sjömanstid hade han lärt sig värdera rom, och han hade nu tagit reda på, att firman Eve i London producerade och importerade rom af ypperlig beskaffenhet. Meningen var att skaffa sig generalagenturen inom Skandinavien för den utmärkta varans spridning. Men det höll på att misslyckas. Det är ingen lätt sak att knyta förbindelser med en engelsk firma, om man ej har rekommendationer; och N. hade glömt att medtaga sådana. I sin förlägenhet skref han hem till A. O. W., som skickade honom en anbefallning hos en tjensteman i Bank of England, och på denna väg blefvo alla dörrar öppnade för N. Han fick agenturen och dref den sedan i en annans namn, medan »Eves Jamaica-rom» rekommenderades på det varmaste i Figaros spalter. Det var tvifvelsutan en

redbar vara, men för dyr för en större förbrukning hos oss; emellertid hade den i början ganska god åtgång både i Sverige och Finland. Att detta förhållande icke fortfor, berodde nog till en del på generalagentens bristande ihärdighet.

I det spel, som A. O. Wallenberg och H. Nisbeth drefvo med hvar andra, trodde sig säkerligen en hvar af dem hafva de högsta korten på hand och hoppades blifva den slutligen vinnande. Hr W. fick skrifva hvad han behagade i en tidning, hvars läsekrets till en början var i starkt stigande och hvars tillbakagående han antingen icke märkte eller betraktade som tillfällig och framför allt icke beroende på hans medverkan. Jag misstänker, det hans författareåfånga var nog stor, att han aldrig insåg det för allmänheten enformiga och tröttande i hans uppsatser. Å andra sidan fick N. en medarbetare, som skref gratis och skaffade honom god bankkredit. Sannolikt hoppades N. att snart kunna frigöra sig från det tryckande bandet, men han utvecklade icke den sjelfverksamhet och sparsamhet, som behöfts, för att han skulle lyckats häri, och först då oket blef honom alldeles olidligt, framma-nade han katastrofen.

Allmänheten fick kännedom om denna genom en af N. i Mars 1884 uttagen stämning å då varande verkställande direktören i Stockholms enskilda bank, hr K. A. Wallenberg, med yrkande om redovisning för de af honom, enligt fullmakt, å Stockholms postkontors tidningsexpedition lyfta prenumerationsmedlen för Figaro under 1883. Målet förekom vid rådhusrättens sjette afdelning den 20 Mars 1884, då svaranden i en skrift genmälde, att aldrig förr än genom stämningen hade någon redovisning affordrats honom, men att en sådan nu följde, ty visserligen var fullmakten ställd till Stockholms enskilda bank eller order, men svaranden hade disponerat penningarne. Räkningen visade, att han lyft 1883 års postprenumerationsmedel för Figaro till ett belopp af 16,078 kr. 17 öre, men deremot infriat åtskilliga N:s reverslån och vexlar, betalt hans utskylder och lemnat några poster kontant, så att

det hela slöt på ett saldo, N. till last, af 24 kr. 87 öre. Stämningen återkallades några dagar derefter, men man hade fått veta, att käranden låg fullständigt i svarandens och bankens händer. Sedermera erfor man, att N. sjelf i god tid lyft 1884 års postprenumerationsmedel, och att, när hr A. O. W. sökte på laglig väg utbekomma sin fordran, då presenterade N. en moträkning å honom för hans bidrag till tidningen, taxerade efter annonspris. Likaledes misslyckades hr W:s plan att, med begagnande af det hos honom hypotiserade tillståndsbeviset, blifva egare till tidningen; ty N. hade låtit en oerfaren yngling taga ut ett tillståndsbevis å »Nya Figaro», hvilket i nödfall kunde användas. Och det användes verkligen på så sätt, att ordet »nya» insattes framför tidningens rubrik, men nästan omärkligt; det tycktes höra till uppgiften om annonspriset »pr rad om 40 *nya* bokstäfver».*

Vackra voro ju dessa N:s manövrer visserligen icke. De kunde icke ens ursäktas med, att han sjelf blifvit den ojemförligt mest lidande. Ty hvad betydde för de båda bankdirektörerna ett belopp af kanske 18,000 kr. mot den förlust, som N. gjorde genom sjunkandet af hans affär, hans anseende och hans kredit? Och dock hade han ytterst sig sjelf att anklaga härför.

*

»Ro'r i lä! Klart att vända!»

På de sex år och några månader, som Figaro fortgått oafbrutet såsom veckotidning, hade dess utgifvare säkerligen hunnit ändra kurs flere gånger än under hela sitt förflutna sjömanslif. Tidningens läsare hade med ett ofta underbart

* Från flere håll berättade man för mig, att då hr W. ämnade för egen räkning öfvertaga hela Figaro, han förklarat sig vilja till redaktör utse den, som varit hans medarbetare vid några nummer i Maj 1882. Jag kan emellertid å dennes vägnar förklara, att om ett sådant anbud gjorts, det skulle vördsamt afböjts.

Förf:s anm.

tålamod fördragit dessa kryssningar och derigenom stärkt honom i tron på en af hans grundsatser, som han uttryckte så: »publiken skall hållas varm!» Detta är nog riktigt så till vida, att läsarne fordra en behaglig omvexling, men oroar man dem allt för mycket, så är fara värdt, att de finna det väl hett.

Den tväraste och mest vågade af alla tidningens omkastningar blef dess öfvergång från vecko- till dagblad. Afsigten härmed var väl hufvudsakligen att rycka upp affären. Sedan N. ohjelpligt brutit med hr Wallenberg, måste han slå in på en annan bog, och, *smart* som vanligt, påräknade han dervid bistånd med råd eller dåd särskildt af hr W:s många motståndare. Försöket lyckades i åtskilliga fall; men jag vet åtminstone ett, då det stötte på hinder. N. ville röra upp det gamla klandret mot hr W:s tillvägagående vid försäljningen af Petréernas egendomar m. m. och visste, att några skarpa artiklar derom stått införda i Göteborgs Handelstidning, men var okunnig om, när detta skett, hvadan han skref till S. A. Hedlund och begärde upplysningar. Svaret kom, men var icke efter önskan. »Nej, min gosse lilla!» skref S. A. Hedlund och bad N. besvära sig med att sjelf leta efter i nationalbiblioteket.

Men icke alla visade sig lika otillgängliga; och säkert är, att brytningen med hr W. skaffade N. äfven åtskillig penninghjelp för den dagliga tidningen.

Här skall ej upprepas, hvad som redan blifvit tillräckligt kändt och lefver i friskt minne, om den dagliga Figaros öfverraskande program, som naturligtvis aldrig kunde hållas, om tidningens — lika opålitliga — öfvergång till protektionismen och om försöken att vinna spridning genom sensationsskildringar sådana som Pall Mall Gazettes af »menniskohandeln» i London, m. m. Saknaden af grundsatser hos utgifvaren samt bristen på plan och ledning måste ännu hastigare verka olycksbringande för den dagliga än för veckotidningen. En osund och halsbrytande ekonomi fullbordade företagets undergång. Då det egt bestånd i något mer än ett år och upphofsmannen måste, i Januari 1886, afträda sin egendom till sina borgenä-

rer, befans den dagliga tidningen hafva en obligationsskuld af 72,500 kr., fördelad på (ungefär) 112 personer. Som hvarje obligation lydde å 500 kr., framgår häraf, att de fleste innehafvarne af obligationer tagit blott en sådan hvar. Efteråt hafva många bland dem försäkrat, att de endast af rädsla för N. bistått honom på detta sätt — en bekännelse om feghet, som är tämligen oförsigtig. Hela skuldbeloppet uppgick till inemot 130,000 kr.*

Helt visst hade det kostat N. nästan öfvermänskliga ansträngningar att så länge sammanhålla en affär, som var så löst hopfogad och hvilade på så osäkra grunder. Han hade kanske icke behöft använda hundradedelen så mycken möda och omtanke för att några få år förut bibehålla sin veckotidning vid det ekonomiska oberoende och inflytande, hvartill den genom lyckliga tillfälligheter svingat sig upp. Med någon sträfsamhet hade han då säkerligen kunnat trotsa äfven den konkurrens, som följde honom i spåren och som han för öfrigt sjelf bidragit att frammana genom sitt häjdlösa, okloka skryt med affären, hvilket kunde komma folk att tro, att den var en riktig guldgrufva.

Sedan Figaro i Januari 1886 återgått till veckotidning, har den varit föga uppmärksammad och haft ringa spridning. Icke ens det krångliga tryckfrihetsåtal, för hvilket utgifvaren råkade ut, kunde verka en bättring härutinnan. De personliga angreppen och utbrotten af dåligt lynne, som nu voro det för tidningen mest utmärkande, innehöllo för litet roande att kunna vinna ens den obildade allmänhetens gunst. Vid N:s från-

---

* Bland skulderna förekommo: till A. O. Wallenbergs sterbhus 11,000 kr.; K. A. Wallenberg 7,000 kr.; Chr. Hammer 6,049 kr.; L. O. Smith 5,000 kr. Gäldenären uppgaf, att redan mer än 1½ år förut, således på sommaren 1884, hade hans lösörebo utmätts af Stockholms enskilda bank, som dock sedan transporterat åtkomsthandlingarne på annan person, hvilken varit nog grannlaga att ej begagna dem. — Lösöreboet utgjorde den hufvudsakliga tillgången, då ju tidningens värde var tvifvelaktigt.

Förf:s anm.

fälle stod upplagan i 1,500 ex., således lägre, än då n:r 2 utgafs i början af Augusti 1878.

Hugo Nisbeth egde äfven såsom publicist en ovanligt klar och snabb uppfattning och ett praktiskt förstånd, hvilka egenskaper ofta kunde på ett förvånande sätt godtgöra saknaden af omfattande eller grundliga insigter. Han hade derjemte en förmåga af initiativ, som kunnat räcka till för ett par, tre medlemmar af hans yrke, och en fyndighet, som frestade mången att tro, att för en tidningsredaktör är ingenting omöjligt. Till dessa lyckliga företräden kom hans lätthet att inleda nya bekantskaper, ja, till och med skaffa sig vänner, af hvilka han förstod att skickligt begagna sig till sin fördel. Men hans väsentliga brist var, att han aldrig egde någon fast öfvertygelses grund att bygga på, intet klart uppfattadt mål. Allt hos honom stannade vid ansatser; han hade icke ihärdighet att fullfölja något, som han påbegynt, icke sjelfständighet nog att skilja mellan goda och dåliga rådgifvare eller sjelfbeherskning nog att utan öfvermod bära framgången. Han litade för mycket på slumpens gunst och på möjligheten att knyta nya förbindelser i stället för dem, som han lättsinnigt bröt. Ehuru det tyckes, som om hans egna skiftande erfarenheter kunnat lära honom bättre, hyste han icke den aktning för publicistens kall, som vederbort, eller visade det åtminstone icke. De, som närmare känt hans enskilda lif, finna förklaringen till många af hans publicistiska missgrepp under de senaste åren i inflytelser, sådana som aldrig bort förekomma. Med allt detta var han dock kanske ej felaktigare än många bland sina yrkesbröder; skilnaden var väl egentligen den, att hans fel föllo bjärtare i ögonen.

Menskligheten framtidsutsigter.

En allvarlig betraktelse öfver ett allvarligt ämne.

Af

Leonard W. Ljunglund.

I.

Man har under senaste tiden kunnat i tidningarne läsa redogörelser för en nyligen utkommen bok af den tyske vetenskapsmannnen Falb, bekant för sina teorier om jordbäfningarnes och ovädrens orsaker. I denna bok, »Omstörtningarne i verldsalltet», omtalas bland annat på ett synnerligen lifligt och målande sätt den fara, som ligger för jorden i månens beständiga närmande till densamma. Närmandet, som enligt teorien skulle bero på drabantens gnidning mot det omgifvande etermediet och mot de i detsamma kringsvärmande meteorerna, anses tämligen obetydligt, men måste dock slutligen medföra månens infallande på jordytan, en händelse, som i sin ordning komme att förorsaka alla lefvande varelsers undergång. Så vida nämligen några sådana varelser kunnat öfverlefva de väldiga naturrevolutioner, som måste föregå denna katastrof!

Vid genomläsandet af dylika olycksprofetior kan en fantasirik menniska svårligen hindra vissa kusliga tankar att infinna sig. Men å andra sidan ligger trösten nära till hands: det ligger en så ofantlig tidrymd mellan nu och denna »yttersta dag», att man icke ens kan göra sig en föreställning derom. Och då sålunda hvarken vi eller våra barnbarns barn

komma att bevittna dessa profetiors uppfyllande, kunna vi ju med skäl känna oss tämligen trygga.

Men det finnes tyvärr andra faror för vårt slägte, hvilka ligga betydligt närmre till hands och som måhända böra ingifva den tänkande menniskan mera bekymmer än astronomernas förutsägelser. Det är om en sådan fara vi i det följande vilja något litet orda, och då vi härvid komma att ställa frågan om menskligheten framtidsutsigter i en, så vidt vi veta, nära nog ny belysning, torde vi kunna påräkna någon uppmärksamhet.

Hvar och en, som är någorlunda bekant med den nyare literaturen, har helt säkert gjort bekantskap med Spencers arbeten och särskildt med den bok, som innehåller grunderna till hans filosofiska system, en bok, som är öfversatt på svenska under titeln »Utvecklingsläran». Man torde då utan svårighet påminna sig den i tionde kapitlet, andra delen, af detta arbete framställda teorien om, att all rörelse är rytmisk, hvilken teori Spencer bevisar vara riktig genom att visa dess tillämplighet på alla kända slag af rörelse.

»När vimpeln på ett skepp, som ligger i stiltje, först angifver den annalkande brisen, gör den det genom lätta vågrörelser»; ljudet är en vågrörelse i luften, ljuset vibrationer i etern; planeternas, kometernas och drabanternas periodiska vexlingar äro lika många storartade illustrationer till samma allmänna rörelselag. Men äfven inom det organiska lifvets mera sammansatta rörelser visar sig denna teori hålla streck: alla djur förflytta sig med oscillerande rörelser, blodet rör sig stötvis i ådrorna, andedrägten sker vexelvis genom lungornas utvidgning och sammandragning. Betrakta vi slutligen lifvet sjelft, denna ytterst komplicerade rörelse, hos hvarje organiskt species, visar det sig att det fullständigt motsvarar pendelns svängning mellan sin banas båda ändpunkter: det tager sin början, stiger till sin höjdpunkt, aftager med ålderdomen och slocknar i döden. På samma sätt ock med slägtena: paleontologernas undersökningar visa att slägten, som till en

början bestått blott af några få species, hafva tillvuxit och förökats, utvecklat större mångfald, hvarefter de åter börjat aftaga och utdö, qvarlemnande blott några få representanter eller ock ingen.

Hvilka slag af rörelser vi än betrakta, finna vi dem alltid öfverensstämma med denna teori, som sålunda med allt skäl kan betraktas som en oföränderlig naturlag. Vi veta att denna lag gäller för den menskliga individens lif; vi veta ock af historien att den gäller för folken: ett folk, såsom t. ex. romarne, uppstår ur en ringa början, det har sin barndom och ynglingaålder, inträder derpå i mannaåldern, då det står på höjden af makt och kultur, hvarefter förfallet småningom börjar undergräfva den stolta bygnaden: folket åldras.

Nu tränger sig den frågan på oss: måste icke mensklighetens, som helhet betraktad, lyda samma förgängelsens lag? Måste det icke komma en tid, då vårt slägte, oförmöget af vidare utveckling, stannar i växten, börjar på att åldras, — då vår kulturs öfvermognade frukter falla till marken och ruttna bort, emedan den utmattade mensklighetens icke förmår inhösta den skörd föregående generationer utsått? Detta är den fara, som vi åsyftat och som, vi påstå det, bör inge större bekymmer än astronomernas profetior.

II.

Denna tanke, att kulturutvecklingen en dag skulle komma att anträda sin kräftgång, är så motbjudande för vår sjelfkänsla och så stridande mot den ande, som går genom vår tid, att en nutidsmenniska visar den ifrån sig med misstro. Homeros har dock uttalat den, då han säger, att »få söner äro bättre än sina fäder, de flesta sämre», och Horatius har återupprepat den, kanhända med större skäl än den gamle hellenen. Men vi, som veta, att historien, i stort sedt, har jäfvat de gamle skaldernas farhågor, enär det i sjelfva verket aldrig gifvits en tid, då framåtskridandet, om än skenbart

hejdadt, har helt och hållet upphört, vi, som slutligen bevittnat det nittonde seklets oerhörda framsteg på alla områden, vi vilja gerna, då vi tänka oss framtiden, blicka in i ett perspektiv af ännu mera lysande segrar, ännu mera väldiga ansträngningar att komma fram till den oändligt aflägsna fullkomlighetens mål.

Spencer sjelf med sin kända optimism söker på ett ganska sinnrikt sätt undgå slutsatsen af de premisser han fastslagit. Han visar nämligen, att utvecklingen af alla vare sig organiska eller oorganiska aggregat sträfvar att åstadkomma jämvigt, så »att den slutliga strukturanordningen blifver sådan, att den möter alla de krafter, som verka på aggregatet, med eqvivalenta motkrafter.» För den menskliga utvecklingen betyder detta så mycket, som att den skall fortgå, till dess fullkomlig jämvigt inträder mellan menniskans natur och hennes lifsvilkor. Hvilket Spencer förmodar skall ske, då alla beboeliga delar af jorden äro tätt befolkade, då hvarje trakts tillgångar blifvit till fullo upptäckta, och när de produktiva yrkena icke medgifva några förbättringar vidare. Då inträder också en nära nog fullständig jämvigt mellan födelse- och dödsprocenten, mellan produktions- och konsumtionsverksamheten. Detta fullkomlighetens »stationära tillstånd *kan i sjelfva verket aldrig absolut uppnås, men vi närma oss oundvikligt detsamma.*»

Men då så är, måste ju kulturutvecklingen förete ett ständigt stigande mot detta oupphinneliga mål, något som åter fullständigt strider mot lagen för rörelsens rytm. En dylik stadigt stigande rörelse är nämligen icke rytmisk utan rätlinig.

Huru Spencer kommit in i denna motsägelse är icke så synnerligt svårt att fatta. Den har utvecklat sig ur det begrepp, som innehålles i det ofvan anförda uttrycket: »jämvigt mellan menniskans natur och hennes lifsvilkor». Närmandet till denna jämvigt kan tydligtvis ske på tvänne sätt: derigenom att vi afpassa vår natur efter de omgifvande naturförhållandena eller derigenom att vi söka afpassa oss omgifvande naturförhållan-

den, så att de blifva for vår natur gagneliga. Det förra slaget af afpassning är passivt och tillkommer alla organismer, högre som lägre; det senare är aktivt och tillkommer nästan uteslutande menniskan samt utgör kulturarbetets mål.

Men den passiva afpassningen verkar efter en oföränderlig naturlag, den aktiva beror på tillfälliga egenskaper hos menniskan. Derför måste ock nödvändigtvis den förra vara af oföränderlig giltighet, hvilket deremot icke den senare behöfver vara. Spencer anser tydligen båda vara lika oföränderligt gällande; deraf motsägelsen. —

Det är sålunda icke möjligt att undkomma tanken på en omsider inträdande ålderdomssvaghet hos menskligheten med mindre vi förneka riktigheten af lagen för rörelsens rytm. Men detta förnekande faller sig icke så lätt, ty då lagen gäller för alla andra slag af rörelser, har man alla skäl att antaga den gälla äfven för den ifrågavarande — till dess motsatsen bevisas.

Dessutom hjelper icke ett dylikt förnekande helt och hållet, alldenstund det icke saknas andra skäl för antagandet af ett menskligheten en gång inträdande aftynande.

III.

Bland de många invändningar, som utan tvifvel skola göras mot den slutsats vi funnit med stöd af lagen för rörelsens rytm, torde väl den vigtigaste vara den, som vi i början af föregående afdelning anfört, eller att historiens vittnesbörd skulle tala för ett motsatt antagande. Den saken är dock icke så helt och hållet afgjord, och det torde derför vara skäl att något närmare undersöka detta historiens vittnesbörd. Men då vi icke hafva till vårt förfogande ett obegränsadt utrymme, må det ursäktas, om vår undersökning blifver något fragmentarisk.

Historien lär då först och främst, att då ett folk hunnit en viss höjd af kultur, tyckes det icke längre förmöget af

fortsatt utveckling, hvadan förfall inträder och det förvekligade folket snart nog blifver ett rof för yttre inkräktningar.

Lärdomen hemtas bl. a. ur Assyriens, Babyloniens, Egyptens, Greklands och Roms historia. Vidare: Inkräktarne stå på lägre kulturgrad, men besitta högre fysisk styrka än de besegrade. Att så har varit förhållandet, åtminstone vid mera framstående kulturstaters undergång, är kändt.

För det tredje: Det barbariska segrande folket tillegnar sig i de flesta fall småningom det besegrades kultur, ett arf, som segraren i följd af sin starkare lifskraft sträfvar att öka samt afpassa till öfverensstämmelse med sin egen natur.

Se Greklands och Roms historia!

För det fjerde: Öfver hufvud tyckes segraren tendera till framåtskridande, den besegrade till ytterligare sjunkande.

Denna lärdom hemtas öfverallt ur historien.

För det femte: Den besegrade rasen kan räddas ur sitt svaghetstillstånd genom uppblandning med den starkare segrande och genom långvarigt myndlingsskap under densamma.

Vi påminna om att Italien behöfde öfver fjorton hundra år för att återvinna sin enhet och frihet, äfvensom att italienarne äro resultatet af en på mångfaldigt sätt skedd uppblandning af det forna romerska folket.

För det sjette: Der dylika gynsamma omständigheter icke äro för handen, kan den degenererade rasens sjunkande fortgå, till dess den fullkomligt utdör eller intar en ytterligt låg ställning med afseende på kultur.

Bevis för denna sats kan man finna, om man studerar det gamla kulturlandet Egyptens historia äfvensom historien om numera försvunna kulturfolk i Asien.

Summera vi dessa historiens lärdomar, så finna vi att de låta reducera sig till tvenne ytterst vigtiga satser.

1) *En hög kulturgrad skyddar icke för förfall, utan tyckes tvärtom i sig innebära element, som framkalla förfallet.*

2) *Ett folk, som råkat i förfall, kan icke af egen kraft resa sig, utan kommer att sjunka allt djupare, så vida det icke erhåller stöd och lärdom af en starkare ras.*

Låtom oss nu tillämpa de vunna slutsatserna. Antag, att t. ex. romarne före förfallets tid hade, som deras afsigt var, lyckats underlägga sig alla jordens länder och utrota eller med sig fullständigt assimilera alla raser. När så höjdpunkten af kultur blifvit nådd och förfallet börjat inträda — lika mycket öfver hela verlden — hvarifrån skulle räddningen kommit? Är vår på historiens vittnesbörd bygda slutsats sann, så skulle ju hela denna degenererade ras icke kunna räddas, utan sjunka allt djupare, enär den icke i detta fall kunde hemta styrka och lärdom af en starkare.

Eller en ännu mera slående tillämpning! Antag, att de barbarer, som besegrade romarne, äfven lyckats underlägga sig hela den öfriga verlden (Obs.! Antagandet är sannt!) samt tillintetgöra eller med sig assimilera alla andra raser (Obs.! Detta arbete fortgår den dag, i dag är, och lär väl i en närmre eller fjärmre framtid föras till slut), antag, att så skett, samt att i detta verldsherskande folks kultur finnas samma olycksbringande frön till förfall, som förut åstadkommit andra kulturfolks undergång, skulle deraf icke följa, att äfven för detta slägte utvecklingens stadigt uppåtgående rörelse en dag skall vändas i en lika oåterkalleligt nedåtgående? Det är åtminstone högst sannolikt.

Mot riktigheten af denna tillämpning finnes icke någon annan invändning än denna: det är icke bevisadt, att i den moderna kulturen finnas samma frön till förfall, som i den antika. Vi skola snart undersöka, huru dermed förhåller sig, men dessförinnan är det nödigt att framställa ännu en historisk öfversigt, som, om den än icke innehåller så mycket nytt för mera bildade läsare, dock bör försvara sin plats genom de resultat, som deraf kunna erhållas.

IV.

Vi hafva förut antydt, att kulturens ändamål är att afpassa de omgifvande naturförhållandena, så att de blifva för vår natur gagneliga. Men för att kunna beherska naturen måste man först och främst känna henne, och vetenskapens ursprungliga ändamål är således att tjena kulturarbetet. Denna kännedom om naturen vinnes genom de yttre sinnena, och den första ytliga kunskap, som till en början förvärfvades. torde under lång tid varit för menniskorna tillräcklig. Men genom noggrannt aktgifvande på naturen fann man, att mellan fenomenen fanns ett visst sammanhang icke blott i rummet utan ock i tiden. Man fann sålunda, att på fenomen af ett visst slag alltid följde andra af ett annat slag. Man kallade de förra orsak, de senare verkan. Man blef nu ifrig att utfinna ett dylikt sammanhang för alla fenomen, som presenterade sig för medvetandet, och vetenskapen blef sålunda på visst sätt sitt eget ändamål. Men då man icke alltid kunde finna en handgriplig och omedelbar orsak till vissa verkningar, tog man fantasien till hjelp. Så förestälde man sig osynliga personligheter, som åstadkommo dessa verkningar.

Detta förklaringssätt tillfredsstälde dock icke alla. Eftersträfvande en djupare kunskap om naturen, satte de metod i undersökningarne och sammanförde fenomenen efter likhet och olikhet i större grupper, samt lyckades på detta sätt åtminstone reducera de osynliga agenternas antal. Då man en gång var inne på denna väg, fans intet som hindrade att fortsätta; också uppstod redan tidigt hos djupare sinnen den tanken, att det var nog med antagandet af en enda osynlig orsak. För spekulationen återstod nu att söka klargöra sammanhanget mellan fenomenen och denna första orsak. Likaså att bilda ett fattbart begrepp om den första orsaken och att utröna, hvad tingen i och för sig voro, något som var nödigt, emedan man redan tidigt kunnat observera otillförlitligheten af

sinnenas vittnesbörd. Huru man kunde tilltro spekulationen förmåga att lösa sådana uppgifter, torde förklaras af de resultat, man genom abstrakt tänkande redan vunnit, exempelvis i matematiken.

Ett af de allra vigtigaste föremålen för vetenskapen eller filosofien — ty filosofien var då hvad den nu borde vara = summan af alla vetenskaper — var dock menniskan. Då det för medvetandet är omöjligt att tänka sig sitt eget förintande, antog man att menniskan till sitt verkliga väsen är evig. Men emedan detta skäl för antagandet med rätta betraktades som otillräckligt, måste man uppsöka andra, tillräckliga — och lade dermed en ny, olöslig uppgift till de öfriga man åtagit sig.

Sålunda hade filosofien ett stort fält för sitt arbete, och med berömvärd ifver skred man till verket. Och då lösningen af de uppgifter, man åtagit sig, var af det yttersta intresse för hela menskligheten, följde alla bildade filosofiens sträfvanden med stort deltagande. Hos en och annan insmög sig väl den tanken, att de gåtor man hade att gissa voro ogissbara, men det dröjde länge, innan den tanken blef allmän. Den tiden kom dock, och då fick detta medvetande om omöjligheten af absolut kunskap svåra följder.

Vid tiden för Kristi födelse och under närmast följande århundrade torde väl denna åsigt varit som allmännast spridd. Och det är icke så besynnerligt, att den kunskapstörstande menskligheten, sviken i sina förhoppningar, härvid greps af ett slags förtviflan. Man visste icke, om några gudar funnos, visste icke, om det fans ett lif efter detta, icke, hvilket lifvets mål var; — men *det* visste man, att lifvet kunde vara mer eller mindre angenämt — och hvarför icke under sådana förhållanden göra det så angenämt som möjligt? Hvarför underkasta sig möda, arbete och försakelser? Nej, njuta, njuta, så länge lifvet varade, utan tanke på hvad derefter månde komma! Detta ohejdade njutningsbegär, som griper ung och gammal utan åtskilnad till stånd och kön, föder af sig hittills oerhörda

laster och brott, söndrar samhällsklasserna mot hvarandra, emedan alla vilja hafva platser vid lifvets stora festbord och om möjligt de bästa platserna!

Så inträder förfallet — nödvändigtvis —, emedan af sådana genom njutningar förslappade fäder och mödrar måste födas ännu mer förslappade barn, i rikt mått utrustade med nedärfda dåliga anlag, men icke med goda, emedan sådana icke funnits att ärfva.

Nu kom kristendomen med räddningen — likväl så till vida för sent, att det romerska folket icke mera kunde resa sig ur sitt förfall. Det hade förspilt sitt arf, förlorat rätten att leda utvecklingen, emedan det förlorat förmågan dertill. Det blir nu barbarerna, som taga utvecklingen om hand. —

Men hvarpå berodde då kristendomens räddande kraft? Utan tvifvel derpå, att den kom med lösningen på de gåtor, som ovilkorligen trängde till en sådan lösning. Men detta skedde icke på det sätt, filosoferna väntat. De ville förståndsupplysning, men kristendomen svarade dem: döda förståndet och tro! Och längtan efter att få en hållpunkt var den gången så stark, att man trodde!

Tyvärr låter förståndet dock icke döda sig. Filosofien, som för en tid lät böja sig under tron, afskakade sina fjättrar; den lät kristendomens dogmer gå genom logikens skärseld, fann dem fulla af motsägelser — och vägrade att erkänna dem. Naturvetenskaperna, som småningom renades från villfarelsernas slagg och oupphörligt vunno nya segrar, kommo filosofien till hjelp. I dag är kyftan mellan tro och vetande större än någonsin.

Läsaren finner, hvarför vi gjort denna öfversigt. Befinna vi oss icke i dag på det hela taget i samma ställning som för två tusen år sedan? Vi stå i begrepp att förkasta — det lönar sig icke att förneka det — den tro, som vi ärft af våra fäder, den hållpunkt, som kristendomen gifvit oss. Hvad skola vi sätta i stället? Månne denna enda tröst, som vetenskapen lemnar oss öfrig, och som är så abstrakt, att till och med

den store optimisten Spencer tviflar på, att den är tillräcklig: »Bakom fenomenen döljer sig en sann verklighet, om hvilken vi icke kunna veta något»?!

Nej, denna abstrakta tro *är* icke tillräcklig. Redan nu predikas ohöljdt njutningens evangelium, icke af dårar, utan af män, som stå på höjden af sin tids bildning. Och blicka vi blott med öppna ögon omkring oss, skola vi se, huru mensklighetens allt mera tyckes gripas af en frenetrisk åtrå efter njutning. Denna åtrå spörjes öfver allt: den ljuder som ett doft mullrande ur de lägre samhällslagrens hotande rörelser mot de öfre, den höres som ett gällt skri ur berättelserna om storartade stölder och förfalskningar, begångna för att köpa denna njutning, som skall förbränna och förtära slägtet. Sannerligen: här finnas frön nog till förfall.

Men detta är icke allt.

Vetenskapen, hvilken, som vi sett, afvek från sitt ursprungsändamål, att tjena kulturen, för att varda sitt eget ändamål, har delvis återgått till sin förra bestämmelse. Hvilken omätlig vinst den mensklíga odlingen dragit häraf, är kändt. Men dessa omätliga framsteg i kultur hafva kräft och kräfva lika jättelika ansträngningar. Tiden, som sett så mycket stort födas, har allt jämt stora fordringar på sina barn. Kampen för tillvaron har derigenom uppjagats till en förut oanad häftighet. Den, som belåten med en underordnad ställning icke begär mera, lär knappast få någon ställning alls; den, som sträfvar efter de högsta platserna, måste vara belåten, om han kan få en medelmåttig eller underordnad. Skarpast är konkurrensen på de s. k. lärda banorna, emedan det intellektuella arbetet är det för kulturen vigtigaste och derför värderas högst och lönas bäst. På detta område eger för den skull rum ett formligt kapplopp mot de mera framstående platserna. Det är klart, att sålunda de dugligaste böra komma fram först, men det finnes dock mycken duglighet, som, saknande förmåga att armbåga sig fram och göra sig gällande, går under i brist och nöd, i den tunga, hårda kampen för bröd.

Den tafla af storartadt framåtskridande, som seklet framvisar, har sin frånsida. Menskligheten kan icke alltid arbeta under ett dylikt högtryck. Likasom man, efter långvarigt och ihärdigt tankearbete, erfar inträdandet af en viss sjuklighet i hjernan och nerverna, yttrande sig som hufvudvärk och nervositet, så måste ock hos menskligheten sjukliga symptom yppa sig som följd af den oerhörda intellektuella ansträngningen. Så har också redan skett, och vi vilja fästa uppmärksamheten vid tvänne dylika symptom, det ena psykiskt, det andra fysiskt: det förra är den hastigt omkring sig gripande själssjukdom, som kallas pessimism, och hvars förlamande inverkan på sinnena icke får underskattas; den fysiska sjukligheten representeras af de mångfaldiga nervsjukdomar, som på senare tider uppträdt och väckt en sådan uppmärksamhet. Vi påminna om, att en dylik andlig och kroppslig sjuklighet fortplantas på och utvecklas ytterligare hos en kommande generation.

Äfven en annan omständighet bör observeras. Qvinnorna, hvilka man förr ansett hafva till hufvuduppgift att vara mödrar och uppfostrarinnor, hafva på senare tiden börjat taga en mera effektiv del i det öfveransträngande kulturarbetet. Huruvida detta är gagneligt för kulturen är omtvistadt; att det icke är till gagn för slägtet är säkert.

Sålunda skymta vi öfverallt den fara, vi förespått. En afmattning måste inträda kanhända snart nog, det är tydligt, men skall denna afmattning medföra den utvecklingens nedåtskridande rörelse, som är så mycket att frukta? Vi veta det icke, men så mycket veta vi, att har denna rörelse en gång inträdt, så är det knappast troligt, att den skall kunna hejdas.

V.

Vi nalkas mot slutet af vår uppsats. Men innan vi vidfoga de reflexioner, hvartill det föregående skulle kunna gifva anledning, vilja vi begagna tillfället att bemöta ännu en invändning, som vi förutse skulle kunna göras. Vi föreställa oss att en motståndare skulle formulera sin invändning så:

»Jag erkänner riktigheten af teorien för rörelsens rytm, men deraf följer icke med nödvändighet, att eder åsigt är sann. Man skulle ju kunna likna menskligheten utveckling vid en flod, som än slingrar sig i bugter, än störtar ned för ett brusande fall, än åter framglider lugnt och stilla, men dock trots alla dessa vexlingar orygglig går sin väg fram mot hafvet med allt vidare strömfåra och allt starkare massa.»

Liknelsen är listigt vald och förefaller vid första ögonkastet träffande. Men den har dock ett fel gemensamt med alla populära liknelser: den haltar och bevisar intet.

Flodens rörelse mot hafvet är tydligen af samma art som lavinens utför bergssluttningen, hvilken åter är af samma slag som kroppars fall. Men det torde vara minst sagdt oegentligt att jämföra utvecklingen med en kropps fall.

Vi vilja emellertid hålla till godo med invändningen, sådan den nu är, och tvingas derigenom att för ett ögonblick återvända till teorien för rörelsens rytm. Rörelsen kan tydligen förete flere slag af rytm: först en primär rytm och sedan flere sekundära. *Den primära rytmen är gemensam för alla slag af rörelse,* men de sekundära äro olika och allt mera invecklade i samma mån rörelsen sjelf är komplicerad. Sålunda äro de sekundära rytmer, lifsfenomenen förete, nära nog otaliga.

Med den primära rytmen mena vi hvarje rörelses egenskap att likna en pendelsvängning: den tar en början, tillväxer under fortgången och aftager derefter, tills den når sitt slut. Men om detta element är gemensamt för hvarje rörelse, måste det ju äfven tillkomma den flod, vid hvilken utvecklingen liknades. Gör det icke så? Jo.

Det är ett stort misstag att tro, det flodens rörelse upphör, när den når hafvet. Tvärtom fortfar den ju som en ström af sött vatten ett ganska långt stycke ute i hafvet. Men det är klart, att dess rörelse härunder småningom aftager för att slutligen helt och hållet upphöra.

Sålunda blifver invändningen värdelös.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Det står således fast, att den framtid, som väntar mensk-ligheten, icke kan vara obetingadt lysande. Vi nödgas hålla till godo med denna slutsats, fastän den af helt naturliga skäl förefaller oss motbjudande.

Der förefinnes nämligen hos oss en medfödd benägenhet att antaga vår förmåga vara obegränsad. Ynglingen drömmer gerna stolta drömmar om seger och lycka; ännu långt in i mannaåldern herska hos oss öfverdrifna föreställningar om vår styrka; först småningom lära vi oss inse, att vi tänkt för högt om oss sjelfva.

Men så stark är vår optimism, att vi åtminstone åt slägtet vilja tillerkänna besittningen af denna obegränsade förmåga, hvilken, såsom vi omsider nödgas bekänna, individen saknar. Det är för oss en stor tröst att tänka, det den ideal-bild af sinlig lycksalighet, som föresväfvar oss i våra drömmar, skall blifva verklighet för ett kommande slägte. Ur denna sista position låta vi med svårighet fördrifva oss.

Och dock måste vi! Det finnes få sanningar mera vissa än de, att ingen kan nå fullkomligheten och att allt, som är födt, är underkastadt förgängelsens lag: att omsider förtvina och dö. Dessa sanningar äro ingalunda nyligen funna. Teorien om rörelsens rytm är, när allt kommer omkring, en mycket gammal teori. Redan Salomo utvecklar den klart och åskådligt och illustrerar den med en mängd träffande exempel. Se »Predikaren!»

Det finnes ingenting konstant mer än den första orsaken, Gud. Denna sats, som väl skall vara grundtanken i »Predikaren,» återfann jag ännu mera klar och koncentrerad i Upanishad, den del af Vedaböckerna, der hinduernas äldsta religions filosofiska betraktelser äro sammanförda. Man läser på ett ställe i Katha Upanishad följande sats: »Det finnes en evig tänkare, som tänker icke eviga tankar.»

Intet tvifvel är möjligt, om huru denna sats bör tolkas. Allt skapadt är förgängligt. Hvarje rörelse är utgången ur det oändligas famn och skall dit återvända. Den eviges tankar äro *icke eviga*. — —

Men om vi alltså mot vår vilja tvingas att antaga slutsatsen, att slägtet så väl som individen är dömdt att aftyna och dö, så bör detta icke nedslå oss utan tvärtom egga oss att använda alla våra krafter på att så länge som möjligt undgå detta aftynande. Vi böra anse det som en den heligaste pligt att verka i denna riktning.

Ett stort ansvar åligger oss. Om vårt slägte råkar i förfall, hafva vi icke att vänta, att några nya barbarer skola komma fram ur sina skogars djup för att gjuta nytt, friskt blod i den domnade menskligheten ådror. Inifrån måste hjelpen komma.

Vi måste egna våra ifrigaste och bästa sträfvanden åt att uppfostra ett nytt slägte, så att det kan blifva moget att upptaga och förvalta tidernas arf. »Sunda själar i sunda kroppar!»

Ty det är icke sundt, att det unga slägtet, såsom nu, växer upp till brådmognad vid sjutton år och vid tjugutre bär på läpparne den utlefvade epikuréens blaserade leende . . .

Men hvad vi framför allt behöfva är stora, ädla tankar att fästa våra hjertan vid under lifvets strid. Om än vår gamla tro sviker oss, krossas under tviflets tyngd, så få vi dock icke låta oss gripas af pessimismens förlamande själssjukdom. Vi få icke tro, att lifvet är utan mål och universum ett ofantligt gyckelverk, utan vi måste vara öfvertygade om, att hafva vi blifvit födda, så är det, för att vi må få njuta den oskattbara lyckan att deltaga i det Helas lif, i Guds lif.

Ur denna stora tanke skall framtidens religion spira upp.

En vild Fågel.*

Af

J. H. Hoijer.

Från holländskan

af

J. Granlund.

I.

På stora torget i ***, en betydande nederländsk stad, rådde en januaridag en ovanlig trängsel och rörelse. Det var mot ingången till teatern, en stillös, fyrkantig massa, hvars tunga och låga fasad springer ut framom de närliggande husgaflarne likt ett ofantligt stenblock, som folkhopen rörde sig. Armbåge vid armbåge stodo menniskorna packade och när någon slapp fram till biljettluckan, uppstod i vestibulen ett skrapande af fötter, ett roende af armar, en sträckning af halsar; man förnam liksom en suck af lättnad: seså, det skrider framåt.

Det namn, man läste på den gula affischen, som var uppklistrad på muren till venster om ingången, gaf förklaring öfver denna folkträngsel. Det var nämligen namnet på en sångare, hvilkens lof i detta ögonblick flög på ryktets vingar öfver verlden. Och ofvanför detta namn prunkade ett ännu berömdare

BEETHOVEN—FIDELIO.

---

* Genom införandet af denna stämningsfulla skizz hafva vi velat fästa uppmärksamheten på en framstående holländsk författare, hvars närmare bekantskap vore väl värd att göra.

Men huru berömd sångaren än var och huru inbjudande programmet, beginge man dock ett stort misstag, om man trodde, att dessa lockelser i och för sig framkallade den våldsamma trängseln och den ifriga kapplöpningen efter biljetter. Der fans en mäktigare driffjeder än blotta åtrån att *höra* sångaren. Staden beredde sig att i honom bringa sin hyllning åt en medborgare, som skådat ljuset inom dess murar. Här hade han haft sin vagga, han som dagen derpå skulle hänrycka allmänheten och bereda alla musikälskare en njutning, som endast sällan står till buds.

En återglans af hans äras strålar återföll på hans födelseort. Man kände sig smickrad öfver att denna stjerna uppgått från deras stad, om också från en af dess bakgator. Man erinrade sig hans gamla mor. Plötsligt vardt den goda frun ett föremål för all tänkbar uppmärksamhet. Borgmästaren sjelf hade i egen hög person gjort henne besök och bjudit henne plats i sin egen loge. Denna märkliga tilldragelse i förening med trumpetstötarne i stadens tidning satte hela samhället i rörelse.

De nyfikna grannarne nötte ut trappan för den gamla modern.

Allt detta hade gjort den gamla så hufvudyr, att hon ej visste, hvad hon skulle taga sig till. År ut och år in hade hon suttit och väntat på sin son. Nu, när han ändtligen skulle komma, är hon sjuk af glädje. Tjugo år hafva förgått sedan den dag, hon tryckte afskedskyssen på hans panna, när han drog bort till Tyskland. Hvem hade väl kunnat tro, att hennes gosse, hennes enda barn, skulle återvända som stor sångare. Hvem hade väl kunnat drömma om, att denne vildbasare, hvars muntra skrål väckte det hederliga borgarfolket ur dess middagslur, skulle kunna utbilda toner, efter hvilka rika och förnäma och furstliga personer trånade som efter den högsta och ädlaste konstnjutning.

Musik? Ja han älskade musik, men Frans var för vild och uppsluppen för konsten, hade kapellmästaren sagt.

»Den pojken har hin i kroppen; han är så full af skälmstycken, att han ej vet, hur han skall bära sig åt. Jag betackar mig för den gynnaren i orkestern.»

Och han vardt bortkörd i anledning af ett spratt, som han spelat valdthornisten, och hvaråt staden skrattade en hel vecka.

Den tjocke, klotrunde Roos, som blåste valdthorn, hade just tillslutit ena ögat, det var tio takters paus. Härunder hade Frans passat på och stoppat sin näsduk i hornet. Och .... tick, sade kapellmästarens taktpinne. Roos grep sitt horn och satte sig stramt framför sin notställare. Han blåste och han krumbugtade sig; han vardt röd i ansigtet som en kräfta och ögonen sågo ut som biljardbollar. Inte ett ljud!

— Hvad fan är det här; hvad går åt hornet? ropade Schwab, kapellmästaren. I detsamma flög näsduken ur instrumentet åtföljd af en messingsskruf, och hela orkestern höll på att kikna af skratt, så att kontrabasisten bröt af sin stråke och förste fiolen låg framstupa öfver notställaren. — Ut ur orkestern, din latmask, din odåga! hväste Schwab, som ögonblickligen hade upptäckt den skyldige.

Att det gömde sig en virtuos i den vildbasaren! Han skulle varda skolmästare, skeppsskrifvare, och han var öfver aderton år, då jag vet ej hvem som i den för sina upptåg vingstäckte fågeln först upptäckte lärkan. Men dörren till buren slogs upp och fågeln flög ut. Det var dock ej någon af stadens invånare utan en främling, som öfvertalade modern att afstå sitt enda barn åt konsten.

— Är det till hans lycka så må det i Guds namn ske!

— Till hans lycka? .... Min bästa fru, ynglingen har en guldgrufva i strupen, och hvad hans utbildning beträffar, så åtager jag mig att bekosta den, var denne mecenats hjertliga svar.

— Det är mycket vänligt af er, hade modern genmält, men misstyck icke, jag vill hellre göra det sjelf. De små styfrar, gubben min lemnat efter sig, har jag sparat för gossen. Jag eger ingen i verlden mer än min Frans. När jag blir gammal och ej orkar arbeta, hjelper nog min gosse sin mor. Hjertlig tack, snälle herre, men jag vill hellre göra det sjelf.

Detta beslut var orubbligt. De utestående penningarne indrefvos. Frans reste ut. Hon hade återsett sin gosse två eller tre gånger, men med långa mellanskof. Sedan han reste till Petersburg deremot aldrig. Det nedlagda kapitalet afkastade emellertid räntor. Frans höll hvad han lofvat och vardt inom kort en berömd sångare. Men under hans uppträdande i Ryssland plågades hans mor af en dödlig oro vid alla de berättelser, hon fick höra om den fruktansvärda

kölden i det fjerran landet, om affrusna näsor och om björnar, som spatserade midt på stadsgatorna.

Men sonen skref tillbaka:

»Var lugn, älskade moder, så länge jag kan sjunga, bita inga odjur mig. Men förlorar jag en gång min röst, kunna de varda farliga. Dock en sådan farhåga behöfva vi ej hysa för närvarande. Ej heller behöfver du frukta för min näsa. När vädret är riktigt bitande, griper jag henne i spetsen och gnider henne med snö, till dess hon skiner som skalet på ett holländskt äpple. De näsvise i Holland, som beredt dig så mycken oro, skulle jag vilja råda att göra sammaledes — att draga sig sjelfva vid näsan i stället för att göra det på andra.»

Sådana voro hans bref — alltid fulla af gyckel. Den uppskrufvade munterheten i en del af dem skulle dock hafva upptäckts af skarpsyntare ögon. Så mycket märkte modern dock, trots sin enfald och så föga begrepp hon än hade om verlden, att något, hon visste ej hvad, fattades och oroade hennes son.

Hans holländska uppblandades alltmer med en mängd konstiga, främmande ord. Understundom måste hon taga skolmästaren till hjelp. Men icke ens han kunde alltid tyda meningen.

Brefven började äfven varda allt sällsyntare och kortare. Det gick månader, då hon ej fick en rad. Så kom det åter ett bref så hjertligt, att det lockade tårar i hennes ögon, och penningar skickade han henne mycket mer, än hon behöfde. Dem satte hon in i sparbanken för hans räkning. Man kunde ju aldrig veta hvad som kunde hända.

Hennes granne, apotekaren i hörnet, som var hennes orakel i dylika frågor, begagnade sig af tillfället att säga sin tanke om det syndiga lif, hennes son Frans förde. I fåfänglighetens näste sjöng han, skam att säga, oanständiga sånger inför halfnakna qvinnor. Då hade det likväl varit bättre, om han hade blifvit skolmästare och i Herrens tempel höjt sin stämma till de frommas uppbyggelse. Darrande af vrede lät hon honom ej tala till punkt utan visade honom på dörren. Dansade icke David framför arken? Hade icke David spelat harpa? Hvad syndigt gjorde väl då hennes älskling? Sjöng han kanske icke inför furstar och konungar?

Och modern greps af otålig, brinnande längtan. Hon skref att han måste komma hem. Han lofvade det och sökte lugna sin mor. Då kom en resa emellan, som han måste göra med en prins af blodet. Derpå uppträdde han i Dresden och sjöng äfven i Leipzig. Nu tycktes det som om återseendets timma hade slagit. Men ett lysande anbud drog honom till Italien och derifrån gick vägen i sällskap med andra konstnärer till Amerika. Efter en ärofull konstresa derstädes mottog han från en af staternas hufvudstäder ett så fördelaktigt anbud, att det skulle hafva varit rent vansinne att afslå det. För fyra år, skref han, är jag bunden, men sedan är jag en rik man och flyger hem till Holland. Han återvände ock till Europa, men tog vägen öfver Brasilien; derifrån gick resan till fäderneslandet öfver Lissabon, Madrid, München och Wien. Öfverallt gick ryktet honom i förväg. Nu skulle hon dock verkligen återse honom. Fyratiofem år var hon, då han första gången lemnade hemmet, sedan hade hon återsett honom en gång, då hon var femtio år, men sedan dess aldrig. Jo, »gossen» hade varit hård mot sin mor. Men nu var det slut på hennes långa väntan.

När den stora dagen började nalkas, ilade hon oroligt fram och tillbaka i sin kammare. Den gamla hade ej mer någon ro. Liksom i forna dagar bäddade hon hans säng och återvände väl tio gånger för att jemka på kuddarne. Den långa tiden mellan det förflutna och det närvarande var försvunnet. Minnet knöt sig till hoppet och så föreföll henne denna långa skilsmessa endast som en dröm. Hon försåg äfven sitt skafferi, ty »gossen» fick ingenting sakna. Hon begaf sig ut med korgen på armen. Med darrande fingrar uppackade hon sina inköp, betraktade dem, vände på dem och smålog. Var nu bara allt riktigt klappadt och klart? Hade hon ingenting glömt? Den dag han skulle komma, stod hon utan återvändo vid fönstret och stirrade oaflåtligt öfver fönsterförhängena ut på gatan.

Emellertid hade snälltåget öfverskridit gränsen och brusade framåt på det tvåbenta spåret genom det snötäckta vinterlandskapet. De mörkgrå molnen hängde tungt ned öfver jorden, digra af snö. Lätta fjun sväfvade redan i luften. Först en och annan yster flock, sedan kommo de tusental dessa näpna, tumlande, darrande fjäderdun. Lik

en mor, som med varsamma, lätta, knappt märkbart rörliga fingrar öfverhöljer sitt slumrande barn, så bredde himlen öfver jordytan sitt hvita ylletäcke, hvilket långsamt och försigtigt fäldes från ofvan.

Fält och åkrar öfvertäckte han och drog i sitt skämtsamma lynne en nattmössa öfver öronen på kyrktornen, som aftecknade sig bländhvita i den blygrå luften. Tåget ilade framåt i susande fart, uppdragande liksom ett svart bläckstreck öfver landskapets gnistrande velin, frustande och rasslande medan en svart rökpelare höjde sig öfver skorstenen, alldeles som den svajande plymen öfver hufvudet på en kapplöpare.

I en första klassens kupé satt en ensam resande, till skydd mot kölden insvept i en dyrbar pels. Halft nyfiket, halft vemodigt lät han blicken glida ut öfver det ödsliga landskapet eller följa snöflingornas hvirflande dans. Det var en man i sin fulla kraft, närmande sig fyrtitalet eller kanske redan något deröfver. Dock började håret redan gråna vid tinningarne och det ljusa skägget hade äfven gråa strån der och hvar. Blicken var öppen och trohjertad. I lugnt tillstånd hade ögonen ett drömmande, vemodsfullt uttryck, men for en tanke genom själen, blixtrade de fulla af eld. Nedre delen af ansigtet stod i motsägelse mot den öfre. Kring munnen och näsvingarne låg ett drag af sinlighet, som i vissa ögonblick, föreställa vi oss, måste gifva hans leende något obehagligt.

Att tyda ett ansigte innebär ett egendomligt bryderi. Ty hvarje människa herbergerar ett flertal menniskor, som omvexlande framträda och försvinna i hennes ansigte. Hvad den ifrågavarande beträffar, kunde man se, att hans själ ej alltid sväfvat i högre rymder, utan understundom äfven strukit fram öfver träsk och moras. Derom vittnade de slappa dragen och den djupa skuggan under ögonen. Men ögonen voro milda, sympatiska och djupa. Det var en man med våldsamma lidelser och lättrördt hjerta. Den resande utsträckte handen efter någonting, som var invecklad i ett grått papper och låg bredvid honom på det stoppade vagnssätet. Han vecklade upp papperet och det uppenbarade sig en — »kadett». »Kadett», upprepade han flera gånger med högtysk brytning, i det han skrattade, skakade på hufvudet, betraktade brödet och skrattade ännu en gång. Detta varma, mjuka, riktiga bröd hade bragt honom den första välkomsthelsningen i Holland och i hans minne återkallat ungdo-

mens dagar. Han hade medtagit det från bordet i restauranten, der det låg bland andra äldre kamrater. Ack, denna rågbrödskadett! Han såg sig i andanom framför fönstret hemma hos sin mor, stoppande munnen full med detta bröd och nedsväljande det skållheta kaffet, i det han med ena ögat sneglade ut på gatan, der färgarens pojke stod och vinkade åt honom. Dessa båda pojkar voro traktens fasa, och nu framstodo plötsligt alla de gamla pojkstrecken, hela det förgätna, längesedan förbleknade förflutna för hans inre blick. Han slänger sin pelsmössa i ett hörn af kupén, stryker håret ur pannan, utsträcker sig makligt på vagnssätet och börjar långsamt och tankfullt tugga på sin »kadett», medan sol och skuggor vexla i det rörliga ansigtet, han småler för sig sjelf eller förer suckande handen öfver ögonen.

Namnet på hans födelsestad uppväckte honom ur hans drömmar. Hastigt griper han sin lilla nattsäck och stiger ut på perrongen. Häpen stannar han och ser sig omkring. Hvad allt är förändradt! Ett vackert rymligt stationshus har efterträdt det gamla af trä. »Vägvisare, min herre?» »Nej, tack, min gode man.» En piska vinkar åt honom, men han skakar afböjande på hufvudet. Åkaren, förtretad, gifver sin kamp ett rapp och far hem utan åkarlega och drickspengar. Den resande går med hastiga steg öfver den öppna platsen mot den långa husrad, som begränsar densamma. Spegelglas vid spegelglas och praktfulla butiker! Två gator mynna ut på den öppna platsen och leda i olika riktning mot stadens medelpunkt. Villrådig skyndar han från den ena till den andra, eftersinnar, tvekar och slår sig med handen för pannan.

»Men det är ju löjligt . . . .!»

Han väljer den första bästa, som leder till ett litet torg med en fyrkantig byggnad, hvars grå spetsiga, öfver gafveln utspringande skiffertak, hvilar på pelare af tegel.

Högvakten!

Det blixtrar till i främlingens ögon, han har känt igen sig. Men är det väl samma slags soldater som fordom? Hvart har den höga, blänkande tschakån tagit vägen?

Han påskyndar sina steg, ty nu vet han, hvar han är hemma. Han känner sig till mods som om allt och alla begapade honom, hus såväl som menniskor. Der vankas en välkomsthelsning. En snöboll susar förbi hans öron. Ännu en och den träffar. Han stannar och ser sig omkring.

Det var en tjenstflicka som undfägnade honom med snöbollar. Hon står derborta på trappan med händerna i sidan, mjölk och blod, ung och vacker, en äkta holländsk tös med hvitt förkläde och hvita strumpor i träskorna. Hur godt hon skrattade, i det hon pekade på den främmande herrn, som hon öfverhöljt med snö.

Det är det gamla hemlandet!

Der ligger kanalen vid hvilken katedralen reser sig. Trappgaflarne aftecknade sig skarpt mot himmelen som nu tittar fram mellan molnen. Solen göt ett skarpt, bjert skimmer öfver husen och kanalen. Allt liksom simmar i flytande guld. Det är Holland! Och derborta sitter en skuta fastfrusen i kanalen; skepparens hufvud dyker just upp ur luckan och ett blått rökmoln ringlar sig upp ur skorstenen på kabyssen — det är ock gamla Holland. Nu är det blott några steg qvar. In på den der tvärgatan. Derborta ligger huset, der hans mor bor. Han får tårar i ögonen, när han skymtar det redan på långt håll. Han springer. Den öfre halfdörren öppnas. Ett hufvud tittar fram, ett kärt gammalt grått hufvud, i en nätt veckmössa. Med ett språng står han hos henne på tröskeln. Hennes ansigte gömmer sig i hans pels. Två darrande armar omsluta honom.

— Se så, nu är jag åter hemma, mor!»

Svaret är snyftande. Den gamla förmår af glädje knapt framstamma:

— Du har varit för länge — ja — alltför länge — — elake pojke. Hon drager honom med sig in och dörren slår igen.

II.

I fars länstol måste han sitta, ekstolen med det skinnklädda ryggstödet. Fars messingsdosa står på ett bord bredvid och derintill ett ställ med cigarrer. De voro af bästa sort, försäkrade den gamla. Täckbladet förråder dock betänkliga fläckar, spetsen har en sirlig sväng likt tupén på en sprättig hårfrisör. Han hostar af denna rök utan lukt.

»De smaka förträffligt», säger den skälmen och ser förtjust ut.

Det gläder den gamla.

O, Rembrandt, hvar är du med din radérnål! Der sitter hon vid kaminen med händerna i skötet. Det är sådana

händer du så träffande förstår att teckna med ett drag af ditt trollstift, sådana gamla, vördnadsbjudande händer, krökta genom arbete. De hvila i hennes knä slutna liksom till bön. Stickarbetet har glidit ned på golfvet och katten sitter bredvid och leker med det rullande nystanet. Den gamla märker icke, hur tråden rullas af och snor sig omkring fötterna på stolar och bord. Hon sitter försjunken inom sig sjelf, och öfver kanten på glasögonen, som glidit ned på nästippen, riktar hon i stum lycksalighet blicken på sin son och njuter af hans åskådande. Det gråa håret delar sig i två band öfver pannan. En rodnad af glädje färgar hennes insjunkna kinder. Kring den infallna munnen, omgifven af ett nätverk af rynkor, spelar ett återsken af hennes hjertefröjd. Läpparne röra sig sakta utan att frambringa ett ljud.

Han måste berätta henne allt. Hon skrattar åt hans rådbråkade holländska. Det går dock bättre så småningom och efter ett och annat förvridet ord hade han snart fått fatt i den riktiga tråden. Nu fördjupade hon sig enligt de gamles sätt i det förflutna och återkom till gamla minnen. Om han ännu mindes sin far?

— Du är mycket lik far din. Det är, som såge jag honom sitta der framför mig. Men så kraftig som min Hein är du ändå icke. Vid fyrti år hade han ej ett grått hårstrå. En fallen ek, sade patron, när Herren . . . . tog honom ifrån mig. Det var två år efter festen på fabriken. Jag skall minnas det så länge jag lefver. Far satt bredvid patron. De sutto under flaggan. Och patron höll ett tal till honom i allas närvaro. »Om jag är en rik och välbergad man», sade han, så är det er. Beumer, jag näst Gud har att tacka derför. Räck mig er ärliga hand, Beumer, och mottag min tack inför alla dem, som äro här närvarande. Och hvem af er vill ej med mig förena sig i en välgångsskål för min redbare verkmästare?» Hvad det hurrades! Det var så att taket kunde lyftas, ty de höllo alla af din far, det fans ingen på fabriken, som ej höll honom kär. Se, här är fars medalj — den gamla stultar fram till en byrå och tager upp ett fodral af nött saffian; — ännu är han lika blank, som när far kom hem med den. Om han ändå fått upplefva, att du fått stjernor af konungar! Hon lutade sig ner och famlar efter sitt nystan.

— Den här är mer värd än alla mina stjernor, an-

märkte sonen med ett sorgset leende, i det han uppmärksamt betraktade silfvermedaljen.

— Men du har väl ändå förtjent dem, gosse?

— Visserligen — med strupen. Men far förvärfvade sin med hjertat.

— Och nu måste du säga mig en sak, sade modern, så snart hon åter satt till rätta på sin stol. Nu måste du säga mig en sak, hvarför förlofvar du dig inte? Det är icke godt att menniskan vandrar allena genom verlden. Och nog tror jag, att du kan få hvilken flicka du vill, sedan du nu blifvit en stor och rik man.

— Tror du, mor?

— Nej, det är icke godt, upprepar hon skakande på hufvudet. Jag menar, fortfor den gamla och ser honom med mildt allvar i ögonen, en ärlig förlofning. Tänk, om jag äfven finge upplefva den lyckan, att sitta framme i koret och se dig vigas. Gifta de sig som kristna menniskor äfven i främmande land . . . fins det också prester der?

— O, många, många, småler han, men helt annorlunda klädda och utstyrda.

— Jag är så gammal och så ensam, fortfor den gamla i sin tankegång. I åratal har jag suttit så här ensam i min kammare. Tänk, om Gud ville beskära mig äfven den lyckan, att du komme och lade ett barn i mina armar!»

Medan den gamla sålunda fortfor att jollra, passerar hans vexlingsrika lif likt en vision förbi hans syn. Der ser han teatersalongen, hvars strålande kristallkrona utsänder gnistrande ljusfloder öfver de rika förgyllningarne. Afstickande mot den purpurröda bakgrunden och infattad i en ram af logerader, dekorerade med glänsande guld på hvit botten, ter sig ett vimmel af ansigten och toaletter, ett gnistrande af juveler på det matta hvita å hals och armar, och — der, dit hans blick riktas liksom af sig sjelf, denna bleka, mörka furstligt sköna dam, som träder fram så stolt ur bakgrunden af sin loge. Han ser den hvita halsen stolt höjd öfver de fina, mjukt rundade skuldrorna. En arm af snö stöder sig mot den röda sammeten å balustraden och tankspridt griper den lilla handen om guldtofsarne på draperiet. Hans hjerta hängde fast vid de fina fingerspetsarne, som först smekte och sedan klöste, och hvarje slag af hans pulsar åtrådde henne, hvar gång pupillerna blixtrade fram under de långa

fransar, som sänkte sig öfver de stora, mörka, uttrycksfulla ögonen.

Och bredvid henne ser han till sin förebråelse den man, som lyft honom upp till hvad han är, hennes make, hans mäktige beskyddare, som upplät sitt hem för honom, hvars värdiga allvar bjöd vördnad — och hvilken han, förledd af sin lidelse, förrådde.

Pultron, som han var, som ville hata henne och icke kunde, som ständigt plågades af hvad han icke mer vågade begära, som lät slå sig i ansigtet, när hon ledsnade på leksaken och stötte honom ifrån sig. *Retournez à vos besognes, histrion!*

Lidelsen, som upptände hans sinnen och sönderslet hans hjerta, smärtade ännu. Hvad var väl hans stormande, tygellösa lif annat än ett fruklöst bemödande att glömma den sköna demonen, som fortfor att hägra för hans blickar.

Om den kära gamla, som sitter der och ser på honom med sina trofasta, kärleksfulla ögon, bara visste. . . . Var icke hans faders ärliga yrke hundra gånger för mer än det tomma lif han förde, så rikt på smärta och skam, trots alla konstnärstriumfer, så innehållslöst, trots all dess förmenta ära, så fattigt på verklig kärlek, trots de berusande applåderna, som vanligtvis förbittrades af afundens galla.

Hvad, är han då endast ett verktyg, en angenäm leksak, hvarmed en tanklös publik roar sig ett ögonblick för att i det nästa kasta bort den som en gammal sprucken fiol.

Han hör ej längre, hvad den gamla säger, men han känner sig underlig till mods, när hennes stämma, sakta, dämpad liksom från fjärran når hans öra. Hans öga irrar genom den lilla varma och ljusa kammaren, der allt helsar och nickar så bekant, så underbart förtroligt åt honom: den blåkantade spiskransen, den gamla byrån med de drifna messingsbeslagen och Wilhelm II till häst ofvanpå — se, ännu alltjemt svänger han sin värja — spishällen af stål, blankskurad som en spegel; i hörnet derborta det gamla skåpet, der han brukade förvara sina små tillhörigheter, skolväskan på sin spik och skolböckerna ordnade i sin hylla. Här har tiden stått stilla och allt är en dröm.

Så sällsamt och dock så naturligt! Det var en mor, hvars lugna lif förflöt inom dessa väggar. Han hade irrat omkring i verlden och var nu återkommen till boet, som dock ej fick behålla honom knapt en vecka, flyttfågel som

han var, men der vistelsen under en kort tid ingaf honom en känsla af länge saknad trygghet och frid. I hela den vida verlden, som han genomrest, fans blott en varelse, som älskade honom med en kärlek, som ej vet af något aftagande, som ger utan att fordra, som aldrig glömmer och alltid förlåter, för hvilken hans talang är intet, men hans person allt och ack — det är den lilla gumman der borta med det blida anletet, belyst af lampans milda sken. . . .

— När du en qväll låg i din vagga, kom din far framsmygande från sin stol, samma stol som du nu sitter i, och innan jag märkte det hade han stuckit in hufvudet under vaggförhänget. Han kysste dina små händer, men genom sitt hvassa skägg — här smålog den gamla och skakade på hufvudet — väckte han dig. Det var den enda gång, jag var riktigt ond på din far. — Jag kunde inte låta bli det, sade han.

— Låt mig sitta vid dina fötter, mor, och inbilla mig att jag ännu är en liten gosse.

Han sätter sig vid hennes knän med något af den gamla skalkaktigheten i sina blåa ögon. Och medan han så sitter der blickande in i elden och den gamlas fingrar löpa i hans hår, säger hon. — Du får lof att en gång sjunga något för din mor, min gosse.

— Jag skall sjunga en vaggvisa för dig, mor.

Sakta, mezza voce, sjunger han Brahms odödliga sång. Den mjuka, sköna stämman tolkar de intagande stroferna med en känsla, som minst konsten, men mest hjertat förmår inlägga deri.

»*Morgen früh, wenn Gott will, wirst du wieder geweckt.*»

Och den gamla lyssnar — hon sitter orörlig och lyssnar. — Så måste änglarne hafva sjungit vid frälsarens vagga, mumlar hon sakta.

III.

Sjuslaget hade följande afton knapt förklingat, då bullret af vagnar begynner. Teaterns portar voro uppslagna på vid gafvel för den utvalda publik, som från alla håll strömmar dit. Uppför trappan, som leder till logerna, rör sig ett tåg af damer i utsökta toaletter. En fin doft af parfym ström-

mar genom korridorerna. Ett sorl af röster fyller hela bygnaden. — Då närmar sig en liten åldrig qvinna, förläget blickande sig omkring. Den herre, som ledsagar henne, banar henne väg genom mängden. Man småler, man hviskar åt hvarandra och man viker åt sidan. Hon bär en klädning af svart merinos, ofvantill vid halsen kantad med en hvit krage. Märkbart darrande låter hon sig föras till en öppnad logedörr; några damer resa sig och komma emot henne. Der bortom synas den upplysta ridån och ett stycke af kristallkronan i salongen. Förskräckt ryggar hon tillbaka, men hennes ledsagare släpar henne med sig med mildt våld. En skön dam räcker henne artigt sin hvitbehandskade hand och ett par täcka flickhufvuden nicka så vänligt åt henne.

Här borta i skymundan, här i hörnet — nej, icke der framme.

Der ser ni ingenting, säger damen. Här är er plats. Ni skall väl ej blott höra, utan ni måste väl äfven *se* er son. Se, jag har min plats bredvid er. Är det inte bra så?

Allt förekom henne som en dröm. Alla voro så förekommande mot henne. Allt går omkring för hennes ögon, menniskorna, belysningen, vimlet. Damen till höger upplyser henne om ett och annat. Hon talar med hänförelse om hennes son. Huru lyckligt att ega ett sådant barn, så begåfvad och så berömd!

— Ja, mycket lycklig! nickar modern, men hon känner dervid mycket genom sitt hjerta, som hon kan anförtro endast åt En — åt ingen annan.

Nu börjar uvertyren, som åhöres under aktningsfull tystnad. Ridån går upp, man lyssnar, men med förströdd min. Andakten är delad. Man väntar endast på honom.

Vid fängelsescenen ljuder en sakta ihållande applåd. Från stenbänken i den mörka fonden förnimmes Florestans stämma. Nu ljuda de första tonerna genom den tysta salongen, den undersköna klangen af denna stämma når publiken.

In des Lebens Frühlingstagen
Ist das Glück von mir entflohn.

Är det sin egen smärta, sin egen lifserfarenhet, som sångaren inlägger i dessa toner! Intrycket är ej blott utomordentligt, det tränger till själens djup. Menniskokärleken, väckt till nytt lif vid moderns hjerta, sammansmälte innerligt med bilden af qvinnan, sådan han drömt sig henne,

god och skön. Det var hans hemlängtan, framkallad af en renare trängtan än den, som förde honom bort, behofvet af en lycka högre än den han åtnjöt, som uttrycktes i hans sång. Och när stämman omärkligt höjde sig till ett brusande tonsvall, då Florestan tänker på sin sälla dröm, som med ens tröstar honom, då ryckte han hela den lyssnande publiken med sig. Man glömmer en stund att man lefver. Hänförd af sig sjelf sitter själen i örat och tänker och känner i toner.

Det var endast en helt vanlig sångerska, som uppträdde vid hans sida. Men han ryckte henne med sig. Musikens genius vaknar hos båda, då de tolkade det ljufvaste, det ömmaste, det innerligaste, som någonsin rört ett menniskohjerta; det mest rörande och intagande som den store mästaren någonsin framtrollat utgöt sig i sångens toner. Stämmorna höjdes, jublade, stego uppåt likt ett par kappflygande fåglar i det soliga blå, för att strax derpå återfinna, famna hvarandra. O, du konstens underbara makt, när du gifvande dig uttryck i högre mening och, vorden en uppenbarelse af själens ädlaste trängtan, rycker med dig en skara hvardagsmenniskor på dina breda, utbredda vingar, och med vingslag på vingslag höjer dig långt öfver hvardagslifvets små bestyr, ja långt öfver dig sjelf.

När förhänget föll vid sista akten och åter gick upp, reste sig den hänryckta publiken som en man. Det utbröt ett jubel, som aldrig tycktes vilja taga slut. Der flög en krans, ännu en; det regnade kransar för hans fötter. Han såg dem komma, såg dem falla och han var djupt medveten om, att han aldrig så förstått den store mästaren, aldrig låtit honom så komma till sin rätt som nu.

Det hade sänkt sig något ned i hans hjerta, som gifvit värme åt hans sång. Hade han icke fått en oskattbar gåfva från ofvan, som så kunde gripa menniskorna i hjertat, så röra dem. Vardt icke hans egen smärta till intet inför denna konst, som valt honom till sin tolk, som invigt honom till sin prest? Vid allt hvad han förlorade hade han ju sin konst qvar, den högt älskade, åt hvilken han invigt sitt lif. Blek, med stolt upprest hufvud stod han qvar på scenen; hans blick genomfor salongen och stannade slutligen på den plats, der den gamla kära satt och vinkade åt honom och välsignade honom genom tårar. Då, endast halft medveten om hvad han gjorde, endast följande driften af konstnärens

rörliga känsla, grep han kransarne vid sina fötter och sträckte båda armarne mot sin moder. En del af publiken har sett detta och förstår honom. Den vänder sig åt sidan. Allt starkare vardt jublet, allt starkare handklappningarne. Der sitter hon. Hennes gamla händer darra öfver programmet, hvaraf hon icke förstår mer än att *hans* namn står derpå. Sidenbandet skälfver under hakan. En slöja drager sig öfver den gamlas ögon. Man talar till henne, men hon förmår ej fatta hvad man säger.

— För mig bort, för mig bort, var allt hvad hon förmådde framstamma. Liksom i en dröm låter hon bortföra sig genom raden af menniskor, som blicka efter henne, och återkommer till sig sjelf först, när hon sitter i vagnen, der efter en stunds väntan ett par armar slingra sig om henne och hans stämma hviskar mildt i hennes öra:

— Var jag icke i dag åter en god menniska, mor?

Verdis Othello.

Bref från Italien

af

Alfredo Mazza.

(Öfvers. från förf:s handskrift af *H. Sandström.*)

Under 16 år — alltifrån Aida — väntade hela verldens publik ett nytt arbete af vår gamle maëstro. Italienarne fordrade det till hvad pris som helst. På de tider, då den stora musikaliska pleiaden fyllde verlden med härlig sång, kunde man tillåta Rossini, den store egoisten, att vara overksam under 40 år; men nu, då alla äro döde — nästan alla tyvärr och döde i sin ungdom, såsom Bellini, såsom Donizetti, såsom Petrella, såsom nyligen Ponchielli — nu måste nationen säga sitt ord genom den förnämsta bland sina konstnärer.

Verdis opera afvaktades sålunda med oro, men på samma gång med lugn. Man var underkunnig om den stora utveckling, som på de senaste 20 åren försiggått på det musikaliska området: Wagners teorier hade allestädes brutit sig väg: Italien hade förlänat Tysklands store maëstro det konstnärliga medborgarskapet. Med sin förunderligt praktiska blick, som är en af dess lyckliga gåfvor, hade Italien ensamt insett hvad som var antagligt i Wagners operor och hvad ej var det; det hade funnit, att Wagners opera var snarare en kritisk studie än ett inspireradt verk, och det hade förenat denne maëstros principer med de gamla storheternas, hvilka läto den musikaliska frasen uttrycka själarnes alla sorger, hjertats hela glädje.

Spontini triumferade åter efter en lång och beklaglig förvisning; man återfann hans operor i Wagners partitur, tillsammans med Glücks, Salieris, Sacchinis operor. Man märkte, att Wagner i åtrån att glänsa genom originalitet i

Nibelungen blifvit en romantiker, en väldig romantiker, och man måste bringa tingen på sin rätta plats: det mensklig a i musiken — ingenting annat.

Århundradets hela musikaliska utveckling var ofullständig: hittills hade vi haft ett oändligt antal skolor med oändligt många ledare. Efter Beethoven och Weber Mendelssohn; samtidigt med Mendelssohn Hector Berlioz. Kriget var förklaradt mot den nya musiken, som bragts till sin fulländning af Rossini. Man behöfde »Wilhelm Tell» för att hejda teatrarnes portar, hvilka höllo på att stängas för den italienska konsten.

Emellertid gick den ene efter den andra af de store musikerna ur tiden och Richard Wagner var nära att förgås af hunger. Verdis stjerna strålade ensam. Charles Gounod hade i sin Faust lagt hörnstenen till franska konsten genom att hemta melodien ur Italiens flödande källor och ingjuta lif i den samma med en underbar orkesterteknik. Den i Mignon fint elegiske Thomas förlorade sig i Hamlet och Bizet afled efter att hafva skänkt verlden två mästerverk, som Frankrike ej ville erkänna, förrän Italien gjort det: »Carmen» och »Les pêcheurs de perles». Den ofullbordade »L'arlésienne» var egnad att visa fransmännen, att deras nationalopera upphörde med Bizet.

Verdi qvarstod sålunda och qvarstår ensam, i sitt snilles väldiga sköte sammanfattande hela sitt århundrades musikaliska utvecklingsgång. Från San Bonifacio till Nabucco, från Nabucco till Trovatore, från Trovatore till Luisa Miller, till Foscari, till Vespri siciliani, till Traviata, Rigoletto och Ballo in maschera; från Ballo in maschera till Forza del destino; från Forza del destino till Don Carlos; från Don Carlos till Aida; från Aida till Othello — gång på gång, opera för opera är det en personlighet, som genomgår ett vidunderligt utvecklingsskede, är det ett snille, som absorberar alla öfriga.

Sålunda lyssnar denne vördnadsvärde åldring på den rymliga grafplats, som omgifver honom, till hvarje hviskning från de döde, han upptecknar sånger, som äro ett genljud af de hänsofnes och han framtrollar finalen till sitt sekels underbara tonepopé.

Othello är derför sångernas sång, böckernas bok, hymnernas hymn.

* * *

Librettförfattarne hafva hittills vanligen tagit någon sentimental och gråtmild literär produkt, som de omstufvat och lämpat för musikalisk-scenisk behandling. En tragisk eller dramatisk episod, berättad af någon af antikens kolosser, öfvergick ej i librettform, förrän någon profanerande hand ombildat den till modernt drama eller modern roman.

Myterna om Armida och om Orfeus, som användes af Gluck, voro ej de, som Virgilius och Tasso berättat, liksom ej heller Rossinis Othello eller Verdis Don Carlos voro Shaksperes och Schillers hjeltar. Det stora romantiska dramat hade förtrollat publiken; det var nödvändigt att förläna alla sceniska verk — vare sig dramatiska eller lyriska — samma färg.

Scribe befäste genren, Victor Hugo var en rik grufva för librettisterna. Originalverken voro få och ej lyckliga. Allt användes utan skrupler och förbehåll. Liksom Mozarts Don Juan, liksom Rossinis Figaro voro rent italienska typer, som af abbé Da Ponte och signor Sterbini iförts veladan, på samma sätt blef Gounods Faust en snobb från tredje kejsardömet, och Thomas' Hamlet ett subjekt, som kunde rekommenderas åt hr Charcot.

Musiken skulle — sades det — öfverskyla alla dessa licentiæ poeticæ. Och musiken gjorde detta äfven utan att bekymra sig om de store oppositionsmännen Beethoven, Berlioz och Mendelssohn.

Wagner förde sedan fantasien långt från jorden — genom de nordiska legenderna. Och så allt längre och längre. Librettförfattarne började förlora hufvudet och följde legenden äfven der, hvarest historien helt och hållet förstört den.

Men det gjorde icke Arrigo Boito, Mefistofeles' tonsättare.

Märken I hvilken trogen reproduktion af Goethes skaldeverk detta partitur är, på hvars text och musik Boito arbetade i 15 år?

Boito har skrifvit för Bottesini libretton till Hero och Leander, en underbar framställning af den grekiska verlden; för Ponchielli har han gjort texten till Gioconda, en med historisk och lokal färg verkställd bearbetning af Victor Hugos dram.

Nu deremot har han skrifvit Othello för Verdi. I tonsättarens partitur är Shaksperes verk infattadt i dess fulla helhet. Dramen innehåller visserligen 5 akter, medan libretten endast innehåller 4; men i den senare äro dramens båda första akter förenade till en.

Handlingen börjar med en storm, beskrifven af kören med samma ord, med hvilka den beskrifves i andra aktens första scen af dramat af Montano, de fyra ädlingarna och Cassio.

Under körens bäfvan landar Othellos fartyg. Mohren framsäger sin helsning med samma ord som krigaren yttrar åt Desdemona (II: 1). Och under körens triumfsång upptände Jago Roderichs själ, liksom han i dramen gör i I: 1 och 3 samt i II: 1.

Derpå utför kören kring en stor bivuakeld den sång, som man i Italien redan kallar eldsången och som ej finnes i Shaksperes text, men som är en följd af Cassios druckenhet, af Cassios utmaning, af Othellos mellankomst och af Jagos skål. (Dramen II: 3.)

Libretton innehåller ej ett ord, som ej finnes i originalet — bearbetaren har endast valt de mest betydelsefulla och dramatiska. Och första akten slutar med en kärleksscen mellan Othello och Desdemona, hvilken scen i dramen inleder andra akten. I denna scen har Boito inlagt några verser, som beskrifva, hur deras kärlek uppstått. Men dessa verser äro endast en öfversättning af de, som i dramen förekomma i Othellos tal inför dogen och senatorerna (III: 1).

Af denna redogörelse för första akten i libretton ser man hurusom Boito förlagt sin librett inom ramen af de fyra personerna Othello, Jago, Cassio, Desdemona. Roderigo, Brabanzo och dogen förekomma ej, Bianca omnämnes blott helt flyktigt af Cassio och Graziano är utesluten: men dessa personer utöfva ej något inflytande på handlingens gång.

Andra akten inledes med en scen mellan Jago och Cassio. Jago råder den sköne kaptenen att anropa Desdemonas förbön såsom i II: 3, såsom han gör i engelska originalets II: 3.

Jagos credo är det enda tillägg Boito gjort till Shaksperes mästerverk, ty den följande scenen mellan Cassio och Jago återfinnes i III: 1; scenen mellan Jago och Othello i III: 3; mandolinscenen i trädgården i III: 1; scenen mellan Desdemona och Othello i III: 3; näsduksqvartetten har erhållits genom att förena två fragment ur III: 3. Det öfriga af denna akt sammanfaller med återstoden af Shaksperes tredje akt.

Den duett mellan Othello och Desdemona, som inleder operans tredje akt är resultatet af en förening mellan III:

4 och IV: 2; terzetten mellan Jago, Cassio och den för de andra dolde Othello är hemtad från IV: 1. Den stora finalen i elfva afdelningar med Ludovicos och körens inträde är i sin helhet tagen från IV: 1 och 2. Sista aktens afklädningsscen återfinnes i IV: 3. Boito har endast tillagt ett Ave Maria. Finalduetten mellan Othello och Desdemona samt operans final med Jagos inträde finnas i sin helhet i V: 2.

Librettförfattaren har lemnat åt tonsättaren att i toner måla den monolog, som Othello håller förrän han mördar Desdemona, och denna orkestersats skall jag här nedan närmare beröra.

Detta är måhända den första operatext, som med fullständig kännedom af originalet verkställts af en insigtsfull och hänsynsfull skald. Hela Othello är använd i denna text och tonsättaren har erhållit en säker grund för sin konstnärliga nydaning.

* * *

På detta sätt har det mest menskliga af Shaksperes arbeten kunnat blifva en operalibrett utan att utsättas för profanation.

Då man sett hur strängt Boito tillvägagått med sin text, är det tydligt, att kärleken — den mest musikaliska af lidelserna — kommit att saknas. En enda scen var möjlig. Men under hvilka förhållanden! Othello, segerdrucken, Desdemona, rörd öfver att återse sin make efter de utståndna farorna. Men detta vore ej två älskande, två förälskade, som besjunga sin kärleksidylls fröjder, sina förhoppningar, sina älskogsdrömmar. Nej, det vore två äkta makar, som omfamnade hvarandra; det vore ej en uppspirande kärlek, utan en tillfredsställd, redan lycklig kärlek.

Vid denna brist på erotiska moment skulle libretten varit omöjlig att komponera för hvilken annan tonsättare som helst i verlden. För öfrigt skulle Arrigo Boito ej hafva kunnat förändra sin text för att förderfva Shakspere och tillfredsställa en vulgär smaks fordringar. Boito ensam kunde lemna denna librett; Verdi ensam kunde sätta den i musik.

Och ett betydelsefullt verk blef resultatet af deras samarbete. Låtom oss undersöka det!

* * *

Italienarne, som af naturen äro högeligen praktiskt anlagda, bedöma framför allt en operas värde af det intryck, den väcker. Nu är Othello ett ideal hvad framgången beträffar. Den har gifvits för proppfulla hus 25 aftnar å La Scala i Milano och impressarierna bröderna Corti hafva erhållit nära 170,000 francs i ren behållning.

En f. d. tidningsman i Rom, signor Guglielmo Canori, som de senaste två åren egnat sig åt teaterverksamheten, fick en mycket djerf idé. Han är delegare i en teater i Romas högre belägna qvarter. Den präktiga och rymliga teatern — en af de vackraste bygnader i sitt slag — benämndes efter sin egare signor Costanzi, som offrat hela sin förmögenhet af omkring 2 millioner för att upprätta den.

Signor Canori förskref hela den kör och orkester samt alla de solister och maskinister, som utfört Verdis mästerverk i Milano. Han beställde ett extratåg och lät föra hela personalen till Rom till sin teater.

Det var ett dristigt företag, men af en talangfull man. Canori hade ej en soldo i understöd af regeringen, af kommunnen eller af hofvet och utgifterna uppgingo till 27,000 lire för hvarje afton. Operan skulle gifvas 6 aftnar; risken var oerhörd och företaget var nästan en dårskap. Om operan ej väckte en formlig fanatism, om den endast vann en enkel framgång, skulle förlagsmannen ej återfå de 162,000 lire, han vågat för saken.

Jag måste tillägga, att den berömda skådespelaren Ernesto Rossi för närvarande befinner sig i Rom och uppträder å Teatre nazionale; att Ernesto Novelli, den förnämste af våra komici, uppträder å Teatre Valle; att på Apolloteatern, vår stora kommunala och kungliga teater, ett sällskap af första rang uppträder, till hvilket bland andra höra tenoren Marconi, baritonen Battistini och sångerskan Borelli, och hvilket med en väldig kör- och orkesterpersonal förträffligt utför »Flygande holländaren» och »Don Carlos»; att man i Rom slutligen har ett operett- och ett balettsällskap samt ett dramatiskt sällskap förutom fem eller sex teatrar af lägre rang.

Signor Canori var sålunda mer än modig, han var oförvägen, ja till och med dumdristig.

Att företaget fullständigt lyckades, är ett bevis på att Verdis verk är i besittning af alla de egenskaper, som erfordras för att entusiasmera publiken.

Ännu en omständighet: för att ej utöfva något inflytande på utgången ville ej Verdi komma till Rom vid tidpunkten för uppförandet af operan, ehuru dertill ombedd af konungen, regeringen, kommunen och 10,000 personer, som undertecknat en adress.

* * *

En vidlyftig diskussion har förts för att klassificera Othello. Först och främst har man sökt jemföra den med Verdis andra operor och sedan med andra tonsättares arbeten.

Ingenting är olämpligare än detta. I ett svar till Roms sindaco hertig Torlonia har Verdi med användande af en replik af Jago förklarat att Operan »är hvad den är».

Och säkert är, att Othello ej har någon likhet till formen med Trubaduren, Rigoletto eller Don Carlos; men den kan ej heller placeras utanför denna berömda samling af operor. Såsom jag ofvan antydt, saknas i Othello hvarje spår till kärleksintrig. Handlingen är ej en yttre utan en inre. Det är naturligt, att den mäktiga shaksperska anda, som gifver lif åt dessa personer, bör återfinnas i musiken. Verdi har emellertid i denna ej undertryckt sin egen personlighet, utan blott med en förunderlig applikationsförmåga tillegnat sig en för honom alldeles ny melodramstil.

Sålunda lemnar orkestern herraväldet åt sången i Othellos hela första akt, der ingen inre strid försiggår i hufvudpersonernas inre: i segerkören, Othellos inträde, Jagos och Cassios skål, eldkören, och i duetten mellan Othello och Desdemona är sången absolut den herskande.

Men i andra akten är det helt annat. Redan i Jagos Credo märker man något nytt. Medan Jago afbryter sig nästan förfärad öfver sina egna hädelser, afmålar orkestern på det mest gripande sätt hans känslor.

Från detta ögonblick utvecklar sig det drama, som utänkts i Jagos infernaliska själ: lidelsernas strid börjar i den följande duetten mellan Jago och Othello. Den musik, som karakteriserar fänriken, är smekande, mild och återhållsam; den, som karakteriserar mohren, är deremot stormens tjut och lejonets rytande.

Efter denna duett vidtager ett ställe, der Verdis snille besegrat en betydande svårighet. Han har funnit det nödvändigt att för ett ögonblick afbryta handlingens gång med

en kör, för att äfven i detta hänseende följa Shakspere. Han hade ansett det af behofvet påkalladt att för ett ögonblick afteckna Desdemonas ädla personlighet, omgifven af barn och qvinnor. För att få denna bild att framträda så klar som möjligt har Verdi komponerat en i hög grad ljuf, lugn och känslofyld Cantilena, som han försett med ett af omvexlande arpeggioackord bildadt, ytterst fint mandolinackompagnement.

En aristokratisk parfym utströmmar från scenen. Tonsättaren har åter en gång besegrat den dramatiska situationens svårighet: han har ännu en gång öfversatt Shakspere.

Derpå tager dramat vid: terzetten mellan Desdemona, Othello och Jago samt den följande qvartetten mellan Desdemona, Othello, Cassio och Emilia äro verkliga mästerverk. De lidelser, som fylla de handlande personernas bröst, genljuda i orkestern, raseriet och medlidandet, kärleken och hatet blanda sig om hvarandra i stor genomskådlighet.

Men härefter triumferar åter melodien i Othellos afsked samt i Othellos och Jagos ed.

Dessa nämnda scener äro verkligen utomordentliga moment i operan, hvilka oemotståndligt hänföra och elda publiken. Orkestern följer tremulerande lejonets rytande, trumpeterna framsmattra de sista stridssignalerna; det är en karakteristisk, på en gång gripande och dristig samklang, medan Jago skrattar vid åsynen af den verkan, hans gift åstadkommer.

I tredje akten återvänder Verdi mer utprägladt till det gamla. Duetten mellan Jago och Cassio, som Othello dold åhör, är en lycklig återklang af Beethoven. Derpå följer mohrens vredesutbrott. Men då denne derefter öfverväldigas af smärta, höres i orkestern en suckande, verkligen suckande melodi, medan mohren tillintetgjord gång på gång på samma ton frammumlar orden: »O Gud, du hade kunnat sända öfver mig lifvets alla fasor, alla förödmjukelser, alla olyckor — endast du låtit mig behålla Desdemona!»

Othellos sång öfvergår hvarje annat uttryck för djup sorg. Hans smärta har sin motbild i Jesu själsqval, då han utbrister: *Si possibile est transeat a me calix iste!*

* * *

Den stora finalen, som af några kritiker ej synts motsvara mästarens intentioner, tror jag ej hafva kunnat be-

dömas efter förtjenst hvarken i Milano eller Rom, enär man ej lyckats finna någon Desdemona, som gått i land med den fordrande uppgiften. Det är Desdemona, som sjunger, upprepar och varierar temat. Kring henne gruppera sig Othello, Jago, Cassio, Emilia, Montano, Ludovico, Roderigo, hvilka alla hafva sin serskilda själsstämning, som afspeglar sig i orkestern. Om Desdemona samlar kring sin röst alla de öfrigas, bör totalverkan vara underbar. Men om Desdemona ej förmår göra sig till medelpunkten, framträder Othellos och Jagos rhapsodiska, nästan talade sångfraser för skarpt och kören kan endast bilda en betydelselös ram kring det hela.

Af detta skäl skall tredje aktens final vara föremål för de skiljaktigaste omdömen från publikens sida. En tonsättare eller en kännare skall emellertid, vare sig han har partituret framför sig eller endast hör verket, måhända anse denna final vara operans förnämsta perla.

I fjerde akten afspeglar sig Othellos ursinnesutbrott i orkestern, som sedan äfven i dystra toner afmålar hans fasa för det begångna mordet och hans vrede öfver att hafva blifvit bedragen.

För att finna någonting jemförligt med denna sista akt i Othello, något som representerar den högsta och fullständigaste dramatisering af musiken, måste man gå tillbaka till sista akten i Mozarts Don Juan.

Vår gamle och vördade mästare har verkligen *återvändt till de gamla klassiska förebilderna.*

* * *

Och härmed har ännu en vändpunkt inträdt i det 19:de seklets tonkonst. Vid denna öfvergång ser man företrädena och bristerna hos de skolor, som kämpat de ärofullaste striderna på alla scener i verlden.

Hvarje gång ett fullvigtigt råd varit af nöden för att bringa konstnärerna på rätt väg, har Verdi sagt sitt ord: det sannaste, rättaste och mest befordrande.

Efter Aida uttryckte Neapels musikkonservatorium den önskan att få Verdi till sin direktör. Han vägrade och gaf endast detta råd: *Återvänd till det gamla och det skall alltid vara ett framåtskridande.* Nu har han velat i handling visa rigtigheten af detta råd.

En musikalisk strömning genomgår hela Italien. Man hade här de senaste åren öppna armar för all musik, hvilken skola den än tillhörde. Vi hafva nu fått en hörnsten för vår egen konst.

Verlden skall varda den italienska konsten ännu bevågnare, när den som gåfva erhåller Guiseppe Verdis *Othello.*

Drag ur Ingemanns lif och diktning.

Är det icke med Ingemann och hans »Waldemar Seier» som med Holberg och hans »Jeppe på Berget», att den sistnämda dikten utkommit i Sverige i ännu flera upplagor än i Danmark — så har dock Ingemann för sin mest berömda roman åtnjutit en ofantlig popularitet äfven i vårt land. Vi tro oss derföre göra våra läsare ett nöje, då vi hemta ett och annat drag ur ett nyss utkommet biografiskt arbete af ovanligt förträfflig beskaffenhet. Författaren, H. Schwanenflügel, har sjelf tillhört lärjungekretsen i Sorö, har med kärlek och beundran blickat upp till Ingemann, ett förhållande som skänkt något innerligt och hängifvet åt framställningen äfven då denna tillämpar kritikens strängare måttstock.

Hvad var grunden till det jubel som uppstod inom den romanläsande verlden, då de böcker först sågo dagens ljus, hvilka numera förefalla de mera granntyckta såsom bleknade teaterdekorationer — hvad är orsaken till att de utkomma i nya upplagor ännu i dag och att de ännu kunna fängsla någorlunda bildade äldre personer, icke blott barn och allmoge?

Först och främst skaldens lefvande intresse för sitt arbete. Här är ingen ansträngning! Han arbetar con amore; och aldrig känner han sig bättre till mods än, när han »sitter i utarbetningen upp öfver öronen». De personer han skildrar äro närvarande för honom såsom besökande i hans kammare; han tror sig se dem inför sig och höra dem tala. Han är hänförd af den romantiska tid, han upprullar för sig; och han tviflar icke ett ögonblick på, att de färger han skildrar dem med äro äkta, fastän de egentligen finnas till blott på hans fantasis palett. Han är sjelf en älskvärd gosse

som Carl af Rise med det ljusa håret och den blå jackan, hvilken i fader Saxos cell kryper in i det stora harnesket och naivt tror att hans riddarelek är verklighet. — Då man sålunda lefver sig in i sitt arbete, döljer sig alltid deri en hemlig magnetism, som icke kan annat än utöfva sin dragningskraft på läsaren. Men derjemte måste ett sådant förhållande för författaren sjelf — så vida han är en verklig skald — medföra att han åtminstone frambringar *något*, som är äkta poesi. Låt vara att der är än så mycket glitterguld, något deraf måste dock vara äkta guld — detta skall man också finna i »Waldemar Seier». Fastän sålunda karaktärsteckningen icke är Ingemanns sak, skildrar han likväl vanligen den danska allmogen med temligen stor säkerhet, så väl i denna som i sina andra historiska romaner. Skalden hade icke fåfängt tillbragt så många år på landsbygden och i småstäderna. — Af hufvudpersonerna är Waldemar Seier väl icke stort mera än en teaterkonung, men andra manliga gestalter, t. ex. biskop Waldemar, äro icke illa tecknade; likaså »svarte grefve Henrik». Så lömsk och nedrig måste denne man varit, som kunde utöfva ett så lumpet svek mot sin länsherre i dessa tider, då vasalltrohet hos alla »gode män» ansågs för en af de prisvärdaste dygder. — Ännu lyckligare har Ingemann varit med vissa af sina qvinnofigurer. Så är fallet med fru Helene, då hon söker närma sig kungen, som undviker henne. Här skulle man nästan kunna tro att skalden skildrat efter naturen. — Perlan i boken är dock Dagmarsgestalten. Det är en fin madonnabild, målad på guldgrund, rik på behag och jungfrulig blidhet. Dagmar är from genom uppfostran, kärleksfull genom sin natur, full af blyg hängifvenhet för den man, hvilken hon gifvit sin tro och som sådan ett poetiskt förkroppsligande af det ideal den danska medeltiden hade bildat sig af qvinnan. Hur skön är hon icke som blifvande moder i sin stilla gladt-ängsliga förväntan. Med hvilken öm förkärlek har icke skalden utmålat den scenen, der hafsfrun spår henne! Och konungens hemkomst, då han damhöljd och jernklädd ilar upp för att se sin son som är honom född, hur sympatiskt är icke detta uppträde framställdt! Sannerligen, Ingemanns roman om Waldemar Seier saknar icke poesi.

Men det var icke detta som gjorde bokens lycka. Andra skaldeverk, som egt lika mycket poesi, äro länge sedan glömda. Nej, den väsentliga grunden till den lycka, »Wal-

demar Seier» har gjort i slott som koja, beror på den omständigheten, att om tiden och hufvudpersonen, som här skildras och hvilken säkert kan betraktas som Danmarks allra märkligaste, *har den egentliga historien högst obetydligt att förtälja.* Fastän Waldemar Seier och hans samtid ovilkorligen är Danmarks glansperiod (Östersjön var då en dansk insjö — folkmängden uppgick till ett antal som först i vårt århundrade öfverstigits), har dock ingen historieskrifvare, medan traditionen ännu var färsk och händelserna ännu i mannaminne, fattat pennan för att skildra den. En urkunds förbittringsutbrott öfver grefve Henriks nedrighet, klagovisor öfver konungens fängslande, jubelrop öfver hans utlösning, några klosterannalers karaktäristiska anmärkning i anledning af hans död: »Då föll kronan af det danska folkets hufvud» — detta är allt autentiskt som fins om folkstämningen i dessa dagar. — Det var derför icke underligt att man gått till Ingemann för att få läsa Danmarks medeltidshistoria.

Det mottagande »Waldemar Seier» fick, var för Ingemann en maning att fortsätta i samma riktning. Hans nästkommande skapelse, »Erik Menveds barndom» blef äfven af publiken emottagen med ännu större hänförelse. Allt hvad en god romanläsare kan begära är också sammanfördt i denna bok: den ena spännande tilldragelsen jagade den andra; hufvudpersonerna voro korrekta talmaskiner för de tankar de skulle uttrycka, och de idéer de skulle personliggöra. Både om drots Hessel och marsk Stig må det sägas, att den förstnämde uttrycker på punkt och pricka restaurationstidens ridderliga konungatrohet, den andre hämden som sådan; den ene är en engel med ljusets svärd i sin hand, den andre en upprorets demon; den förre beständigt i skinande riddardrägt med ädel stolthet på sin panna, hvilken blott aflöses af blyghetens rodnad, den andre alltjemt i svart rustning med jernpansrade händer och annat dylikt; vanligtvis går marsk Stig med nedfäldt hjelmgaller, och då ljuder hans röst som en andes från grafven, ler han någon enstaka gång, är hans löje »vildt». — Dessa gestalter äro ingenting annat än masker och marionetter, och har man en gång fått den tanken för sig, att under drots Peders plymagerade hatt dväljes en hederlig protestantisk candidatus theologiæ med hvit krage och svarta handskar, och att hela marsk Stig icke är någon-

ting annat än en gammal rustning från en arsenal, så blir man icke lätt dessa bilder qvitt.

Kort sagdt, en literärt bildad och historiskt kunnig man skakar på hufvudet, när han efter förloppet af en mansålder ånyo öppnar dessa böcker och utbrister ovilkorligt: »Hur är det möjligt, att jag en gång kunnat svärma för detta till den grad att jag försummade mina lexor för denna lektyr; hur är det möjligt att jag kunnat proppa i mig en dylik andlig föda?» — Ja, hvad är grunden till att barnet smyger sig att tömma mammas syltburk på spiskammarens öfversta hylla, fastän han vet att han får bannor och dessutom utsätter sig för att falla ned och slå ett hål i nacken? Hvad är grunden till att gossen med lifsfara går ut på den svigtande grenen för att nå det röda äpplet i toppen af trädet? — Grunden är den, att barnet *behöfver* den söta frukten; dess konstitution fordrar den, den är ett vigtigt och nödvändigt stoff för utvecklingen af dess organism.

Och folket, det trofasta, stora, friska barnet, det skall alltid fordra en sådan andlig föda, dess hjerta skall alltid derigenom erhålla kraftiga bidrag till sin utveckling. Det vill läsa om sådant som »verkligen skett», någonting stort och ädelt, sådant det finnes hos Ingemann, som föga bryr sig om totalbilden och som ännu mindre intresserar sig för det historiskt positiva.

I öfverensstämmelse med den skildring, han meddelar t. ex. af drottning Dagmar, måste naturligtvis det hem hvarifrån hon utgått, skildras som en renhetens och den sedliga tuktens härd och hennes fader som en gammaldags tysk husbonde, from som en herrnhutare. Och likväl är det bekant, att denne man, Ottokar I Przemysl, den förste konungen af Böhmen, lefde i det olyckligaste förhållande till sin hustru, som till slut jemte dottern måste öfvergifva hans hus. — Junker Strange, som skall afhemta Waldemars böhmiska brud, uppträder lika courtoisant som en ålderstigen kavaljer från början af vårt århundrade; hans biläger med Dagmar innehåller ingenting anstötligt mot vår tids decorum; och likväl måste Ingemann veta, att detta bruk i alla sina enskildheter på ett temligen plumpt sätt symboliserade äktenskapets naturliga bestämmelse.

Eller Estlandståget, som är omgifvet med hela den sagolika, strålande glans, hvarmed romantiken utstyrde sin föreställning om ett korståg! Att vid detta tillfälle de grym-

maste våldsbragder utöfvats, kan aldrig falla Ingemann in att tro. Men han kunde likväl läsa i Henriks af Letland lifländska krönika, huru man på dessa korståg for att »omvända» östersjökustens bebyggare, anlade eld vid öppningen af de hålor, hvari de sökte sin tillflykt, qväfde några alldeles, drog fram de halfqväfda och mördade dem efter att hafva plundrat dem på det obarmhertigaste sätt. »Derpå drog man hem och prisade Kristus för hans rikes framgång.» Han kunde hafva läst om, huruledes danskarne hängde alla de hedningar som mottagit dopet af andra än deras egna munkar m. m. dylikt.

Ingemanns förnämsta källor äro folkvisorna, men utomordentligt betecknande är det sätt hvarpå han behandlar dem, d. v. s. han upptager blott hvad som passar i stycke med hans egen blida lifsuppfattning. I »Waldemar den store och hans män» skildrar han Waldemars drottning Sofie likså strålande af ädel skönhet som högsinnad; men visan om Waldemars syster, »liden Kirsten», gifver en annan tafla. Här är drottningen den egentliga orsaken till att hon blir förförd. Och då följderna häraf icke längre kunna hållas dolda, yppar drottning Sofie dem för konungen. Waldemar, som har bortlofvat sin syster till en främmande furste, tror icke strax sin maka, men befaller dock liden Kirsten, för att ytterligare förvissa sig derom, att komma till dansen på borgen. Den olyckliga unga modern måste då stiga upp ur sin säng och smycka sig. Hon kan knappast hålla sig upprätt på hästen, då hon rider till kungens gård, och då hon kommer midtför fönstret, der drottning Sofie står och ler, svimmar hon. »Kom hit och se er systers färd» tillropar drottningen sin herre. Alla andra hafva medlidande med liden Kirsten och »befale hende den rige Krist». Waldemar mottager sin syster med kylig vänlighet. Liden Kirsten måste qväda en visa, hvartill riddardansen kan utföras. Då »springer kungen sjelf in i dansen och tager sin syster i hand»:

»De dansed ud, de dansed ind,
Han kunde dog intet kjende på hend'.»

Ännu en gång nödgar han henne att sjunga; och då hon dansar, aktar han på hennes gång öfver golfvet; till sist mäter han hennes midja. Men då intet väcker hans misstanke, säger han till drottning Sofie: »Skam öfver dig, att du ljugit på min syster!» Då sliter drottningen liden Kirstens

bröst fram ur lifstycket och visar att de äro fylda af mjölk. Konungen blifver »så svart som jord»; men liden Kirsten sjunker till marken. Waldemar svär sin systers död, för den skam hon vållat honom. (Nu kunde ju ingenting bli af det förnäma giftermålet). Han låter hemta tagelpiskor. »Fuld af sorrig og vånde tager han dem i hånd.» Liden Kirsten tigger om drottning Sofies förbön, men denna svarar:

»Ilde havde jeg stedt min dronninglig fore, (framfärd).
Skulde jeg nu hjelpe din arrige hore!»

Waldemar slår sin syster så länge »till hon ligger i blodiga strömmar». I sin jemmer och pina kryper hon in under drottning Sofies kjol, men denna sparkar henne ifrån sig, oaktadt liden Kirsten beder:

»I skjule mig under skarlagen röd
for Kristi skyld, som tålte vor död!»

Hon vänder sig till brodern: »Låt mig blott lefva till dess jag gjort bot. Allt hvad jag eger, vill jag skänka kyrkan, dig och drottningen». Så uppgifver hon andan. — Konungens samvete slår honom nu och han klagar inför drottningen: »Hvar skall nu liden Kirsten läggas?» Sofie svarar: »Lägg henne på Ribe gator, så att min häst hvar dag kan trampa på henne!» — Af folkvisan om liden Kirsten — sådant dess innehåll nu i korthet återgifvits — begagnade Ingemann icke mer än första delen, der hon tråder dansen med konungen — dess råhet i öfrigt skulle icke hafva passat till den högkonungsliga bild han gifvit af Waldemar den förste — samt sista delen, med hvars sentimentala erotik han kunde sympatisera. Fordringen på en kraftig verklighetsskildring och korrekt historisk kolorit stod ingenstädes anförd i Ingemanns estetiska katekes; dylikt ansåg hans jungfruliga själ som bestialitet, och det hörde tillsammans med hans föreställning om »idealiseringen», då han utelemnade alla dylika scener.

* *
*

Det var 1822, Ingemann hemförde sin brud till Sorö, vid hvars lärda skola han skulle komma att i 40 år bekläda en lärareplats. Fastän hans fack var danska språket, var

han så litet bevandrad i det gammalnordiska, att han icke kunde reda sig med Knytlingasagan på egen hand. N. M. Petersens språkhistoria föreföll honom alltför svår att studera igenom, och ännu 20 år efter sitt tillträde af lektoratet skrifver han felaktigt bekanta gammalnorska skaldenamn. Såsom historisk romanförfattare måste han hjelpa sig med den grundtvigske Saxo, och när han skall bilda sig ett begrepp om den störste fornnordiske historieskrifvaren måste han likaledes taga sin tillflykt till vännens synnerligen fria återgifning af Snorre. Till den äldre Eddan begagnar han Finn Magnussons öfversättning, och ända till 1832, då Grundtvigs »Nordens Sindbilledsprog» utkommer, begagnar han också nämde forskares mytologi. .

Icke heller i föredragen öfver nyare dansk-norsk literaturhistoria förmådde Ingemann fängsla sina åhörare, och ingen, icke ens af dem som bevara sitt intresse för literaturen, påminner sig hafva erhållit någon god vink eller upplysande vägledning af honom. Till och med hans uppläsning af skaldeverken var, på grund af hans organ, misslyckad. Likväl var han omtyckt af lärjungarne, och oordningar föreföllo icke under hans lektioner. Det var genom sin älskvärda personlighet, han verkade.

Besökte man Ingemann i hans anspråkslösa hem, mottogs man icke af en smärt, svärmisk, tillbakadragen romantiker — såsom man af hans skrifter skulle kunnat vänta — utan i stället af en undersätsig man med ett vänligt leende och en humoristisk blinkning i ögat, med den trefliga tobakspipan i handen och en gemytlig konversation. Blott när man lät blicken ströfva omkring i det lilla rummet och såg porträtt af bekanta män, företrädesvis skalder, betäcka väggarne (t. o. m. dörrarne, från öfverst till nederst), fick man intrycket af att här dvaldes en man som ogerna sysslade med hvardagliga tankar. Midt på den ena dörren hängde en stor bild af Ingemanns tyske vän och själsfrände Fouqué, längre borta Hoffmann, Schiller och många andra.

Vid sidan af Ingemanns arbetsrum låg den stora ljusa salen, der hans maka upphängde sin andes produkter — hon var nämligen målarinna, men rent ut sagdt af ett mycket miserabelt slag. Dessa spetsnäsiga Kristusfysionomier med ljufva leenden, dessa apostlafigurer med platt uttryck i anletena och dessa barn med förvridna miner — allt var be-

dröfligt att skåda. Tillhörde fru Ingemanns konstalster någon stil, så var det obetingadt den byzantinska.

Då Thorvaldsen en gång besökte Ingemann och trädde in i hans hustrus atelier var han icke i stånd att uthärda med allt detta missteckнade, förvridna, onaturligt tunna och stela; instinktmessigt tog han ett stycke krita och gjorde en massa rättelser till största häpnad och förargelse för fru I. Icke ens Ingemann sjelf, som hon likväl satte så högt och hvars mening i så många andra afseenden var för henne afgörande, hade något att säga beträffande hennes konstskapelser. »Är icke det benet något för långt, lilla Lucie?» kunde han utbrista. »Nej, käre Bernhard, det är omöjligt, jag har målat det flere gånger.» — »Det förefaller mig som om det der barnet skulle ramla ut ur taflan.» — »Visst inte, det är måladt just så under sin lek, för att det liksom händelsevis skall kunna falla i frälsarens armar.» — Och så satte hon sig åter ned vid staffliet, och arbetade och gnodde med den konst, för hvilken hon, strängt taget, saknade allt begrepp.

* * *

Ingemann fick icke, som så många andra berömda män, genomgå den sorgen att öfverlefva sin egen popularitet. 1859, på hans 70:de födelsedag, hade Danmarks ungmör gjort insamling till ett guldhorn som öfverlemnades honom till tack för hvad han varit för den danska qvinnan. Uppifrån akademiens vestibul, der Fenixfågeln prunkade öfver ingången och Herodots, Homers, Platos och Euklides' statyer framträdde från väggens nischer, kom en skara unga flickor med den vackra Helene Roed,* målarens dotter, i spetsen. Der de rörde sig framåt öfver den stora gröna planen med det obetäckta håret skinande i majdagens sol och klädda i blå, hvita, röda och gula florsklädningar, liknade de en kor af vårens nymfer, hvilka drogo till den gamle skaldens idylliska hem bakom lindarne för att bringa honom sin helsning.

Dryckeshornet aftäcktes och räcktes åt gubben. Det var förfärdigadt af finaste guld, rikt besatt med diamanter, rubiner och smaragder, samt företeddе på sidorna figurer ur Ingemanns romaner. Innehållet utgjordes af Johannisberger-

* N. v. professorskan Nyblom i Upsala.

vin, som Christian VIII en gång fört med sig från Rhentrakterna och som hans enkedrottning skickat till sin älsklings jubileum.*

* * *

Då, tre år senare, underrättelsen om Ingemanns död spred sig öfver Danmark, väcktes en allmän bedröfvelse. Johan Ludvig Heiberg, som aflidit två år förut, hågkoms endast af en och annan bland skönandarne; *han* hade fullständigt öfverlefvat sin popularitet. Men Ingemanns bortgång väckte, som antydt, nästan landssorg, och stora skalder, såväl som små, sjöngo hans drapa.

---

* Af de kungliga hade Ingemann redan länge sedan rönt åtskilliga utmärkelser. Då »Waldemar Seier» utkommit (1826), inbjöds han af konungens allsmäktige adjutant, general Bülow, till en präktig diner i ett värdshus vid Sorö, der han mottogs af ett särdeles förnämt sällskap som var alldeles i entusiasm öfver hans bok. Drottningen läste den med största intresse, och äfven den eljest så prosaiske Fredrik den sjette blef förtjust och utnämde författaren till riddare af Dannebrog.

För mycket blommor.

Några sociala reflexioner och erinringar af en tidningsläsande samhällsmedlem.

»En groda lär kunna blåsa upp sig tills hon spricker, men en biografi kan blåsas upp och håller».

Det fins märkvärdigt nog en hel mängd menniskor, som hysa den orättvisa uppfattningen om våra tidningar, att en af dessas favoritsysselsättningar skulle vara att hacka på och klandra samhällets förtjente och store personer, att »racka ned» folk. Det är en upprörande orättvisa, som ej kan ursäktas på annat sätt, än att de menniskor, som lefva i dylik föreställning, antingen icke förstå hvad de läsa eller ha dåligt minne. Ty hvar träffar man på storheter, och det både kapitalt stora och kapitalt många, om icke i en tidnings spalter. I det dagliga lifvet på gator och i gränder, på restauranter, teatrar och vid bolagsstämmor törnar du kanske inte så synnerligen ofta i hop med dem, men i tidningarna der undgår du dem inte, det kan du slå dig i backen på. Naturligtvis menar jag inte sådana der som skrifva i hop spalterna, de äro stora syndare i allmänhet och det mesta de i regeln kunna anföra till sitt beröm är att de förstå uppskatta förtjensten bland sina kotteribekanta eller bland samhällets högre uppsatta. Jag menar dem *hvarom* det skrifves.

I danska tidskriften »Tilskueren» stod helt nyligen en artikel — intressant för resten — deri förf., hr Bramsen, beräknade antalet verkliga talanger och snillen i Europa till den försvinnande, rent af futtiga siffran 500. Uppenbarligen har han icke haft tillgång till den svenska tidningspressen, ty den skulle med den allra största lätthet i verlden kunnat lemna honom alnslånga förteckningar från hvarje yrke på individer, som falla

under storhetskategorien. De upptäcka nämligen storheter och talanger rappare i vändningen, än hvad t. ex. sjelfva de Laval är i fråga om uppfinningar, och till större allmän belåtenhet än friherre Nordenskiölds upptäckande af nordostpassagen. Af den varan, storheter och talanger, eger här i landet en så stark produktion rum, att det nästan kan kallas öfverproduktion; lyckligtvis blir det dock ytterst sällan fråga om att evalvera dessa märklighetsprodukter i klingande valuta, utan de flesta bli för alltid förvarade som kuriosa i tidningarnas spalter.

En inbiten pessimist, August Strindberg heter han för resten, har sagt några ord i hithörande ämne. Han sade: »I närmaste sammanhang med den offentliga lögnen står kanoniseringen. Det är en bland de afskyvärdaste yttringar af den civiliserade menniskans förfalsknings- och hersklystnad. När hon nämligen icke sjelf förmår tillfredsställa sina onda begär, så uppfinner hon fetischer, helgon eller i moderna tider: storheter.» Och en annan gång: »I våra dagar har helgondyrkeriet antagit storartade dimensioner; nu kanoniseras sångerskor, aktriser, modellörer, verspoeter, trävaruhandlare, riksdagsmän, sådana som måla oljefärgstaflor, idealisera bränvin (bränvinsförädlare), resa, sälja egendomar.»

Men lika litet som i kvinnofrågan är Strindberg i denna fråga någon »tidsmedvetandets målsman» och derför må hans ord lemnas helt och hållet utan beaktande.

Hvad det beror på, är inte så lätt säga, men förmodligen är det icke bristande god vilja från tidningarnas sida, som gör att en mängd medborgare icke i lefvande lifvet hinna komma i åtnjutande af de superlativa loford som de vid dödsfallet befinnas vara förtjenta af. Men de kunna sluta sina ögon med lugn och befalla sig icke blott i Herrans, utan äfven i tidningarnas hand. »Dödens högtidliga majestät» sprider då sådant skimmer, att hvad som förut allmänt betraktades som ett nickelskiljemynt af ringa valör, ja kanske endast som en absolut värdelös spelmark, nu befinnes vara ett tjugukronestycke af guld. Det slås fast på pränt och ve den som vågar påminna om den förra allmänna uppfattningen och uttala som sin mening att prisstegringen har bra mycket tycke af tanklöst börssvindleri, han proskriberas såsom en hjert- och samvetslös barbar, som har att sky hyggliga menniskors umgänge, men när han i sin ordning faller från, ja då, om det vill sig så väl, blir det kanske hans tur att få sig en liten kanoniserande minnesruna.

Förutom svenska nationens stora godlynthet med deraf följande ymniga och yppiga umgängeslif är det egentligen tvenne mera prosaiska omständigheter, som göra att tidningarna så gärna uppresa större eller mindre altare, der man kan upptända rökelse till de lefvande förtjensterna och uppstämma deras lof och pris, eller, och det kanske hellre, små minneskors öfver de bortgångna. Den ena omständigheten är den grufliga aldrig fullt lugnade andliga notishungern, hvaraf våra tidningar hemsökas värre än hvad någon med bennikemask bekajad individ lär vara af fysiska hungerskval. Den andra är den förföriska glans som tioöringarna ha i ögona på det lilla biografskråets medlemmar. För att få rikt material och i följd deraf flera tioöringar (tio öre raden!) ha dessa nämligen från långliga tider tillbaka lagt upp samlingar beträffande så många som möjligt af de individer, hvilka framfödas af ståndspersoner eller vinna någon befordran, och förr eller senare komma dessa samlingar till stor nytta både för biografen, tidningarna, anhöriga, vänner och grannar. Och när en tidning lägger an på biografier, följa naturligtvis de andra efter och en ädel täflan uppstår i syfte att upptäcka minnesvärda personer.

Nu kan det förstås lätt hända, att om den döde ej fins något annat att anföra än födelse- och dödsår, och det är ju onekligen bra tarfligt. Men då har man alltid att tillgå dessa gamla hederliga bepröfvade tidningsfraser, som den gode guden och ett utveckladt språk stält till behöfvandes förfogande och som varit den korkdyna, hvarmed en och annan kunnat flyta uppe hela sitt lif på publicitetens haf. Är den döde under trettio, då är han alltid »den, menskligt att döma, för tidigt bortgångne» och »i hög grad lofvande», äfven om han inte gjort ett skapandes grand nytta, utan endast kostat sina anhöriga eller vänner bra med pengar eller gått i vägen för arbetsamma och ordentliga ynglingar med mindre relationer. Är han till åren kommen, då är han en vördnadsvärd patriark, en förnöjsam åldring, en af ålder och visdom trött, förtjent medborgare etc. etc., ehuru kanske i sjelfva verket han endast är en gammal tjufstryker som pinat och gnatat bort lifsglädjen för sin omgifning.

Men när som humbugen med blomsterkastning öfver de afdöde florerar som bäst, det är då den högtidliga begrafningen skall beskrifvas, ty då rycker den spirituelle kåsören fram, antingen mäster sjelf eller någon af de unge män, som aspirera till denna bekväma värdighet. En biografi fordrar alltid några

fakta till stomme, och fakta eller sakkunskap och svensk spirituel kåsör harmoniera f. n. icke riktigt väl tillsammans. Det fins visserligen en och annan af det yrket, som äflas att ge sina kåserier en vetenskaplig prägel genom att ideligen anföra fakta och episoder ur sin fädernebys historia och om traktens gamla torpare och hemmansegare, men han är i sjelfva verket bastard af kåsör och autodidakt med klen studentexamen. Nej den sanne spirituelle kåsören har egentligen endast att iakttaga ett par regler. För det första att, liksom en god husmoder samlar i hop alla ostskalkar under året och gör pottkäs deraf, skall han, begåfvad med ett godt minne och flitig anteckningsvana, samla i hög alla granna fraser och vitsar och s. k. kvickheter och anekdoter och lustiga historier, som han råkar få höra eller läsa. Dem skall han sedan röra ihop och vid tillfälle servera med litet sås skummad i hop från dagens samtalsämnen. Vidare skall han dels göra sig intimt bekant med en massa teaterfolk och andra konstnärer samt skaffa sig tillträde till så många finare bjudningar och supordnar som möjligt och sedan, och det är ett *conditio sine qua non,* passa på att vid tillfälle i sina krönikor eller torsdagsbref rada upp så många af sina bekantas namn som möjligt och förse dem med ett och annat smickrande epitet till tack för sist; och inte heller må han glömma bort sådana vigtiga familjetilldragelser som silfverbröllop, förlofningar, fester för underlydande etc. etc. Den materiella belöningen (jul-tårtor, -vin och presenter) uteblir då ej.

En sådan, han mår, skall jag säga, något, då det är någon sådan der riktigt stilig begrafning, som med sina kransar, uniformer och stånt narrar en mängd stockholmska husmödrar och fröknar att stå timtals och hänga i kyrkan eller på kyrkgården. Han sympatiserar med dessa; han frossar i poetiska fraser vid redogörelsen för alla praktbuketter af röda och gula rosor och adiantum med sina plymer af resp. två, tre, fyra, fem etc. cycaspalmblad. Och de svarta halfalnsbreda sidenbanden med sina vackra inskrifter!! Vid minnet af dessa smackar vår finsmakare med en sann beprófvad gourmets hela sällhet, när han skall till och beskrifva dem i sin tidning. Och alla kjolspersoner, som läsa beskrifningen, smacka äfven.

Men i extas kommer han först riktigt, när han ger sig in på det mera andliga området. Med en stryktäck välvilja exploatèrar han då känslor, som i sig sjelfva äro för goda och heliga att dragas ned och profaneras genom att gifvas till pris för den tanklösa hopens banala nyfikenhet på det sättet. Han

redogör med största omständlighet för de öfverlefvandes bedröfvelse och sorg, hur mannen med rörelse tryckte de närståendes händer, huru makan, modern ej kunde återhålla sina konvulsiviska rörelser, alla barnens ansigtsuttryck etc. etc. Han tror sig derigenom visa den aflidne vännen den sista tjensten, men visar i stället, att han i själ och hjerta är intet annat än en komediant, och i tidningen friar han till applåder, om ock tysta, från den komediantbitna hopen.

S. k. personalier af begrafningspresten äro icke längre moderna, dels förhöja de priset, dels bli de genom det åtföljande guds ord lätt tråkiga. Kransar af verkliga blommor bli ock i dessa dåliga tider något för kostsamma, men kransarna och blommorna af tidningspapper, de äro i mer än ett hänseende af godtköpsnatur. Må dessa goda plägseder få fortfara!

Det blir två år i höst, sedan kanslirådet A. i —kollegium dog. Chefen i kollegiet var en nattmössa, derför hade kanslirådet, som var »ett chefsämne», en energisk själ, eller, med grafpoetens ord, »ville beherska, för att hinna till sitt mål», till icke ringa del tagit kommandot om hand. Till ett välordnadt ämbetsverks traditioner hör, att några af de unga extra ordinarierna skola knuffas fram och få förordnanden och derigenom meritera sig till befordran. Rättvisan häri inses inte af illviljan och samvetslösheten, utan inbillar man sig å de hållen, att det är dugligheten som skall vara bestämmande. Men det är bara missuppfattning; det är de bestämmandes goda hjerta, som skall tala, och som kanslirådet var icke blott en energisk, utan äfven en godhjertad person, hade han vissa gunstlingar som han drog fram. Som ämbetsman var han föga märkvärdig, men hade haft relationer och kommit sig upp. Han föredrog nu att begagna sig af höga ämbetsmäns rättigheter att icke bry sig om att arbeta, men lika fullt uppbära lön och tjenstgöringspenningar. Det gick ju mycket ledigt och bekvämt en rundlig tid bortåt; men så kom der en mindre tidning och började hålla räfst med hela verket och drog fram en massa försmädliga fakta, som icke kunde bortresonneras, och deribland det obehöriga sidoinflytandet och uppbärandet af tjenstgöringspengar. Kanslirådet, som hade vissa tilltalande personliga egenskaper, var visserligen genom sitt ståtliga sätt och gentila ordnar en verklig och välbehöflig prydnad för ett par stora tidningsutgifvares salonger. Men fastän således skyldig tacksamhet fordrade ett uppträdande till hans försvar, kände man sig generad för de anförda fakta, och befarade derjämte att an-

griparen, ännu ej som jämbördig erkänd, skulle komma att göra sig några öfverdrifna föreställningar om betydelsen af sina påståenden. Derför föredrog man att tiga, då hela saken snart skulle glömmas. Några månader efteråt råkade emellertid kanslirådet dö. Då blef man modig och beslöt sig för »Ehrenrettung»; kåsören, som hugnats med en och annan nedlåtande och uppmuntrande helsning från den aflidne, t. o. m. varit ett par gånger på ett stort notvarp hos honom och derför icke blott velat, utan äfven varit i tillfälle att uppfatta hans många nobla och högsinta karaktärsdrag, fick order att göra sig parat. Hjernan hvilade och eftertanken var visserligen tyst, men handen var desto oförtrutnare. Han gjorde en komposition bestående af samma saker som han eljest använder, när det gäller att dels riktigt puffa för sin ytterst intime vän sångaren och dels att krossa enhvar, som vågar betvifla sagde sångares storlek t. o. m. som versifikatör. Denna salfva beströk han kanslirådets kvarlefvor med och bredde derpå ett tjockt lager af törnrosor; taggarne kommo också med för att visa hvilken oändlighet af sorg och bitterhet, lifvets snabba stunder kunna rymma. Verkan var oemotståndlig, kanoniséringen blef fullständig, det blef riktiga helgonareliker; enhvar ransakade sitt minne, om han sagt ett enda litet klandrande ord om kanslirådet, och skämdes i så fall sig till gråa hår.

Sensmoralen af allt detta, hvad är den? Jo, att »verlden är ej så ful, som vi henne ängsligt afmåla», ty »hvar förtjenst till slut sin krona får». Tack vare den fria, opartiska pressen, om ej förr, så åtminstone vid den öppnade grafven, och det är vackert så.

Tvänne tidstecken.

Bidrag till den moderna inhemska reaktionens historia.

Af

Scævola Redivivus.

I.

Bokförläggarskismen.

Någon gång i höstas innehöll en här i hufvudstaden utkommande veckotidning en karrikerad bild, föreställande den nyare literära riktningens representanter dansande kring och med sång hyllande en bekant äldre förläggare. Med anledning af skismen inom bokförläggareföreningen skulle jag kunna till samma tidnings disposition ställa idén till en pendantkarrikatyr, som troligen skulle kunna göra sig vida bättre och träffa bättre. Förläggaren skulle få rymma plats för hofpoeten C. D. af Wirsén, hvilken såsom Posttidningens och Vårt Lands förnämsta pelarehelgon säkerligen skulle känna sig mer hemmastadd å hyllningspelaren och belåtet kråma sig. Det skulle finnas mångdubbel anledning till denna imaginära, ur bokförläggarhjertanas djup framsprungna hyllning till den af mig nämde lika originelle som djupe och ädelsinnade skald och kritiker. Somliga af dem stå nämligen i förbindelse till honom för de både till språk och uppfattning så humana och objektiva kritiker, han i två så erkända tidningar, som de nyss nämda, egnat åtskilliga af deras förlag. Men hvad mera är, de böra vara honom tack skyldiga för, att icke den svenska literaturen och bokhandeln behöfva stå tillbaka för den Estrup—Matzenska politiken och den af Burénska protektionismen, d. v. s. att man numera fått upp ögonen för sanningen att det s. k. ekonomiska

kriget är bästa häfstången för »svenska bokhandelns höjande och sunda utveckling».

Hr C. D. af Wirsén har stor anledning att känna sig belåten. Han har visserligen sedan några år tillbaka den tillfredsställelsen att antingen helt och hållet utestänga eller på ett förnedrande sätt och först efter sådana vitterhetsidkare som en Fahlbeck, en Moll släppa fram en verklig skald, som är åtskilliga strån styfvare än sjelfve hof- och kantat-poeten och som bär det aktade namnet Bååth, till de medel, som *staten* anslagit af intresse för literaturen, men som *Sv. akademien* sköter, sig till evinnerlig skam och blygsel. Men det var ju alltid en obetydlighet, liksom äfven att på hans order Letterstedtska föreningens styrelse nyligen låtit från sin tidskrift proskribera en och annan skäligen moderat skriftställare. Nej, han höll på att skrika slut på sin späda röst, då han sant kristligt predikade korståg icke blott mot de af honom hatade författarne, utan ock mot de förläggare, som vågade trots hans förbud befordra deras skrifter till trycket. Nu har han fått sig en hjelpprest med riktigt groft målföre och en trupp, hvars styrka till största delen ligger i disciplinen och respekten.

I tvänne verkligt utmärkta artiklar har Göteborgs Handelstidning bedömt skismen inom bokförläggarföreningen och de krafter, som dervid varit verksamma. Hufvudstadstidningarna ha iakttagit passivitet. I afseende på Aftonbladet kan man ju af flera skäl icke undra derpå, i synnerhet när man vet att dess hufvudegare äfven ha största andelen i en utträdd bokförlagsfirma. För öfrigt synes det vara en ny bekräftelse derpå, att när man vill ha ett sant och ärligt ord i rätt tid, är man i alldeles för hög grad och för ofta hänvisad till — landsortspressen.

* * *

I sjelfva verket förefinnes icke den minsta anledning till förundran deröfver, att man, i syfte att göra praktisk propaganda för sina mer eller mindre öfvertygelseärligt bekända etiska och religiösa uppfattningar, slutligen vill fastslå som princip användandet i större skala af ett så effektivt medel, som det hvilket gömmer sig bakom benämningen »det ekonomiska kriget». Under det tecknet har reaktionen skurit många lagrar och kunnat på sitt vinstkonto uppföra många märkliga tillkomster.

Stora andar, sådana som exempelvis hr Matzen i Danmark och den salvelsefulle hr af Burén i Östgergötland, ha ju som nyss nämts högt och ogeneradt proklamerat densamma maximen såsom efterföljansvärd. Och nu uti en rörelse, sådan som den, hvarom här är fråga, är det synnerligen väl på sin plats såsom ur en viss synpunkt förträffligt harmonierande med samma rörelses nyss antydda andliga fäder och tillskyndare. Jag menar icke härmed, att på dessa oförtrutna korstågspredikanter gäller satsen: *ubi bene, ibi religio,* d. v. s. att öfvertygelsen och ändamålet följa fördelarne. Jag vill endast erinra om, att de ha den stora lyckan att hysa öfvertygelser, som på samhällsmarknaden gå med mycket hög kurs och som förflyttat den ena, efter en föregående ovanligt misslyckad debut som ung ämbetsman, från ett relativt mindre inbringande, obskurt lektorat och en liknande föreläsarebefattning till en krypande hofpoets och fanatisk akademisk kritikers bekväma och både materielt och socialt räntebärande befattning. Hvad den andre beträffar, har en mild försyn försett honom med erforderlig kraft för det ovanliga mått af intellektuella ansträngningar, som behöfvas för att med teologisk förbittring skrifva ett apologetiskt arbete och med råhet ett s. k. sedlighetsifrande samt att i allmänhet stå på en teologie lektors och kyrkoherdeaspirants andliga nivå. Det har gått med dessa båda herrar, såsom det enligt salig Dumbom lär vara fallet med de stora floderna som försynen placerat, der stora städer stryka fram; der deras upphöjda åsigter stryka fram, der har försynen med samhällsförhållandena till organ placerat de ekonomiska håfvorna.

Men hvari nu våra herrar praktiska sedlighetsagitatorer från förläggareverlden dummat sig så kapitalt, har varit förnämligast deri, att man i ifvern valde en något starkare belysning, än sjelfva saken i följd af sin natur tålde vid. Man ville såsom bibelns farisé slå sig för sitt bröst och låta gud, konung, presterskap och allt folket veta, att man icke längre satt till bords med publikaner och syndare, man ville liksom, att när man personligen eller genom förlag uppenbarade sig inför allmänheten, det skulle gå genom massan en allmän hviskning af hänförd beundran och andakt: »se der är den »sedlige», den utmärkte förläggaren; hans förlag böra vi köpa», medan man med helig fasa hade att vända sig bort från den ogudaktige förläggaren och allt hvad han vidrört blef orent.

I synnerhet den engelska literaturen är rik på berättelseböcker afsedda för barn och ungdom och hvari riktiga små

keruber till snälla söndagsskolegossar eller flickor ha att andra mera jordiska barn till idealiskt föredöme vandra fram här i verlden på det mest underbara sätt under rik välsignelse från ofvan. En hädisk amerikansk humorist har oförsynt nog skämtat med den sortens literatur. Här i landet ha vi väl snart att *ad usum editorum* vänta en uppblomstrande literatur af analog art, der hjelten är den gode förläggaren, som belönas icke blott med danska, utan äfven med svenska ordnar och med konungaparets och alla rättsinnade menniskors aktning, får fördelaktiga recensioner i Posttidningen och Aftonbladet samt får lägga upp den ena stora upplagan efter den andra, medan bofven är den elake förläggaren, som ger ut Strindbergsliteratur, har svårt att få sina vexlar diskonterade och till sist blir utfattig. Dylika skrifter skulle vara af stor nytta i uppfostrande och varnande hänseende och tvifvelsutan går någon af våra större förläggare i författning om behofvets snara fyllande.

Äfven med mindre grandios yttre iscensättning hade man med god vilja tvifvelsutan kunnat med framgång i det tysta verka för samma mål: att bereda misshagliga förläggare och författare hvarjehanda obehag, och på sätt och vis hade det kanske till sist för vederbörande sjelfva visat sig behagligare. Men reklambegäret för de egna meriterna var för starkt och de arma syndarne borde, androm till skräck och varnagel, men sedlighetstartufferiet och icke minst skråandan, kotteriafundsjukan och begäret att göra sig vigtig och inflytelserik till fröjd och uppbyggelse, offentligen stå vid skampålen och risas.

Naturligtvis vill man icke gerna erkänna sig ha handlat under inflytande af dylika motiv, men samtidigt har man i utskickade tidningsnotiser och insändare förutom de nya reformatoriska stadgarne lemnat så mycket material att utanförstående kunnat bilda sig en objektiv uppfattning af hela utbrytningshistorien och hvad som låg bakom.

Det vill då synas, som om det egentligen och ursprungligen icke varit så mycket af glödande sedlighetsnitälskan, som vederbörande känt sig drifna till sin uppseendeväckande bedrift. Det förefaller snarare, som om man i den för närvarande litet hvarstans grasserande anständighetsepidemien trott sig finna ett gynsammare tillfälle att upprepa förut gjorda, men misslyckade försök och att demaskera sina batterier och till sist få sjunga ett segertedeum öfver en och annan misshaglig yrkesbroder. Man ville ha »allsidiga reformer», heter det eufemistiskt hos den ene af separatismens advokater, den i A. B. som tillika

jämrar sig öfver den »rätt bittra erfarenhet», de reformatoriska andarne inom den gamla förläggareföreningen inhöstat under årens lopp. Och separatismens chef andrager i G. H. T., att i de *större* förlagsfirmornas ögon samma förening lemnat mycket öfrigt att önska såväl i afseende på organisationen som handhafvandet af föreningens angelägenheter. Ett derför för en del år sedan väckt stadgeändringsförslag hade emellertid vederfarits det för stadgeändringsförslag i allmänhet ingalunda sällsporda, om ock för resp. förslagsställare alltid mindre behagliga ödet att ramla. Vi få ej närmare höra talas om detta, om jag ej misstar mig, af sjelfve hr Holm väckta, men af andra då föga understödda förslag; men har det i samma eller större grad varit prägladt af liknande benägenhet, som röjer sig hos den nya föreningens stadgar, att till de smås, till det stora flertalets förfång koncentrera makten hos en liten oligarki af de stora förläggarne, då var det öfverklagade bristande tillmötesgåendet föga att undra öfver. En liktorn, der skon tyckes ha klämt riktigt med besked, har varit malheuren förra året, då ej bokförläggarnes Ivar Blå blef ordförande, utan den gamle ordföranden, nageln i ögat på flere, slutligen blef omvald. Då man sålunda ånyo erfor svårigheten att få igenom hvad man ville, då uppfördes efter några månader komedien »Divorçons» och då föll med hvarjehanda buller från himmelen ett varmt sedlighetsnit öfver åtskilliga förläggare och man fick upplefva det uppbyggligt komiska skådespelet af huru hvarjehanda förläggare och distributörer af vissa af hrr Personne och Wirsén proskriberade arbeten blefvo botfärdiga Magdalenor och till korsets fot krypande röfvare i splittermoderna upplagor.

Den gamla förläggareföreningens ändamål var att befordra enhet i åtgärder för förlagsartiklarnes spridning, att i öfrigt betjena gemensamma intressen och verka till gagn för den svenska bokhandeln. Detta mål har den synbarligen trott sig vinna genom att bygga på en ganska demokratisk basis, att göra ringen så vid som möjligt, och inträdescensus sattes derför ganska lågt. Den andra föreningen ville ock befordra enheten i åtgärder, men tillkännagaf derjämte ganska tydligt i första paragrafen af sina stadgar, att svenska bokhandeln sjunkit ned i gyttjan, hvadan den skulle höjas och sundt utvecklas. I allmänhet går tidens sträfvan i demokratisk riktning, går ut på att vända sig till och få den stora allmänheten in i sin verksamhetssfer, men den nya föreningen syftar högre upp än så. Den omfattar de »bäste» inom kåren; det har ju Stockholms

Dagblad sagt en gång, när det var i sitt som allra sedligaste helgdagslynne. Värdet af dessa sträfvanden lemna vi emellertid för närvarande derhän. Onekligen måste det dock alltid anses vara ett högst underbart sätt att söka befordra »enheten i åtgärder» genom att införa sådana bestämmelser, som utestänga en icke blott numerärt betydande del af kåren och deribland äfven dem, hvilka för sina affärers utveckling och upparbetande äro mest i behof af det understöd, föreningen afser att bereda sina medlemmar gent emot kommissionärerna. Ställer man vidare tillsammans härmed talet om det andra ändamålet, kommer man lätt på den tanken, att de stora, »de bäste» *a priori* betrakta dessa utstängda och förkastade såsom kårens parias, såsom element, hinderliga för eller åtminstone oförmögna att fatta hvad till »svenska bokhandelns höjande och sunda utveckling» rätteligen hör.

När den nya föreningens medlemmar emellertid icke längre vilja sällskapa med de många förläggare, hvilka tillika äro bokhandlare, bete de sig på sant parvenymanér; man skäms för sina egna föregående eller sina yrkeskamrater. För många rätt betydande förläggarefirmor har boklådan varit det relativt oansenliga skal, hvarur förlagsaffären småningom utvecklat sig, som man väl får antaga, literaturen till fromma. Så har fallet varit t. ex. med hrr Beijer och Giron bland de utträdda; och en af dem, nämligen representanten för firman Samson & Wallin, bedrifver som bekant än i dag bokhandelsaffär.

Sistnämnde bokförläggares och bokhandlares ledamotskap i föreningen kan för öfrigt tjena till en mycket karakteristisk illustration på den tragikomiska tanklöshet och inkonsekvens, hvarmed de hedervärda föreningsstiftarne gått till väga, så väl vid nedskrifvandet som vid tillämpandet af sina egna stadgar. Och ändå ha de i spetsen för sig en rutinerad jurist, hvars juridiska stil och benägenhet att bibringa nödiga insigter i formernas rätta bruk röja sig litet hvarstädes i stadgarne, exempelvis i den löjligt omständliga § 30. Firman Samson & Wallin gjorde sällskap icke blott i utträdandet ur den gamla, utan ock i stiftandet af den nya föreningen, som bygdes bland annat på principen, att ingen bokhandlare skulle få vara med. Man kan ju möjligen i det virrvarr och bråk, som förmodligen åtföljde sjelfva »startandet», finna en ursäkt öfver det stora blunder, man gjorde sig skyldig till genom att låta denna firma vara med. Sedan skrefvos stadgar och dervid vill det till en början synas, som om man, i inledningsorden i § 2 om stiftarne; varit betänkt på beredande

af ett litet kryphål för sagda firmas räkning. Men om det är förklarligt, hvarför firman *blifvit* medlem, aflägsna stadgarne i det följande alla försök till tillfredsställande förklaring öfver dess *kvarstannande*. I § 6 förbjudes medlem »att vid sidan af sin bokförlagsverksamhet i öppen bod drifva handel med andra förläggares skrifter inom flere olika grenar af literaturen». I § 11 förpligtigas föreningens medlemmar att ställa sig till *ovilkorlig* efterrättelse stadgarnes innehåll, och straffpåföljden är att den brottslige må på derom af annan medlem framställdt yrkande ställas under omröstning, huruvida han skall skiljas från föreningen eller ej. Men derom hör man ej talas beträffande firman S. & W.

Man måste erkänna, att hrr stadgeskrifvare dels icke tyckas haft tankarne med sig vid sitt verk, dels sjelfva visa minsta aktningen för detsamma. Att redan innan trycksvärtan, ja ens bläcket på konceptet hunnit torka, bryta mot fastställd lag vittnar, måste man säga, om högst betänklig karaktärslöshet. Och sådana herrar vilja upphäfva sig till domare öfver literaturen och bestämma hvad som får förläggas och spridas! De vilja inbilla sig sjelfva och andra, att de uppträda i literaturens intressen; bort det, de tjena kotteri- och personliga intressen.

När man ser denna nyckfullhet, kan man väl förstå, huru föreningen kommer att bete sig vid tillämpningen af bestämmelsen i § 3 mom. 1, hvarigenom förläggare af skrift, som »pröfvas vara af verklig betydelse för den inhemska literaturen och vunnit stor spridning», kan få komma in, äfven om han ej skulle uppfylla censusvilkoren. Äro dessa herrar vuxna att bestämma hvad som är af »verklig betydelse för den inhemska literaturen»? Af hvad redan är anfördt och här nedan anföres torde man vara berättigad till antagandet, att denna undantagsförmån egentligen kommer att beviljas dem som förstått »ställa sig in» hos de tongifvande. I sanning betecknande är äfven, att den enda bokförlagsfirma, som hittills gynnats härmed, är — Svenska bibelsällskapet.

Ehuru mycket kunde vara att vidare säga om det interdikt, som dessa kvasi-reformatorer utfärdat mot alla bokhandlare, som tillika befatta sig med bokförläggareverksamhet, och om de arrangemang, de för öfrigt vilja vidtaga med den för literatur och bildning visst icke ovigtiga bokhandelsnäringen, kan det vara nog att påpeka, att syftet med den förstnämnda åtgärden uppenbarligen är en blänkare, utsänd för att pröfva om förhållandena snart skola kunna tillåta en ukas att kommissionärerna

skola »helt och hållet egna sig åt sitt uppdrag, åtminstone icke konkurrera med hufvudmännen».

Om man är så begifven på att hålla bokförläggarskråret rent, att göra sig af med alla »utanför vår krets stående», hvarför riktar man inte sin energi mot t. ex. hrr boktryckare, hvilka väl äfven egentligen äro för näringen »främmande element». Näringen har ju inte häller gått alldeles fri från jurister, hvilka sin vana likmätigt sno sig in öfver allt, der det fins några större förtjenster att komma åt, men hvilka sjelfva ofta äro ackvisitioner af tämligen problematiskt värde.

* * *

Jag kommer nu till en ännu mindre sympativinnande sida af föreningens syfte. Det är då den afser att blifva en *censurförening*. Aftonbladsinsändaren har visserligen varnat för »ett obesinnadt förkättrande af den nya föreningen, hvarigenom man i någon mån kunde bidraga till framkallandet af en alltför stark reaktion, hvars annalkande fyller med oro en hvar som älskar frihet utan sjelfsvåld», men ehuru äfven jag hyser samma kärlek, tvekar jag icke att i korthet karakterisera detta föreningens sträfvande som ett slag i ansigtet på den svenska literaturen, på de misshagliga, oppositionella författarna. Och när man från det hållet vill finna i de uppställda bestämmelserna för medlems uteslutande en garanti mot förhastande och missbruk, så tål väl icke den garantien vid någon närmare granskning. Nog finnes det exempel på allmänna åklagare, som sakna omdöme och rusa åstad och förlöpa sig, och de värde herrarne torde vid närmare eftertanke komma i håg, att de hört talas om huru bland sakkunnige knappast råder mer än en mening om det nuvarande ytterst olämpliga sättet med domstolens inblandning i jurys tillsättning och der torde man icke alltid vara hågad att sätta likhetstecken mellan jury och samvetsdomstol. (G. H. T. gör ock med fog följande malitiösa reflexion: »Att en firma som kallar sig '*Hiertas* bokförlag' med minne af de åtal och domar, som dess grundläggare både som tidningsman och förläggare haft att utstå, kan vara med om en bestämmelse att utesluta den, som dömts af jury, är rent af tragikomiskt.»)

Och det skulle allt nog ytterst komma att hänga på, om en sådan förläggare förstode så pass väl manövrera sina kort,

att icke två andra medlemmar vågade eller ville påyrka hans uteslutande.

Och beträffande uteslutningen för förläggandet af skrift, som offentligen betecknats såsom för tukt och sedlighet sårande, kan väl med fog ifrågasättas, om *konkurrenter* i regeln kunna fälla en fullt opartisk och objektiv dom i det hänseendet. Och det, äfven om man tills vidare bortser från de vidt skiftande uppfattningarna af hvad som menas med »för tukt och sedlighet sårande». Men låt oss antaga, att man kunde på något sätt fastställa en viss definition på hvad som af en viss tid och en viss allmänhet borde anses såsom sådant, så har under diskussionen framförts så mycket, att man kan vara ursäktad, om man betviflar specielt flere af de utträdde herrarnes *förmåga* att korrekt tillämpa den definitionen, och säkert vore att icke få af dem sjelfva borde, om det funnes någon rättvisa, ställas under omröstning.

Låt oss börja t. ex. med »storkuku» för det hela, boktryckar- och bokförläggarfirman P. A. Norstedt & Söner. Dess chef synes icke ega större verklig kännedom om den nutida literaturen, än att han talar om »den flod af usel och sedeslös literatur, som, enligt hvad allmänt är kändt och erkändt, under de senare åren strömmat ut öfver vårt land». Om han egde tillräcklig literär beläsenhet och företoge sig att med stöd af bokhandelskatalogerna göra beräkningar, skulle han finna, att ej osedlighetens syndaflod f. n. brusade så öfverdrifvet hemskt. Men antagligen hade han sina uppgifter från hrr Personne och Wirsén och när en kgl. proposition ytterst kan vara inspirerad från den s. k. sedlighetspetitionen, bör ju en kgl. boktryckare ej skämmas för att stödja sig på dessa båda herrars omdömen.

Handelstidningen erinrade skämtsamt vidare nämnda bokförläggarefirma om att den hade på sitt förlag t. ex. Ariostos Rasande Roland samt Bellmans »poetiska arbeten före 1772», böcker som på sina ställen ingalunda äro tuktiga. Jag vill tillägga, att Paul Heyse och Turgenjeff skildra understundom sådana situationer, hvarom man icke gerna läser högt vid den hyggliga familjelampan inför den uppväxande ungdomen. Hr Holms svar är mycket karakteristiskt, men naivt: Ariosto är verldsberömd och öfversatt af en svenska akademiens ledamot, och Bellmans nämda arbeten efter skaldens egen handskrift utgifna af öfverbibliotekarien Klemming, hvadan ingendera äro hänförliga till osedliga arbeten. Hvilka förtjenster nu hrr Kullberg och Klemming än må ha, så har man väl aldrig förr hört dem åberopade såsom

högsta domare öfver sedligheten. Men de ha något som alltid tilltalar vissa: ett namn. Fortgå vi så till de andra, finna vi att hr Beijer, som icke generar sig för att genom auktioner sprida till vidsträckta kretsar giftet af sådan otrosliteratur, som t. ex. Hæckel m. fl., eller af obestridt osedliga böcker, som J. Bruzelius' Stockholmsmysterier, fastän han skäms att ha dem i sin förlagskatalog, ändock förlägger sådana klassiska, men på sina ställen vågade förf. som Kellgren, Horatius, Propertius. Äfven var hr Beijer ursprungligen förläggare till den sedermera af hrr Norstedt & Söner inköpta samlingen af Tegnérs bref, der bl. a. domkapitlet i Vexiö jämföres med en gödselhög och der förf. uttalar den förhoppningen att gud måtte ha fruntimmersansigte, i fall skalden i alla evigheters evighet skulle bli tvungen att betrakta detsamma, m. fl. upprörande hädelser. Hr Hæggström befordrar till verlden sådana af hr Personne fördömda skrifter som fru Edgrens arbeten, Ny illustr. tidning och Nornan, hr Fahlcrantz befattar sig med ej fullt renlärig teologisk literatur. Hr Geber säljer Strindbergs Röda rummet (hu då!!) och Bangs Fædra, Flauberts Salambô, Daudets Sappho etc. Och dessa blott hastigt hopsamlade exempel kunna lätt mångdubblas.

Och hvad skall man tänka om omdömesförmågan och principfastheten hos de bestämmande i »aktiebolaget Hiertas bokförlag». Hufvudegarne och således antagligen de bestämmande i bolaget äro samma personer som spela motsvarande roll i Aftonbladets aktiebolag. Nåväl, förläggarefirman annonserar nu vidt och bredt om en ny upplaga af Eugène Sue, »Den vandrande juden», hvilket arbete som bekant har *socialistiska* tendenser och om jag ej missminnes äfven innehåller pikanta, för ungdomen ej fullt passande situationer. Tidningen, som, i förbigående anmärkt, gaf sig det fattigdomsbeviset att den ej sjelf haft tillfälle att skaffa sig någon närmare kännedom om de förhållanden, som stodo i samband med skismen, är bekajad med socialistfobi i mycket hög grad, så att den t. ex. ej ens kunde tillåta en ung nästan utblottad, mycket aktningsvärd f. d. medarbetare, hvilken var socialist, att för sin existens lemna notiser dit, hvilket deremot icke förmenas en mängd notoriska suddar.

Man har ännu icke hört talas om, men får det förmodligen snart, att väldiga bål på de återstående upplagorna af all denna osedlighetsliteratur stälts till af de botfärdiga förläggarne, likasom ock att de afsatt alla de syndapengar de härpå vunnit till en fond för en inre mission bland förläggare, ja, kanske rent af till en s. k. midnattsmission eller till ett räddningshem för

genom denna literatur depraverade samhällsmedlemmar. Tills de genom någon sådan åtgärd på ett fullt öfvertygande sätt i handling visat sin tro, kunde de t. ex. åt hr von Steijern öfverlemna hela hedern med att rädda literaturen från dylika pestbölder. Han är rätte mannen för sådant och med hans vänskapstjenster mot yttrande- och församlingsfriheten skola vi syssla litet grand nästa gång.

Under tiden kunde de måhända ha godt af att närmare begrunda, hvad t. ex. en af de rappåre danska förläggarne yttrat till svar på hvarjehanda jolt af en hr Fr. Bertelsen ang. förläggares moraliska ansvar. För att karakterisera hvad andas barn denne sistnämnda, Danmarks hr Personne, är, torde ett par utdrag vara alldeles tillräckliga. Han gör den melankoliska reflexionen, att det i sedlighetsfrågan skulle knapt hjelpa synnerligen att sätta polismyndigheterna i rörelse eller att vända sig till de lagstiftande myndigheterna för att få skarpare bestämmelser, då den moraliska slapphet, som ligger i hela vår tid och icke minst i danska folket, icke skulle underlåta att ge sig till känna i sjelfva myndigheternas och lagstiftarnes sätt att se frågan. Upprättandet af en privat sedlighetspolis på sjelfva bokhandelsområdet skulle icke häller föra till önskadt resultat, då gränsen för sedligheten är ständigt flytande och man icke får förutsätta, att bokhandlarne mer än andra dödliga äro höjda öfver det allmänna förderfvet. Derför föredrar han att litet hvar skall taga bokhandlare och förläggare en och en under enskild behandling och söka väcka det sofvande samvetet. Hans literära bildning och omdömeskraft återspegla sig bäst i följande litania:

»Det är ett faktum, att nästan hela den moderna literaturen, med enstaka hederliga undantag, syftar på en helt ny moral och alltså en falsk moral, falsk icke blott derför att den står i motsats till kristendomens (förf. stafvar naturligtvis detta ord med ch) fordringar, men emedan den förvränger, besudlar och bibringar ett falskt begrepp om den institution, utan hvilken ingen samhällsmoral kan tänkas möjlig, äktenskapet för lifstid. Det skall icke här talas om angreppen på kristendomen, ty det är en sak för sig, men äktenskapet är en institution, som är 4,000 år äldre än kristendomen, och ve det folk eller det slägte, hvars begrepp om denna sak förvirras.»

I ett svar härpå gör den ofvan antydda förläggaren åtskilliga mycket sunda erinringar. Så t. ex. att det på grund af publikens ängslan för böcker, som på ett eller annat sätt stämplas som »moderna», »naturalistiska» etc., skulle vara ur

affärssynpunkt föga uppmuntrande att spekulera i s. k. modern literatur, hvadan denna ej ovanliga beskyllning förlorar sin udd. Publikens motvilja är helt naturlig. »En ny literatur kräfver en ny publik, som bildar sig först småningom. När de nya böckerna köpas, är det icke på grund af deras tendens, men derför att deras förf. ha talang. Och häri visar sig en ästetiskt bildad förläggares naturliga uppgift: att upptäcka nya talanger, kassera hvad som icke duger, att vårda och sköta om de uppspirande lofvande anlagen, bereda dem de bästa möjliga existensvilkor, som kunna åstadkommas i ett litet, icke synnerligen välmående land med en föga spridd literatur.» Der är förläggarens ansvar närmast att söka. Är han en mogen, betänksam man kan han ofta vara i stånd att verka lugnande på ungdomlig hetsighet och få mildrade uttryck, som eljest skulle såra annorlunda tänkande. Men synnerligen längre kan och bör han icke gå; han har icke rätt att kväfva talangen eller snedvrida den genom ett försök att böja den in under sina egna åsigter om religion och moral. Ansvaret — och äran för den literära produktionen måste han öfverlemna åt författarne; han är ju dock endast, såsom konung Oskar II en gång träffande sade, »tjenaren i literaturens tempel».

Hvilken uppfattning är väl sundare och noblare, den som ger sig uttryck i dessa ord, yttrade af en förläggare af judiskt ursprung, eller den, som våra kristna, s. k. bäste förläggare vilja göra sig till tolk och verktyg för? Svaret är lätt.

»Bland menniskoandens mest betydande framställningar finnas åtskilliga, som icke kunna bestå för en strängare morals dom. Skulle man verkligen önska dessa arbeten oskrifna? De flesta förståndiga män skola svara nej; de betrakta det snille, som uppenbarar sig uti dessa verk, som ett så stort lifsgodt för menskligheten, att man får taga de mindre gynsamma sidorna med på köpet, äfven om det bortses derifrån, att det ju dock i det hela vänder sig om naturliga förhållanden, hvarom man må kunna tala på ett naturligt sätt. Det är riktigt, att ungdomen må hållas undan från sådant; det är föräldrarnas och skolans sak; men derför att en fem års pojke icke kan tåla tobak eller starkt kaffe, skall man väl icke förbjuda all cigarrfabrikation eller kaffehandel.» Hvar går gränsen? Är Oehlenschlägers Helge, Adam Homo, Aarestrups dikter, Goethes Faust en tillräckligt sederen literatur? Eller har tiden tillräckligt rensat all s. k. klassisk literatur? I afseende på äktenskapet erinrar hr Philipsen dels om dess högst varierande former under

årtusendenas lopp och dels om den roll debatten om kvinnofrågan spelar på alla håll, hvadan det är både nödigt och riktigt att denna oss alla berörande fråga debatteras äfven i literaturen så fullständigt och allsidigt som möjligt.

Det må vara nog härmed. Detta försök af vissa våra förläggare att anlägga tvångströja på vår literatur och våra författare har ett visst slägttycke med en och annan rå hunddressörs metod att genom rosenkrans, svält och dylika medel experimentera med dem anförtrodda hundar, så att de bli kuschade. Vrider man till den ekonomiska tumskrufven, kan man nog få en och annan författare att »gå till Kanossa», derom tviflar jag ej, men literaturen böjer sig ej rätt länge under några obskuranters fåvitska försök att spela förmyndare.

Literärt "tryck".

Ett par aforismer.

»Vi tyrannisera oss af dessa literatörer,
som kallas det unga Sverige.»
J. Personne.

»Upplösningsliteratur.»

Namnet förekommer i denna tid ofta i tryck, så ofta det i högertidningar blir tal om osedligheten hos skolungdomen, denna osedlighet, som blifvit väckt till lif af »Strindbergsliteraturen».

Och Strindbergsliteraturen det är som vi veta hela den yngre riktning inom svensk bokalstring, som ej sanktionerats af svenska akademien.

Upplösningsliteratur, det är enligt några hela den europeiska literatur, som befattar sig med samtidens idéer, derför att den vill reformera, vill sofra, ibland till och med vill störta.

Enligt andra — dit hör exempelvis den just i dessa dagar ryktbar blifne lektor Personne, om hvars bekanta broschyr jag ju ej behöfver påminna, — få vi ej räkna utlänningarne, särskildt hvarken Ibsen, Björnson, Lie eller Kielland till desse osedlige omstörtningsmän, utan endast vårt »unga Sverige». Detta träffliga och ovanligt berättigade smeknamn är af lektor P. återuppväckt och insatt i dess gamla rättigheter.

Det är »det unga Sverige», som förstör skolungdomen, denna hittills erkännansvärdt moraliska skolungdom. Förr nöjde den sig med att läsa Braun och Paul de Kock jämte ett och annat, som köptes försegladt. Detta var mindre att tala om, men *nu!* Tänkom oss att ett stackars outvecklad gossebarn får en om socialism och allt möjligt annat resonnerande långrandig bok af

Strindberg i handom! Tänk om han läser Mathilda Roos' eller Anna Wahlenbergs romaner! Eller fantiserar i månsken med Oscar Levertin eller med Ola Hanson trampar den skånska slättens mylla i melankolisk höstaftonsbelysning!

Jag skall inte förutsätta den gräsliga möjlighet att den beklagansvärda gossen kunde ertappas läsande Emile Zola i svensk öfversättning — sådan öfversättning, der allt anstötligt och litet dazu är omsorgsfullt bortklippt. Han är i alla fall såld, han står på ett oändligt lägre trappsteg än hans pappa, som *läste* Bellman och bildade sin själ med »Vildhjernans memoarer», och äldsta bror, till hvars ungdomsminnen vissa »fröjdlokaler» här i hufvudstaden höra, och som oantastad gick på Djurgårdsteatern och såg »Lilla Putte», ett diktverk som skildrade den unge mannens uppfostran i erotik, en uppfostran, hvilken räknade tre klasser: den första under ledning af kammarjungfrur (alltid pluralis), den andra under ledning af cocotter, den tredje med gifta fruar såsom lärmästarinnor — tre stadier som måste genomlefvas, innan ynglingen borde gifta sig och bli en exemplarisk äkta man.

Men när »Lilla Putte» på sin tid spelades af Oskar Bäckström, då var ungdomen ännu oförderfvad. Sedan dess ha Strindberg, fru Edgren, fru Agrell och Tor Hedberg m. fl. inkräktat tiljorna som föreställa verlden. När Lilla Putte spelade sin informator små oskyldiga pojkstreck, då fans inte det unga Sverige och derför behöfde inte då skolynglingen Pettersson tagas i enskildt rektorsförhör med syftemål att utröna graden af hans osedliga vandel, derför behöfde man ej sätta i fråga att rektorer och lektorer skulle — antagligen i djupaste inkognito — hålla trogen vakt på vissa lastens nästen för att spana ut, huruvida någon af deras gossar möjligen förirrade sig dit, derför behöfde inga skärpta polisåtgärder med lagens huggande svärd skilja getterna från deras kamrater och dymedelst göra båda parterna hvar på sitt håll starkare i sedlighet.

Till osedlighet uppmanade emellertid hvarken den oförarglige gubben Paul de Kock eller hrr Najac & Hennequin, Lilla Puttes författare. De anföllo ingenting af det bestående, de sade inga obehagliga sanningar, utan nöjde sig med att småleende lysa den unge mannen på hans väg till ena pigo eller rättare till en hel massa pigor. Men det unga Sverige är så mycket obehagligare, alltigenom osedligt. Det är dock lätt att taga någon medlem af det solidariska bolaget i upptuktelse, ty om inte *han* har yttrat ett osedligt ord i sina dagar, så har någon annan

af ligan gjort det, och de äro ju en gång för alla solidariska, tänka partiets tankar och sjunga partiets och hvar och en dess medlemmars lof.

Lektor Personne gifver i sin ryktbara bok några värdefulla varnande vinkar angående just detta »unga Sveriges» literära bolag. Hvarje ny skribent, som förut blifvit kuggad i studentexamen eller blifvit stukad i Upsala och derför styrt in bland friseglarne, tages omedelbart efter sin debut under armarna och upphöjes till en storhet. Så snart en realistisk bok kommer ut — skrifver herr P. — så är det unga Sverige framme och öfversvämmar pressen med lofordande recensioner. Och inte nog med det, den liberala pressen tager sedan med rörande beredvillighet den skrifklådiges rykte om hand. Detta är en så känd sak, att sagesmannen ej ens brydde sig om att gifva några närmare fakta angående denna omtalade öfversvämning af befordrande recensioner »både här och der». Ty han liksom vi alla vet ju att det är det unga Sverige, som för närvarande enväldigt beherskar hela vårt lands press och derstädes sköter den literära kritiken. Såväl Aftonbladet som Allehanda, de båda Dagbladen, Postgumman och Vårt land, Nisse, Kasper, Figaro, Vikingen och Budkaflen — öfverallt herskar det unga Sverige, öfverallt förföljas vi af dess ökända kotterikritik.

I landsortsbladen likaså. Både *S—e* i Fyris, *K. W—g* i Handelstidningen, *A. K.* i Göteborgsposten och *Sigurd* i Smålandsposten äro som bekant blindt fanatiskt hängifna det unga Sverige. Den rättsinnige påpekaren af förhållandet har allt skäl att klaga med lektor Personne, som lika sent som språkriktigt skrifver att »Vi tyrannisera oss af dessa literatörer, som kallas det unga Sverige».

Öfverallt ha de nästlat sig in. För deras åsigters skull — om man kan tala om åsigter hos en dylik hop skränfockar — spränges bokförlagsföreningen, genom dem bli tidskrifts- och kalenderliteraturen, såsom lektor Personne visat, omöjlig att ha för rättskaffens medborgare. Den gode skolmannen har också redeligen varnat den publik, som han kunde misstänka hågad att använda sina pengar till uppmuntrande af svenska varor inom bokverlden, från att köpa realistpublikationerna Julrosor, Norden, Ny illustrerad tidning — hvilka under sina nuvarande ledare innehållit bidrag af sådana för samhället och moralen vådliga personligheter som Topelius, Snoilsky, Helena Nyblom, O. Hermelin, Erik Bögh, teologie professor H. Scharling, O. Montelius m. fl.

Och vi ha till råga på eländet också julkalendern Svea, »redigerad af det unga Sverige», till hvilket samfund sålunda lektor Personne räknar: Frans Hedberg, Claës Lundin, C. J. Bergman, Albrekt Segerstedt, Harald Wieselgren, Amanda Kerfstedt, Lea, Axel Krook, hvilka allesamman vid sidan af åtskilliga yngre förmågor medverkat i de två senaste årgångarne af denna förderfliga realistpublikation.

Men vi böra prisa oss lyckliga, ty vi ha dock väktare, de der veta att ropa ett varningens ord i rättan tid, innan giftet ännu hunnit tränga till hjertat af samhällskroppen.

* * *

Ett solidariskt bolag var »unga Sverige» och »Strindbergare» äro dess medlemmar allesamman, det är nu en oemotsäglig sanning. Tecknaren af ställningar och förhållanden kan naturligtvis inte fästa sig vid sådana inkonsekvenser som att härföraren Strindbergs allmänt beundrade »Giftas I» möttes af en skarp kritik just af herr Nordensvan, — som enligt Personne är en förklarad »strindbergare» eller att »Giftas II» omtalades med erkännande mig veterligt endast af Georg Brandes och Ola Hansson — i »Politiken» och i »Framåt», — medan Strindbergs utpekade drabant, herr Geijerstam, var mycket häftig emot boken i Dagens Nyheter och herr Nordensvans kritik äfven var ogillande. Men det bör naturligtvis ej vara tillåtet att yttra något så för all moral och sedlighet stötande som att det fins *något* godt i dylika böcker, ej heller att Strindberg ännu ej är helt och hållet förtappad, fördetting.

Att upptaga saken och ingå i svaromål på dessa helgade sanningar är ej heller tillåtet, ty i så fall ha ju de rättsinnige allt skäl att utropa sitt ofta hörda triumferande: »Der ser man hur det träffat!»

Naturligtvis — »*qui s'excuse, s'accuse*». Nödvärn är ej tillåtet i vårt land.

* * *

Såsom ej gerna möjliga att hänföra till Strindbergslitteraturen behandlas utlandets ansedde författare med aktning och de store döde naturligtvis med beundran. Man kan visserligen sätta

i fråga, huruvida Bellmans och Wadmans dikter skulle stå prof-vet, om man skärskådade dem uteslutande ur etisk synpunkt i stället för att anlägga den vid bedömandet af skönliterära alster hittils brukliga estetiska måttstocken på dessa alster.

Man kan fråga, om ett och annat af Alfred de Mussets klassiska verk — exempelvis *Le chandelier* — är så särdeles moraliskt — och man kan draga fram Byrons Don Juan — men det är sant, Byron, den gudlöse, var ju bannlyst af det dygdiga Englands alla rättsinnige medborgare, och ingen bok-tryckare vågade utsätta sitt namn på dikten, då den trycktes. (Nu står hans staty i London!)

Det säges visserligen att Goethe var omoralisk, då han skref »Die Wahlverwandschaften», och en grofhuggare — ej alldeles obskur för resten — vid namn Ferdinand Lassalle var en gång mycket ohöflig mot den tyska publiken, som enligt hvad han vågade påstå ej kände särdeles noga till desse skalders och tänkares tankegång och åsigter, dem de lagerkrönte och reste statyer åt, men dem folket skulle stämpla med den djupaste indignation, om de nu stege fram och öppet förkunnade sin lära.

Och Karl Hildebrand — en ej heller alldeles okänd tysk personlighet, professor till på köpet, fastän *ej* i sitt fosterland — vågade — likväl anonym den gången — säga sina landsmän rent ut, att deras stormän på det andliga området brutit sig väg fram »*mot nationens vilja och bekämpade af denna*» — ett uttryck som nog kan finna tillämpning på andra förhållan-den än de som råda i Bismarcks rike.

Men tänk om Bellman nu diktade sina visor, ord för ord sådana de äro. Slå upp dem och läs! Eller om Ibsen nu i ofördragsamhetens och öfversitteriets år 1887 utgaf »Kjærlighe-hedens Komedie» anonymt — kastade fram alla dessa radikala yttranden om äktenskapet!

När en ansedd författares namn står på ett titelblad eller på en teateraffisch, då tillåtes det honom ostraffadt att yttra saker, dem en ännu ej till pensionsåldern hunnen svensk genast skulle bli hudflängd för, sig sjelf till straff och androm till varnagel.

Björnson får säga — i Nya systemet — att det äldre, nu lefvande slägtet varit för slappt i sin ungdom, derför äro de unga nu för skarpa. Han får säga rent ut att samhället är bygdt på lögn, och Ibsen får instämma. Jonas Lie, den frid-samme, får utan att det väcker vare sig indignation eller ens

någon slags uppståndelse skrifva Kommendörens döttrar, hvars innehåll visar huru en hel familjs alla medlemmar gå under derför att de vörda och redeligen efterlefva den herskande moralen, de af rabulister så kallade konventionella lögnerna. Tolstoy får utdöma hela samhället, får vara hur skonlöst skarp han vill.

Men gud nåde den svensk under femtio års ålder, som utan att citera instämmer med de ansedde utlänningarna och går i deras spår! I hans mun blir det genast »upplösningsliteratur» och »Strindbergskt», hvarje ord han säger.

Hur är det Björnson yttrar genom gamle Kampe i Nya systemet:

»Er du med i stærke forhold,
dine ævner fræm dig förer.
Er du med i trange, stille,
dine småfejl fast dig hæfter — —»

Han hade inte så alldeles orätt, den gamle Kampe!

* * *

Osedlig literatur bör och måste naturligtvis stäfjas, det blir ju inte fråga om annat. Men lika litet som polisen någonsin kunnat undertrycka en lifskraftig literatur, lika litet ha polisåtgärder gjort ungdomen ett grand sedligare. Att förbjuden frukt är den mest begärliga, visade redan vår urmoder Eva i paradiset, och skolungdomen torde ännu ha kvar sin märkliga energi och uppfinningsrikhet när det gäller att »lura magistrar». Det är rent af otroligt, hvilken färdighet härutinnan polisuppsigt kan åstadkomma.

För en hvar som allvarligt önskar förbättring, torde det vara uppenbart, att blir ej andan inom hemmen, der vår ungdom uppfostras, mera sedligt ren än nu är förhållandet, då båta polisåtgärder till bra litet. Det är endast ytan de inverka på, de skapa hyckleri och kryperi, men det är också all förbättring de åstadkomma.

Men det är ett bekvämt sätt att slå mynt af sin moralitet genom att hugga in på realistliteraturen. Sådant är äfven alltid aktningsvärdt och faller alltid i god jord.

* * *

Om jag vill skrifva en samtidsskildring, en karaktärsbild af det ena eller andra slaget, skall jag då först och främst tänka efter huruvida en skolpojke kan bli uppbygd af det jag framställer eller om en uppretad gossfantasi, som *söker* hetsande medel, skall kunna destillera ut ur historien något, som kunde ha en skadlig inverkan på honom?

Fins det då ej både betydelsefulla och aktningsvärda böcker, som *ej* äro lämpade för skolungdomens utvecklingsskede?

Der en verklig talang uppträder, går han för öfrigt sin egen väg, obekymrad om skolmästare och verop.

Läs Byrons uttalanden om hans afundsmän hemma i fosterlandet.

Jag kommer att tänka på en fransk samtida: Guy de Maupassant. *Det* är en osedlig författare, kan inte nekas, han är till den grad osedlig, att en hygglig svensk realist af dem, som lektor Personne bundit vid skampålen, skäms hjertligen åt några hans berättelser.

Maupassant ger moral och sedlighet en god dag, sträfvar aldrig ett tecken efter att förbättra sin läsare. Om han är lyst i bann af någon sedlighetsvaktare — förutom Stockholms Dagblad, som varnat sin läsekrets från att studera *Mont-Oriol*, en bra bok —, vet jag inte, men hvad jag vet är att han aldrig ockrat på osedlighet och att hans odisputabla talang tvingat kritik liksom publik att öfverse med hans lasciviteter.

Tänkom oss honom under svensk horisont i den tid som är! Han vore moraliskt död, han skulle längesedan ledsnat på att skrifva, eller — hvilket är det troligaste — skulle han skyndat att öfvergifva fosterlandet och vi andra skulle kappats om att smäda hans brist på patriotism.

Tänkom oss att han här skrifvit en roman om tidningsfolk, sådan som Bel-Ami! Stackars karl, jag tycker mig läsa recensionerna! Men i Frankrike har Bel-Ami ej hindrat honom från att nu liksom förr vara medarbetare i både den ena tidningen och den andra. I detta land har man nämligen lärt sig både tolerans och höflighet.

Den som känner Maupassants och öfrige fransmäns literära ståndpunkt, skall lätt uppdraga paralleler mellan *deras* verld och *vår,* vi som lefva i polarluftstrecken, der, som allas vår bekante Löpar-Nisse säger, himlahvalfvet är så nära jordytan att man ej kan gå rak.

Allt på sin rätta plats! Jag betänker mig innan jag ställer Maupassants mest skabrösa volym på min bokhylla. Men att

gifva lektor Personne en plats der kan naturligtvis aldrig komma i fråga. På min hylla har jag mina bokliga vänner, dem jag aktar. Det är en brokig samling, och der mötas idéer, som ej äro mina egna, men idéernas fanbärare stå i led som soldater — en hvar har sitt hufvud för sig, sitt eget samvete och sitt eget sätt att tala. Men till striden gå de för ett gemensamt mål.

Vår literatur lefver i tryckande luftstreck, under svåra förhållanden, under häftig konkurrens med utlandets — öfversättningar bli ju alltid billigare än originalarbeten — under några tidningars förnäma partiskhet, hvilken ofta nog ter sig särdeles komisk, under publikens kända liknöjdhet och olust att understödja vårt eget — att vårdslösa *det* är ju ett svenskt karaktärsdrag.

Men just derför att vi måste vårda vår unga literatur i dess uppkomst — så vida vi vilja ega någon literatur, stödjande sig på fast mark och ej blott sväfvande i det blå — vårda den med en smula kärlek och öfverseende men likväl med allvar, just derför är det så nedslående, när en eller annan modern kritiker sådan som lektor P. uppträder med sina suveräna och så förträffligt motiverade förkastelsedomar öfver allt och alla. Inga undantag, inga medgifvanden att der döljes *något* godt ibland allt ogräset, utan allt skuret öfver en kam, allt bedömdt med en öfverlägsenhet, som närmast visar hur föga domaren har reda på det han bedömer, så käckt som han hugger i sten, dernäst att han är spögubbe men ej ett tecken kritiker i egenskap af förklarare, och slutligen och sist att han ej skyr låga medel för sitt ändamål.

* * *

När Paul Heyse säger — se Vandreaaret af Karl Gjellerup, sid. 495 — att han är idealist och att, hvad man än skildrar, man bör skildra så att åskådaren går stärkt och ej nedslagen från skådespelet, då är jag obetingadt med.

Men jag vill ej motsäga August Strindberg, när han — på en tid, då han var sundare än nu — yttrade: »När vi kommit så långt att vi gråta öfver oss (sjelfva och våra fel), då äro vi redan bättre.»

Jag vill också påminna om en känd men ofta glömd sentens, som lyder: *Tout comprendre, c'est tout pardonner.*

Plats för de olika idéerna, bort med allt hvad skygglappar heter, intet tryck, ingen tyrannisk lagskipning — från högern lika väl som från venstern — inom andens verld! Frihet, frihet för idéerna!

St. Just.

Från Paris till London.

Resebref af

Cecilia Wærn.

Det yttre Paris var i år tämligen oförändradt. Ännu stod Louvre-platsen i samma skick, med annonsklädda plank kring det färdiga, men ännu icke aftäckta Gambetta-monumentet, med hela platsen nedåt de förra Tuilerierna inkräktad af postvärkets skräpiga baracker och skjul — Tuilerieplatsen är Parisarnes Helgeandsholme. Om Paris' yttre var sig, på det hela taget, likt, så fans der desto mer nytt att se på utställningarna. Salonen var ej rik på mästervärk, men var full af ansatser och sträfvanden och hade hela intresset af en säregen fysionomi. Salle Georges Petit hade en »Exposition Internationale» af öfvervägande goda saker. École des Beaux-Arts bjöd på en utställnig af bondemålaren Millets arbeten, af oförlikneligt intresse för alla vänner af modern konst, af väldig kraft som argument för de förhandenvarande ämnenas förmåga att inspirera stor konst. Louvren hade ändtligen fått färdig och slagit upp portarne till den nya salen, f. d. Salle des Etats, där man under tämligen gynsamma omständigheter fick tillfälle att studera museets skatter af aflidna, moderna mästares arbeten.

På någon närmare granskning af dem, eller af Millet-utställningen tänker jag dock här icke inlåta mig. Lika litet, som på en utförlig redogörelse för utställningarna för året. Jag fruktar, att en sådan hunnit förlora sitt marknadsvärde. Men några ord om det, som gjorde lifligaste intryck, och tycktes vara det för tidens konststräfvan mest utmärkande, äro kanske fortfarande ej utan sitt intresse?

Ljusproblemet fortsätter tydligen att sysselsätta sinnena, ja, lifligare än någonsin — så, att det för mig satte sin prägel på hela Salonen. När jag nu tänker tillbaka på den, när minnet

fått göra sin omedvetet sofrande och klassificerande tjänst — sedan först de individuella konstverken intagit sina platser för sig — när de många triviala dukarne icke längre störa genom sin närvaro, då är det sträfvan att bli herre öfver ljusets hemligheter, som står för hågkomsten som det mest utmärkande allmänna draget i 1887 års Salon. Ljus ser man i alla variationer; från ett Stilleben — om man så får kalla en ganska fantasistimulerande bild af ett rikt uppdukadt dessertbord, belyst af en rödbeslöjad lampa — och upp till Albert Besnards Le Soir de la Vie, der ljuset, fast i och för sig ståtligt behandladt, blott är medel, icke mål. Taflan föreställer tvänne gamla makar, som sitta i skymningen utanför sin hydda, trofast lutade intill hvarandra. Genom den öppna dörren strömmar den belysta interiörens varma ljus ut i den blåa, vibrerande skymning, som omgifver de båda gamla. Det är en stor, dekorativ målning, full af symbolism, som icke kyler, utan tvärtom väcker och fängslar.

På beslägtadt område märkes vidare *Girardot,* en af de unge, som hade en stor månskenstafla, för hvilken han fick 3:dje medaljen och statens »bourse de voyage» samt något mera, jag mins ej hvad. Taflan kallas »Ruth et Booz» och framställer en gammal man och en ung kvinna, som sitta lutade emot sädeskärfvarne i en lada, fullt belysta af månskenet, som strömmar in, rikt, känsligt, silfverhvitt, genom dörröppningen. Den berömde *Duez* hade ett stort månsken, ett strandparti med kor i skymningen. Stranden är ännu grön, månen ljusgul, haf och himmel violetta. Det är som såge man hafvet röra sig sakta, sakta, i stora vågor, som kände man hela förtrollningen af en sådan yppig kväll vid kusten. Vidare hade *Rixens* en kvällsinteriör i en smedja, med de seniga kropparne präktigt belysta från de flammande härdarne. *Kröyer* hade sin stora ljusdunkelstafla, den från Göteborgsutställningen välbekanta »Musik i ateliern»; *Viggo Johanssen* sin kvicka, konstnärliga »Aftenpassiar». Äfven andra bland de mer betydande målarne, hvilkas namn det blefve för vidlyftigt att här uppräkna, hade gifvit sitt intyg på ljusproblemets tjuskraft. Men intresset för det var allmännare än så, hvar enda sal i Salonen gaf oss bevis derpå. Öfverallt ser man kvällsinteriörer, ljuseffektsstudier, af alla sorter och slag, både gamla och nya, så väl eldsljus som solsken, skymning, gasbelysning och månsken — eller två eller tre af dessa i vänskapsfull strid; spridda iakttagelser, ofta vittnande,

trots dukarnes ofullkomlighet, om talang och goda iakttagelser i detalj; derföre också af värde som teknisk sträfvan och af intresse som ett tidens tecken.

* * *

I landskapet märkte man detsamma. Hela utställningen var liksom ett försök — med mer eller mindre framgång som resultat, med mer eller mindre poesi i tolkning — att iakttaga och anteckna i första rummet ljusets olika utseende under olika luftstreck, vid olika tider på dygnet, på året. *Norrmanns* flammande midnattsol, *Montenards* sydländska morgon med sitt breda lugn i solljuset och stämningen, *Luigi-Loirs* trolska Pariserskymning, *Rosenbergs* bild från Stockholms skärgård, med sitt korta, skarpa solljus, äro blott några af de nämnvärda taflorna, som komma för minnet. För öfrigt förekommo: snö, skarpt solbelyst mellan svarta, smutsiga murar; sommarsolnedgång, flammande som ett norrsken öfver himlen; daggfrisk, glänsande, lofvande sommarmorgon; ljusa, rika vårkvällar, med österhimlen skiftande i blekaste rosenrödt; härliga sommareftermiddagar, där solröken glänser som guldväf mellan de höga träden; månsken i oändliga variationer, o. s. v. I synnerhet tillvaratagas aftonstämningarna, eftermiddagens öfvergång till solnedgång, solnedgångens till aftonrodnad och aftonrodnadens till natt. Morgonstämningarne funnos representerade, men tyckas ännu så länge väcka mindre intresse. — Men deras tid kommer väl också. Ingenting, icke ens de mest trälbundna vanor, kan i längden stå emot denna sunda ifver, af dels vetenskapligt, dels yrkesintresseradt, dels ock — panteistiskt ursprung, som allt mer gripit landskapsmålarne.

* * *

Bredvid detta sysslande med ljuset saknade ej Salonen bevis på, att mängden af konstnärer, ej de insigtsfulle store, börjat få ögonen öppna för, att vi lefva i en värld, som kan vara lika värd att måla af, som föråldrade sägner eller anekdoter ur historien. Särskildt betecknande var intresset för de vetenskapliga motiven, för interiörer från sjukhusen o. dyl. Men vid dem vågar jag ej dröja. Totalintrycket af målarkonsten

på Salonen blir i alla fall det, jag här sökt skildra — att man nu, så som aldrig förut, börjat förstå, att ljusfenomenens värld dock är den värld framför alla, inom hvilken målarkonsten borde vara hemmastadd.

* * *

Exposition Internationale i Salle Georges Petit, — hvilken nästan är att anse som en inre hälgedom till Salonen, då exklusive mästare, sådane som *Cazin* och *Monet*, som dragit sig ifrån Salonerna, utställa der, och andra då förstås göra sitt bästa för att vara värdigt representerade — Exposition Internationale bekräftade också detta intryck. Må vara, att utställarne voro konstnärsindividualiteter, som man gjorde bäst i, både för rättvisans och sin egen njutnings skull, att anse som sådana och icke som endast exponenter af en tidsriktning. Men man såg i alla fall åtskilliga bärare af riktningen. Besnard själf, i främsta rummet, med flera olika ljuseffekter och två stora, dekorativa målningar, »L'homme Primitif» och »L'homme Moderne». — Den senare — en grupp moderna människor på en balkong, vederkvickande sina trötta nerver i natten, en världsstad, med sina tusen ljus, djupt nedanför — rent storslagen till innehåll och stämning. *Kröyer*, med sin skymning vid Skagen med dess väldiga poesi och sina friska, sollysta, badande barn. *Larsson,* med syperba franska vårbilder, der solljuset är klart och skarpt som en finslipad klinga, med bilder af sommarsol och höstluft i Stockholm, af elektriskt ljus i en rik interiör. *Edelfelt,* med säkra transskriptioner af starkt solljus. *Heyerdahl,* med goda iakttagelser om den nordiska skärgårdsluften. Slutligen amerikanaren *Harrisson*, med sina nymfer — små förtjusande studier af solstrålarnes lek med nakna kvinnokroppar i gräset — och *Cazin,* den vemodige, stämningsfulle skalden i färger, målaren af tungsinta rägnstämningar och mildt gråväder. Men också af skymningen och aftonstjärnan och af badande kvinnor, mildt belysta af den bleka kvällssolen.

Och impressionisterna sedan. Upphofsmännen, till en stor del, till hela rörelsen, de, som framför allt satt som sitt mål att lära sig att återge solljuset, icke i en glänsande guldflod, som hos Claude Lorrain och många andra, utan sammansatt af solspektrets hufvudfärger; dallrande, gäckande, intensivt, som i naturen; de, som ej fruktat att gå för långt, hällre än att

stanna på halfva vägen — banbrytarne, utposterna! Också de funnos hos Georges Petit. Misslyckade i somliga dukar, alldeles omöjliga. I andra åter — öfverraskande, icke omedelbart tilltalande — men med något att säga, likväl. I andra slutligen, i Monets snillrika kustbilder, af alldeles öfvertygande kraft och förvånande ljusverkan.

* * *

Bland alla reslifvets många intryck och lifliga väckelser, vet jag för min del få förnimmelser, som ge de ästetiska nerverna, om jag så får uttrycka mig, en lifligare stöt än att komma en sommardag från Paris till London. Isynnerhet om man varit någon tid i Paris och icke längre är nog tacksam för dess vackra luft och enkla, breda storstadsförhållanden samt rika yttring af konstnärligt sinne. Om man börjar plågas af allt det enerverade och andefattiga hos boulevardtyperna, af bourgeoisiens brist på smak och allt det effektsökande, det tomma det osjälfständiga, som frodas på Salonen, som på alla stora utställningar som funnits sedan sådana inrättats. — Då bör man resa till London!

Kontrasten, liflig som den är och egnad att framhålla allt det bästa i Paris, är icke ensamt ästetiskt plågsam. Luften, svår att inandas och ofta obehagligt våt, bjuder ögat på en omvexlande mångfald fina och öfverraskande ljuseffekter, som man ej får se make till någonstädes på jorden. Dimman kan vara krithvit eller blågrå, rödgul eller röktopasfärgad, allt som en af de olika faktorerna fuktighet, stenkolsrök eller solsken tager öfverhanden. Klar är väl luften aldrig, men deremot är den outtröttlig i nya kombinationer. Den kan svepa in tornen i Westminster i djupaste dimma, rörlig, guldgrå, genomspelad af ljus, som återglänser lifligt från förgyllningarna däruppe. Eller kan dimman endast ligga qvar som en fin, blågrå slöja mellan träden i parkerna och egendomligt accentuera deras afstånd från hvarandra, ge kraft och förtrollning åt perspektivet mellan trädstammarne. Ibland är den tät som ett moln, genomglödgad af ett förunderligt, starkt rödgult ljus, mot hvilket det närmaste gräset och de framträdande partierna af buskagerna stå så intensivt gröna, att det värkar som ett feeri på teatern. Öfver floden vidtar åter en annan, silfverglittrande, blygrå och svart, som ett mästerstycke af prydnadssmide — eller glänsande laxgul

och florslikt brungrå som en oefterhärmlig baltoilett. — Ja, det kan växla i det oändliga, och sällan går en sommardag, ens under regnväder, utan att bjuda något af intresse.

* * *

Går man så upp på »Royal Academys» utställning — Londons Salon — framkallas åter ovilkorligen jämförelsen med Salonen. — *Der* fans skräp i oändlighet, tomhet och flärd. Men hur det var, var ändå hela luften konstnärlig och stimulerande till ästetisk verksamhet. Man kunde ta miste på de riktningar, man såg, eller de ansatser, man satte mest värde på — men man kunde ej låta bli att känna tillvaron af, och drifvas att spekulera öfver, mångfaldiga riktningar, artistiska ansatser. — Medan *här* — ja, jag kan ej finna andra ord för det, än att mängden af utställare försöker att utsäga sina tankar på ett främmande språk, hvars grundelementer den icke ens känner till. — Tankar ha de nog, eller rättare öfvertygelse, om det kunde hjälpa dem. Men det gör det tyvärr ej, så länge de envisas, att i detta målningens språk, som de ej beherska, vilja säga det, som de sjelfva funnit så mycket bättre uttryck för i sina romaner och sin poesi. — Marknad ha de förstås också för sina småbarn och hundar, sentimentala genrebilder, pre-rafaelitiska allegorier och smånäpna situationer ur historien, ur romaner och biografier. Men konst är det ej. Konst fins likväl i England och mycket imponerande sådan. Här liksom annorstädes födas verkliga begåfningar och gå sin egen väg fram, obekymrade om »riktningar» när ej riktningarna gå i deras fotspår — gå kanske mer ostörda i England, än i andra länder. Utländingar bosätta sig också i England och sätta sin prägel på de årliga utställningarna. Men *Alma-Tademas* fina grekiska taflor, *Sargents* djerfva bild af hvitklädda barn, som i den börjande skymningen stå och hänga upp nytända papperslyktor bland liljor och rosor, *Whistlers* stämningsbitar nödgas man lemna ur räkningen.

För att då hålla oss till den engelska målarekonsten, sådan den representerades på Royal Academys utställning, var det framför allt porträtten, som väckte uppmärksamheten. Engelsmännen äro rent öfverdådiga i att måla porträtt! De ha flera berömda målare, hvilkas porträtt alla göra intryck af, att det är människor, icke konterfejer, man har att göra med. Men isyn-

nerhet är det *Frank-Holls* karlporträtt, som slå an genom lif och djup i karaktäristiken, känslig friskhet i färgen och omedelbarhet i uppfattningen. Bra fort måtte han också måla; han hade 8 porträtt endast på Academys utställning.

Burne Jones är en bland koryfeerna af den pre-rafaelitiska skolan. — Deras program är i korthet att framställa innehållsdjupa allegorier, ämnen ur poesien och den grekiska hjältesagan i en naiv form, ofullkomlig, men af känsla och uttrycksfullhet, som de lånat från de italienska pre-rafaeliterna. De andra engelska pre-rafaeliterna *Watts* och *Holman Hunt* är det mig (fast personligen tämligen förtrolig med engelsk uppfattning i allmänhet) omöjligt att anse som annat än missriktade skalder, med kanske några konstnärliga egenskaper, men icke de vigtigaste. Men Burne Jones imponerar som ett artistiskt uttryck för denna egendomliga katolska mystik, hvilken genomgått England och i poesien drifvit fram så sköna blommor. — Hans färg är ej koloristisk, ej liflig eller frisk — men djup och glödande, ibland harmonisk. Och han är så genomglödgad af innehåll, att man ej kan affärda honom med påståendet, att det är konstrueradt. Hans konstnärliga vision är lika stark i sin art den, som Besnards.

Från Burne Jones till *Orchardson* — större steg kan man knappt tänka sig. Från den typiska willowwood'-, den mystiska pilträdsskogen, der de, som älskat förgäfves, vandra kring i drömmar — och in i ett raffineradt elegant förmak, dekoreradt i gult och hvitt, der ett ungt verldsligt par, nyss hemkommet från en bjudning, håller på med sin »första träta». — Man frestas nästan att ångra det man har sagt och tänkt om okonstnärligheten i England. Den måtte icke vara så dålig ändå, den jordmån, der så olikartade blommor kunna trifvas och slå ut! Också Orchardson är framförallt sig sjelf. Det fins intet påtagligt franskt i hans teknik. Litet sjuk är den — det är, som vore han bläblind, så gult ser han allting. Han väljer nu också alltid en starkgul fond och en färgställning i hvitt, gult, laxfärg, rödbrunt, upp till svart. Men inom denna skala är han en fin och säker konstnär. — Konstnärligt är också innehållet — den liffulla sedeskildringen — uppfattadt och behandladt. Detta är ej något vilsekommet romanskrifveri, utan ett värdefullt inlägg till diskussionen om lämpliga motiv.

* *
*

Landskapsmålningen på Royal Academy gaf mycket att tänka på. Engelsmännen med sitt ytterst mottagliga sinne för naturen, sina stora traditioner i landskapsmålning, borde väl kunna skänka landskap, tycker man. Ja, man såg också vackra sådana. — Men ett bland de vackraste var, — liksom Alma-Tademas och Sargents taflor, ej med i räkningen. Det var af en utländing, svensken *Mauritz Lindström*. Andra åter, hela och sammanhållna dukar, *Easts* t. ex. buro tydliga spår af franska lärdomar. Det är nu icke ondt i det, tvärtom kunna engelsmännen ännu tåla vid en ganska stark dosis fransk teknik, utan att det gör dem någon skada.

Men det var icke heller dessa dukar, som gåfvo särskildt mycket att tänka på, utan det var anblicken af en hel grupp marin och landskapsmålningar, med tydligt slägttycke, som ovilkorligen skvallrade om gemensamma lärdomar eller gemensamma traditioner. — De äro för öfrigt, dessa dukar, arbeten af män med högt anseende äfven utom England. De vittna om vaket natursinne och stor skicklighet i återgifvandet af vissa naturföreteelser, t. ex. vattnets genomskinliga, djupa färg, reflexerna under en båt, drömslöjan af solrök öfver aflägsna kritklippsuddar och sommarlikt haf o. s. v. Engelsmännen äro nämligen syperba impressionister — — i sina första studier direkt efter naturen. Men när det sedan gäller, att sammanhålla dessa kärleksfulla iakttagelser till en tafla, att komponera ett landskap, som de ännu älska att göra — då komma de dåliga lärdomarne fram.

Akvarellmåleriet har, som bekant, i England goda traditioner; Royal Institute sjelft lär ha en god skola. Man ser ock följderna i mera helt uppfattade bilder, i en lätt, frisk teknik, som icke fuskar bort, utan hjälper till att uttrycka, det friska, omedelbara intrycket. — Skilnaden i uttrycksmedel, jämfördt med oljemålningen på Academy, märktes på alla håll. Bland mera betydande dukar funnos flera mariner och landskap af just den grupp af målare, hvilka på Academy gjorde så starkt intryck af disharmoni mellan vilja och kunna, eller rättare mellan begåfning och lärdomar. Men disharmonien var borta, eller icke längre störande märkbar. Man såg ej bara talangen, man kunde njuta af den. — Andra framstående landskapsmålare, som likaledes utställa både på Academy och på Royal Institute, visa tydligen, att de röra sig ledigare i akvarellens form. *Parsons* t. ex., som i olja är jag vet ej hvad, men ej omedelbart tilltalande, har här alldeles förtrollande sommar- och höstbilder;

East, som i olja visar reminiscenser af franska målare, synnerligen Pointelin, är här blott sig sjelf. — En mycket anslående, intressant konstnärspersonlighet, särskildt fin i sin »New Neighbourhood» i dimmig vinterstämning. — Slutligen må nämnas arbeten af män, som af något skäl ej exponera på Academy. *Caffieri* är det mest framträdande exemplet. Men han är alls icke ensam om att visa, att, det må nu vara hur det vill med oljemålningen, men i akvarellkonsten saknas der ej män, som visa, att man kan se konstnärligt och måla artistiskt, utan att man uppenbart gått i skola i Paris — eller utan att man förlorat sin sjelfständighet derföre att man gjort det.

* * *

Är nu denna akvarellens öfverlägsenhet endast beroende derpå, att den »ligger för» engelsmännen? Eller har den sin grund i starka, obrutna traditioner och sunda lärdomar? — — Är det senare fallet, kan man hoppas mycket af den engelska målarkonsten i allmänhet. Rop på reform inom oljemålningen, och sträfvan efter den höras och märkas alltmer. Och material ha de nog. — Sinne för humor, intresse för psykologi i alla former. Sinne för naturen, iakttagelsegåfva, kärlek. — Och en natur som i rik skönhet, mångskiftande företeelser, flyktiga, men bestämda ljuseffekter och omärkliga öfvergångar liksom utmanar iakttagelsen, uppfostrar ögat och väcker hågen.

Slitningar.

Realistisk skildring ur lifvet af

Emilie Lundberg.

Det var nyårsafton.

Klockan var åtta.

Det dansades hos assessorns.

Femtiofyra paraffinljus (fyror) spredo ett magiskt skimmer öfver salen.

Med valsens toner blandade sig rösterna af två ölutkörare som slogos på gatan nedanför.

Om lyckans skötebarn tänkte lite mera på lifvets nattsidor, som ligga dem så nära, skulle ölutkörare slåss mindre ofta.

Vaxljusen i julgranen deruppe osade.

Ett af dem slocknade tvärt.

— »Det betyder olycka», sade han.

— »Öfvertro», sade hon och höjde sina axlar.

Hon hade magra axlar.

En tankerik paus uppstod.

Så framtog han sin näsduk, snöt sig och frågade allvarligt:

— »Bör jag afundas eller beklaga dig? Du tror inte på någonting.»

— »Afundas mig då. Lycklig är endast den, som i sin ålders vår hunnit kasta alla idealer öfverbord och öfvervinna alla fördomar.»

— »Hvad anser du då för vår ålders vår?»

Hon sträckte sin onaturligt långa, gant-de-suède- betäckta arm mot de dansande och genmälde:

— »Se på dessa! De äro unga. Ingen är ung som inte *vill* vara det. *Jag* dansar inte mera.»

— »Men i fjol på denna dagen dansade du.»

— »Arvid!» utbrast hon sårad och tänkte lemna honom.

Men en vaktmästare kom med en bricka; hon tog ett glas punsch och satte sig ner igen.

»Hvarför påminner du mig om den dagen?» återtog hon isigt, sedan hon skålat med honom.

— »Derför, Hedvig, att du sjelf just då sade, att jag skulle få återse dig i dag och få svar på min fråga.»

— »Nej Arvid, inte nu. Under hela detta år har jag ju sjelf förgäfves väntat på svar på de djupgående spörsmål jag då ställde till dig. Jag har icke funnit att du uppfylt ett enda af de vilkor, som jag då uppställde för mitt egande. — Du mins, att jag då utpekade vägen för dig... hur långt har du hunnit på denna väg?»

— »Jag har kommit upp i femte klassen», svarade han sjelfmedvetet.

— »Det var inte det jag menade!»

— »Och nästa vinter skall jag konfirmeras.»

— »Konfirmeras!» afbröt hon, — »och till hvad? Stadfästas i en lära, från hvars irringar din ande frigjort sig! Ty, inte sant, du har ju kommit till klarhet i denna allt öfverväldigande fråga om tankens oafhängighet? Svara mig på samvete: Du har ju funnit dig sjelf?»

— »Ja visst.»

— »Och likväl talar du om att dagtinga med en öfvertygelse som borde bära dig genom lifvet. Blygs, Arvid! Om du vill vinna mig så måste du vara en man — eller ännu bättre: en menniska! — Åh! jag skulle anse mig stjäla från min inre menniska om jag nu genom ett dylikt löfte beröfvade mig rättigheten att vid mognare år förvärfva mig en ny, klarare åskådning. Jag ämnar aldrig låta konfirmera mig.»

— »Ja, du kan tala du, Hedvig», sade han surmulet. — »Du har fyra år qvar du ännu, innan det kommer till kritan.»

Hon for upp. Hennes gråsuggfärgade ögon sprutade etter, och hennes mun förvreds.

I detta ögonblick skulle hon ha varit ful, — om det *funnes* någonting fult till i verlden. — Men som det inte *fins,* var hon endast karakteristisk!

— »Genom denna skymf har du slitit alla band emellan oss!» skrek hon.

Han åt en glace och svarade intet.

Efter en stund bjöd han henne en cigarett.

Hon tände den och besinnade sig.

Hon rättade på sin turnyr, som af sinnesrörelsen råkat i oordning och sjönk sedan matt ner på en låg stol i fönstersmygen.

De båda ölutkörarnes svordomar nådde hennes öron, och hon smålog ett leende af outsäglig bitterhet.

»Hvad lifvet dock är narraktigt!» mumlade hon och lät de nu åter talgiga ögonen vemodsfullt följa de dansandes våldsamma stretande. »Nämn mig ett enda föremål, en enda idé, som är värd att vi kämpa derför. Ack Arvid, jag ville önska att du, som jag, vore fullt genomträngd af tillvarons intighet.»

— »Nej Hedvig! om jag är genomträngd af något, så är det af sanningarna i den nya, rika litteratur som öppnat en ny verld för våra ögon. Det är ungdomens verld, Hedvig! — Om fyra månader fyller jag femton år —, tänk på det! — Femton år! det är då som lifskraften inom oss vaknar till fullt medvetande! det är naturens högtid, framtidens ålder, kärlekens ålder; — Strindbergs förlofvade land!»

— »Strindberg! Vid det namnet återkallar du mig till verkligheten», afbröt hon hastigt och sopade med solfjädern bort tobakssmulorna från sin lilasfärgade atlasdrägt.

— »Nå? duger inte han?»

— »Jo, för all del; han har nog rätt i det mesta. Men helt och hållet Strindbergian är jag inte; han är för hofsam; han vågar inte dra ut konseqvenserna fullt.

— »Tycker du det?»

— »Ja — men det hör nu inte hit. Saken har tyvärr en praktisk sida, kära Arvid. — Du är visserligen nu i giftasåldern, men likväl måste du ännu vänta några år; dels emedan jag nyss fylt tio, dels emedan samhällets vrånga framställning af naturens afsigter gjort dig ännu under någon tid olämplig som familjeförsörjare.»

Han hängde hufvudet; hon återtog:

— »Man måste se saken från alla sidor, ifall det verkligen skulle bli tal om äktenskap mellan oss. (För min del anser jag det, som du vet, sannare och högre att undvara allt dylikt onödigt inblandande från prestens eller från statens sida!) men om det ändå skall ske så måste jag ju veta om du ännu funnit din lifsbestämmelse. Hvad ämnar du bli?»

— »Jag har nyss talat med pappa. Jag skall bli officer.»

Hon betäckte ansigtet med sina händer utan att akta på, att hennes sjukronors handskar blefvo nedfläckade af pudret.

Arvid hade omedvetet rätat på sig. Hans kinder hade fått färg och hans ögon, trots pince-nezen, en nästan ungdomlig glans. Till och med rösten var förändrad, då han återtog:

— »Nå, hvad säger du nu? Tänk du, att få gå arm i arm med en stilig officer! Bara du blir lite fetare, så ska vi bli ett riktigt vackert par! Hvad menniskorna i Torget ska' gapa, och hvad flickorna ska' blänga på dig!»

— »O, Arvid! Arvid! att du kan ha hjerta att bedröfva mig så!»

— »Hvad f-n nu!» utbrast han i manlig ifver. — »Är du ledsen för att du får vänta för länge? — Åh, gråt inte. Jag kommer in på gymnasium nästa år; och så snart jag blir volontär kan vi förlofva oss. Och under tiden har du Karlbergsbalerna att trösta dig med.»

— »Baler! lek! sinnesrus!» Hon blickade upp rödögd och med luggen i oordning. — »Tro inte att det är för min kärleks skull, som jag gråter; min ståndpunkt är högre än så. Men du var min vän, och det smärtar mig att se dig glida ifrån mig. Jag trodde en tid, att jag lyckats rycka dig med mig upp till tankens höjder; men nu finner jag, att du är — jag rodnar att säga det — nästan ett barn! Du talar om Strindberg: hvad förstår du af honom? Du tänker på nöjen, glädje, lycka . . .! åh! det är gräsligt!»

— »Gräsligt — att vilja vara lycklig.»

— »Att endast lefva för och i det sinliga! Att endast tänka på att njuta lifvet för fullt ångtryck, att hänge sig åt djerfva, dådlustiga drömmar! Ack, Arvid, är du då den enda som i denna jäsningstid icke har sinne för lifvets omutliga kraf på allvar! allvar framför allt.»

— »Nu sårar du mig», sade han med återtagen värdighet och tömde i vredesmod fem glas punsch efter hvarann. — »Mitt yrke är lika allvarligt som andra. Om du inte bryr dig om epåletterna och balerna, så bör du ändå tänka på hur nödvändig jag blir för samhället om det blir krig.»

— »Det får inte bli några krig mera», sade hon mildt men med fasthet. »Vi måste rycka upp nationerna ur detta barbariets tillstånd; vi måste väcka dem till insigt om samhällets pligter mot individerna; det har alltför länge varit tvärtom. — *Om* tillvaron kan ha ett mål, så bör det vara just detta. — Åt detta skall du egna dig, Arvid. Det var det, som jag fordrade af dig.»

— »Hvad vill du då att jag skall göra?»

— »Arbeta! skrif, reformera!»

— »Hvad för någonting?»

— »Hela verlden behöfver reformeras.»

— »Är det detsamma i hvilken ända man börjar?»

— »Ja. Hvar och en måste reformera. Jag skall börja med dig, om du tar itu med samhället.» — Och hon smålog ömt mot honom.

Han kliade sig i hufvudet och sade efter en paus:

— »Det är omöjligt, snälla Hedvig; jag duger inte till det.»

— »Du trodde för ett år sedan att du gjorde det.»

— »Jag misstog mig.»

— »Att missta sig är fegt. Har du ej läst, att den starke mannen är den, som funnit sig sjelf, som satt sig i lifvet, som pejlat sin själ och vet om den är grund eller djup. Hur kunde du då lofva så mycket?!»

— »Ack, kära Hedvig, du talade så grant då! Och som jag inte begrep ett ord, tog jag för gifvet, att du hade alldeles rätt i alltsammans — —

— »Sedan dess är du så förändrad, att en afgrund skiljer oss. Hvarför kom du tillbaka till mig i afton. Du förstår väl att från och med denna stund upphör hvarje tanke på någon lifsgemenskap mellan oss.»

— »Är detta ditt sista ord?»

— »Mitt sista! Hädanefter vill jag inviga hela mitt lif åt den höga lifsgerning, som du skjuter ifrån dig.»

— »Hvad tänker du ta dig till? Tänk dig noga före, Hedvig, så att du inte ångrar dig se'n! Det är nog inte så roligt att bli en gammal nucka.»

— »Jag behöfver intet utom mitt stora mål. Jag skall reformera.»

— »Skall du bli författarinna? eller hålla föredrag?»

— »Båda delarne. Jag vill i morgon dag börja mitt värf.»

— »På hvad sätt?»

— »Jag vill under frukostlofvet läsa upp en proklamation till alla sanna qvinnor. Ty det är på qvinnan som saken först och sist hvilar. Först må vi höja henne; och sedan — — —

— »Låt qvinnan vara, Hedvig», afbröt han. — »Hon är bra som hon är.»

Hedvig bleknade.

— »Jag ser nu hur det är», sade hon. »Jag anar hvem som vändt ditt sinne ifrån mig. — Det är Elsa, hon med de tuschade ögonbrynen och de trånga skorna! hon som är så snörd att hon knappt kan andas! En flicka som vid fylda tolf år inte lefver för annat än dans, kurtis och toaletter. — En barnunge!

en docka! och en sådan har kunnat vanställa din blick på lifvet. Farväl Arvid. Här skiljas våra vägar.»

Under skydd af gardinen kysste han henne på halsen.

Hon skrek inte.

— »Du älskar mig, Hedvig!» utbrast han triumferande. »Detta utbrott af svartsjuka förråder dig!»

— »Svartsjuka!»

Hon böjde sig ner för att knyta sitt skoband.

Det var endast en förevändning.

När hon såg upp var hon blek men lugn. Hon svarade medlidsamt:

— »För att vara svartsjuk, måste man sätta kärleken högst af allt.»

— »Det gjorde du för ett år sedan, Hedvig!»

— »För ett år sedan! Då var jag ju ännu nästan ett barn. Förstod jag väl då ännu mig sjelf? Kunde jag då ens sägas ha något verkligt lifsinnehåll?»

— »Jag struntar i ditt lifsinnehåll, bara du en enda gång till låter din känsla tala — —.»

— »Aldrig mera. Du har i dag öppnat mina ögon, och jag tackar dig derför. Lef väl!»

Han snöt sig hårdt.

Hon trodde, att han grät.

— »Ja, gråt, gråt», hviskade hon vekare. »Tårar lätta mannens hjerta, fast de falla som en brännande förödmjukelse på den starkare qvinnans medvetande. Gråt och glöm!»

Han suckade.

Han hade tagit hennes båda händer i sina och hon glömde att frigöra dem.

Det blef ett ögonblick tystnad.

Begge två kände de en svag, erotisk stämning från forna dagar draga förbi.

Det var han som talade först. Det är alltid mannen som talar först, och qvinnan som talar sist.

Hans stämma darrade. Han mådde illa af punschen.

— »Jag kan inte tänka, att allt är slut», sade han. »Och jag känner att äfven ditt hjerta klappar fortare vid alla minnen som storma på oss i en stund som denna.»

Hon strök håret ur pannan, lutade sig baklänges och tillslöt ögonen.

Han trodde sig förstå hennes mening.

Han böjde sig fram för att kyssa henne.

Men en piga kom och sökte efter tomma glas.

Så kan ödet i en sekund ge förändrad form åt vår tillvaro.

Han kände, att det gynsamma ögonblicket för alltid var förspildt.

Han lät bli.

Då höjde hon långsamt sina ögonlock, drog af sig handskarna, började omsorgsfullt peta sina naglar och afgaf i taktmessig ton det svar som skulle besegla hans dom:

— »Min känsloverld är död. Uppbränd af tankarnes eld och tviflets qvalm. Jag har grubblat mig så trött, att jag ej mera orkar lefva lifvet. — — Sök lyckan, du! Jag söker sanningen!»

Hon skred långsamt förbi honom och lemnade balsalen.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Han tyckte att lifvet öfvergaf honom.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Hela hans verld blef ett grått i grått.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Så spelade musiken upp en släugpolska.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Arvid gick ut och dansade den med Elsa. — — — —

Hedvig gick hem och skref en bok.

Ett skrifklådans "enfant terrible".

Clara Smitt är hennes namn och »Kvinnans ställning i samhället» titeln på hennes bok, efter hvars genomläsning vi torde kunna antaga två ting som vissa: författarinnan är mycket ung och saknar föräldravård. Man kan nämligen icke gerna tro att en fader eller moder skulle tillåta sin planta att växa så snedt och med idel luftrötter. För öfrigt anse vi, att om lektor Personnes varmhjertade förslag ginge igenom rörande polisens ingripande i literaturen, så komme antagligen denna unga dam att näpsas af polisen i sin målsmans närvaro. Under innevarande sekel har dock kanske denna af hr Personne så vältaligt påyrkade reform icke synnerligt stor utsigt att bli realiserad. Det vore derföre önskligt att någon af pressens män ville säga à la Paul Möller, den danske journalisten: Jag *måste* basa henne, jag *skall* basa henne, det vore en evinnerlig synd att icke basa henne.* För vår del sakna vi, uppriktigt sagdt, lust att verkställa exekutionen med all den grundlighet som vederborde. Boken är nämligen i den mest himmelsskriande grad trivial och innehåller icke, så vidt vi kunnat finna, mera än en enda originel tanke förekommande sid. 221 och lydande sålunda: »*Hvad man icke fattar, förstår man icke*» — en i sanning luminös idé, som har den fördelen att förbli lika träffande ifall man vänder om densamma. *Hvad man icke förstår, det fattar man icke* — inte sant, fröken Clara Smitt? För vår ringa del kunna vi lika litet fatta som förstå, huru ett arbete så beskaffadt som detta kunnat lemna pressen 1887 år efter Kristi födelse, ty det är verkligen

* En tidning med anspråk på literärt anseende, Göteborgsposten, har haft mod att i ett slags ledande artikel berömma detta arbete, antagligen för att ställa till ett fiskafänge åt den förhoppningsfulla landsmaninnan. *Den kroken* var emellertid alldeles för grof.

icke kristligt att, isynnerhet i dessa ekonomiskt brydsamma tider, utan någon egentlig valuta tillskansa sig 2 kr. 50 öre.*

I praktiskt afseende innehåller detta pladder- eller pludderverk likaledes, utöfver de välmenande maningarna »ins Blaue hinein» likaledes endast *ett* genomgripande förslag, nämligen uppmuntringen till det täcka könet *en bloc,* att egna sig åt barnmorskans ansträngande yrke, ett förslag, som väl för öfrigt knapt torde kunna ha utsigt att i sådan utsträckning genomföras.

På grund af hvad vi nu haft äran anföra, kunna vi icke tillmäta Clara Smitts förstlingsverk någon som helst betydelse, icke ens i den meningen, att den goda sak, författarinnan gifver sig min af att förfäkta skulle skadas af en så talanglös förfäktarinna. Med publikationen har författarinnan väl icke egentligen skadat någon annan än sig sjelf.

* Hvem förläggaren är till detta bedröfliga »inlägg» i nutidens sociala spörsmål känna vi icke. Enligt hvad vi från tillförlitligt håll erfarit, är den aktade firman Carl Suneson endast distribuent.

Ett kättarsamfunds publikationer.

Föreningen Verdandi har i dessa dagar utgifvit det i Dag. Krönikas förra häfte bebådade arbetet: Studiehandbok för dem som vid Upsala universitet ämna aflägga filosofie kandidatexamen eller någon af de förberedande examina. (Upsala, pris 1: 25.) Nyttan af en till de studerandes tjenst utarbetad handledning ligger — såsom i inledningen närmare påpekas — i öppen dag. Isynnerhet den unge, nykomne studenten, som börjat sina studier vid universitetet, skall känna behofvet af en dylik vägledning. Men äfven bildade personer i allmänhet, så äldre som yngre, skola med stort intresse genomögna denna lilla bok: så praktiskt uppställd och så innehållsrik är den. Icke nog med att man erhåller fullständiga, af vederbörande examinatorer meddelade eller autoriserade uppgifter rörande fordringarne för lägre och högre betyg — äfven anvisningar förekomma rörande den literatur som, förutom de egentliga examensböckerna, bör genomgås; t. o. m. boklådspriser meddelas för hvarje arbete, svenskt eller utländskt, blott med undantag af *en* professors discipliner, hr *Oscar Alins,* beryktad såsom inquisitor och angifvare. Naturligtvis gick det hans ära för nära, att direkt meddela sig med kättarsamfundet, äfven om det gälde en så oskyldig och gagnelig sak som den ifrågavarande. I stället adresserade han uppgifterna till docenten Charlier, som å samfundets vägnar derom anhållit, dock under uttryckligt vilkor att uppgifterna finge publiceras blott under formen af ett bref till docenten C. — ett tillvägagående som nästan erinrar om en viss suveräns sätt att foga sig efter en viss riksrätt. På grund af detta *sic jubeo* är meddelandet om fordringar i statskunskap uppställdt på annat sätt än i de andra ämnena, och boklådspriserna saknas här, emedan ej en bokstaf fick borttagas eller tilläggas!

För öfrigt hafva vi icke funnit några inkonseqvenser eller luckor i boken, men väl kan man här och der hafva anledning att något förvånas öfver hrr examinatorers stipulerade vilkor och föreskrifter, t. ex. hvad gäller *filosofien,* så väl den praktiska som den teoretiska, i fil. kandidatexamen. Etik läses sålunda för approbaturskurs blott enligt sal. Engstrands gamla kollegium — en filosofiskt ortodox rotvälska som borde ersättas med något förnuftigare och begripligare. Och docenten Burman, som upprätthåller professuren i teoretisk filosofi, meddelar att i filosofiens historia finnes ingen lämplig lärobok för nybörjare, hvarför denna del af ämnet bäst inhemtas genom ett kollegium (af hr Burman)! Detta är med förlof sagdt, icke sant, ty det fins en för blott ett årtionde sedan utgifven, utmärkt lärobok i filosofiens historia af numera aflidne professor Bröchner i Köpenhamn, men anledningen att denna bok ej af docenten Burman rekommenderas, är kanske dess för alla begripliga språk? Bland råden, som docenten Burman meddelar, förekommer nämligen en uppmaning åt nybörjare att särskildt söka vinna *fasthet i terminologien,* d. v. s. den allena saliggörande Boströmska terminologien, som skiljer sig helt och hållet från allmänt språkbruk.

Nog af, vi rekommendera på det lifligaste den särdeles intressanta lilla boken som på ett utmärkt sätt inleder den serie skrifter föreningen tänker utgifva.